सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२२-२०२३

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग

(मंत्रालय, समाज कल्याण आयुक्तालय व दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय)

शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय, पुणे
२०२२

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने
तयार केलेल्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकांची यादी

कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचा क्रमांक	कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे नाव
१	मंत्रालय व समाजकल्याण संचालनालय

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२२-२०२३

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग

(मंत्रालय, समाज कल्याण आयुक्तालय व दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय)

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२२-२०२३

भाग–१

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग ... पान क्र. (भाग - १) १ ते ३४

भाग–२

समाजकल्याण विभाग ... पान क्र. (भाग - २) ३५ ते ९२

भाग–३

दिव्यांग कल्याण विभाग ... पान क्र. (भाग - ३) ९३ ते ११२

भाग–१

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग

अनुक्रमणिका

		पृष्ठ क्रमांक
(१)	प्रस्तावना	१
(२)	शासन निर्णय	१
(३)	जिल्हा परिषदस्तरावर कलम १०० हस्तांतरित केलेल्या योजना विवरणपत्र ''अ''	१
(४)	जिल्हा परिषदस्तरावर कलम १२३ खाली हस्तांतरित करावयाच्या योजना	२
(५)	वित्तीय आवश्यकता (मंत्रालय)	९
(६)	महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई	११
(७)	साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ (मर्या. मुंबई)	१४
(८)	संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई	२१
(९)	महाराष्ट्र राज्य अनु. जाती/जमाती आयोग	२७
(१०)	महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळ, मुंबई	२८
(११)	महाराष्ट्र राज्य सफाई कर्मचारी आयोग	२९
(१२)	विशेष सहाय्य योजना	३०
(१३)	संचालन व प्रशासन	३७
(१४)	समाजकल्याण आयुक्तालयाची पदे, वेतनमान दर्शविणारे विवरणपत्र	४०
(१५)	व्यसनमुक्ती व प्रचार	४४
(१६)	खर्चाचे तपशीलवार अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक —	
	(अ) विवरणपत्र ''अ''—सविस्तर अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक	४८
	(ब) विवरणपत्र ''ब''—प्रधानशीर्षनिहाय अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक	५०
(१७)	वित्तीय आवश्यकता	५२
(१८)	समाजकल्याण विभागा अंतर्गत योजनांची संक्षिप्त माहिती तथा तरतूद/खर्च	६६

प्रस्तावना

समाजकल्याण विभागाची निर्मिती शिक्षण व समाजकल्याण अशी विभागणी होऊन माहे मार्च १९७२ मध्ये झाली. सामान्य प्रशासन विभाग, अधिसूचना क्रमांक आरओबी-१०८३-४३-१८ (ओ ॲण्ड एम), दिनांक २२ एप्रिल १९८३ अनुसार समाजकल्याण सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभागाची दिनांक १ मे १९८३ पासून विभागणी करण्यात आली असून आदिवासी विकासासंबंधीचे नियम व निर्णय आदिवासी विकास विभागाकडे हस्तांतरित करण्यात आले व या विभागाचे नाव समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य, क्रीडा व पर्यटन विभाग असे होते. तद्नंतर शासन अधिसूचना, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक आरओबी १०९३/२८०/सीआर १८/९३/१८ (र व का), दिनांक २७ एप्रिल १९९३ अन्वये 'पर्यटन' हा विषय गृह विभागाकडे हस्तांतरित करण्यात आला. शासन अधिसूचना, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक आरओबी-१०९३/सीआर ६६/९३/१८ (र व का), दिनांक २४ जून १९९३ अन्वये महिला व बाल कल्याण विभाग या स्वतंत्र विभागाची निर्मिती करण्यात आली आहे. तसेच महाराष्ट्र शासनाने समाजकल्याण विभागाचे विभाजन करून विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागासप्रवर्ग कल्याण विभाग या स्वतंत्र विभागाची दि. १० मार्च १९९९ पासून स्थापना केली होती. अपंग व्यक्ती अधिनियम १९९५ पासून अपंगाचे शिक्षण व पुनर्वसनाची योजना राबविण्यासाठी सन २००० पासून स्वतंत्र आयुक्तालयाची निर्मिती करण्यात आली आहे.

"महाराष्ट्र शासन अधिसूचना क्रमांक शा का नि १००१/प्र. क्र. ८-२००१-१८ (र व का) सामान्य प्रशासन विभाग, दि. २७-२-२००१ अन्वये समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभागाचे नाव "सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य क्रीडा" असे करण्यात आले आहे. तसेच विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागासप्रवर्ग हा विभाग वरील नवीन विभागामध्ये समाविष्ट करण्यात आला होता. तथापि महाराष्ट्र शासन राजपत्र, सामान्य प्रशासन विभाग क्रमांक शा.का.नि.-२०१७/प्र.क्र.३३/१८ (र व का) अन्वये विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागास प्रवर्ग स्वतंत्र करण्यात आला आहे".

तसेच २०००—२००१ या विभागातील कामकाजात खालीलप्रमाणे सुधारणा/बदल करण्यात आले आहेत :—

(१) समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्रमांक सकआ-१०९९/प्र. क्र. १५७ आस्था २, दि. ४-१०-२००० अन्वये समाजकल्याण विभागातील सेवायोजन हे काम रोजगार व स्वयंरोजगार विभागाकडे हस्तांतरित करण्यात आले आहे. त्यानुसार जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी यांच्याकडे असलेले सेवायोजन नोंदणीचे काम रोजगार व स्वयंरोजगार विभागाकडे हस्तांतरित करण्यात आले आहे.

(२) (१) समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्रमांक बीजीटी २०००/प्र. क्र. १५५/अर्थसंकल्प, दिनांक ४—११—२००० अन्वये समाजकल्याण विभागाकडे असलेल्या एकूण ३८ योजना जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित करण्यात आल्या आहेत. (शा. नि. परिपत्र-प्रपत्र 'अ' नुसार).

(३) समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्रमांक बीजीटी-२०००/प्र. क्र. १५७/अर्थसंकल्प, दिनांक २४—१—२००१ अन्वये समाजकल्याण विभागाकडील 'दारूबंदी प्रचार कार्य' ही योजना जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित करण्यात आली आहे.

शासन निर्णय :— समाजकल्याण विभागातील खालील योजना महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ च्या कलम १०० खाली शासन अधिसूचना क्रमांक बीजीटी—२०००/प्र. क्र. १५५/अर्थसंकल्प, दिनांक ४ नोव्हेंबर २००० अन्वये सदर अधिसूचना शासन राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित करण्यात आल्या आहेत :—

विवरणपत्र 'अ' जिल्हा परिषदस्तरावर कलम १०० खाली हस्तांतरित केलेल्या योजना

योजनेचे नाव — मागासवर्गीयांचे कल्याण

(१) स्वयंसेवी संस्थांना वसतिगृहाच्या परिरक्षणासाठी अनुदान.
(२) ग्रामीण गृहनिर्माण—सहकारी गृहनिर्माण.
(३) अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींकरिता आश्रमशाळा चालविण्यासाठी स्वयंसेवी संस्थांना सहाय्यक अनुदान.
(४) माध्यमिक शाळेमध्ये शिकणाऱ्या मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्त्या (इ. ५ वी ते ७ वी).
(५) औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमधील प्रशिक्षणार्थ्यांना विद्यावेतन.
(६) शिक्षण फी, परीक्षा फी प्रदाने (मॅट्रीकपूर्व).
(७) अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या वस्तीचा विकास करणे.
(८) ग्रामीण भागातील मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांसाठी शिवणकामाचे, टंकलेखनाचे वर्ग उघडणे व त्यांचे परिरक्षण करणे.
(९) सफाई कामगारांच्या विशेषतः मेहतरांच्या मुलांकरिता शाळा.
(१०) बालवाड्या व संस्कार केंद्रे (अनुसूचित जाती).
(११) बालवाड्या (मागासवर्ग).
(१२) आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या मुला-मुलींसाठी वसतिगृहे सुरू करणे व त्यांची देखभाल करणे.
(१३) अस्पृश्यता निवारण प्रचार.

सामाजिक न्याय —

(१४) अनु.जाती. व नवबौध्द जातीच्या मुला/मुलींकरीता शासकीय निवासी शाळा सुरू करणे.
(१५) आठवीपर्यंतच्या शारीरिकदृष्ट्या अपंग विद्यार्थ्यांसाठी राज्य सरकारच्या शिष्यवृत्त्या.
(१६) लघु उद्योगासाठी शारीरिकदृष्ट्या अपंग व्यक्तींना वित्तीय सहाय्य.
(१७) परमनंट लायबिलीटी होम, बिर्सी.

टीप : वर नमूद केलेली अ. क्र. १२ ची योजना शा. नि. क्र. शा. व गृ.-२००३/प्र. क्र. ६६४/मावक-४, दि. ८ सप्टेंबर २००४ अन्वये समाजकल्याण अधिकारी यांचेकडे हस्तांतरित झाली आहे.

तसेच खालील योजना महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ च्या कलम १२३ खाली शासन आदेश क्रमांक बीजीटी–२०००/प्र. क्र. १५५/अर्थसंकल्प, दिनांक ४ नोव्हेंबर २००० अन्वये सदर आदेश शासन राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून जिल्हा परिषदांकडे सुपूर्द करण्यात आल्या आहेत :—

जिल्हा परिषद स्तरावर कलम १२३ खाली हस्तांतरित करावयाची योजना

विवरणपत्र ‘ ब ’

	अ. क्र.	योजनेचे नाव
मागासवर्गीयांचे कल्याण	(१)	स्वयंसेवी संस्थांना वसतिगृह चालविण्यासाठी अनुदाने.
	(२)	खास शिक्षण संलग्न योजनेसाठी अनुदान.
	(३)	अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींकरिता असलेल्या शासकीय वसतिगृहांना परिरक्षण अनुदान (जिल्हा मुख्यालय आणि महानगरपालिका स्तर वगळून).
	(४)	सफाई कामगारांच्या मुलांना मॅट्रीकपूर्व शिष्यवृत्त्या.
	(५)	आंतरजातीय विवाह.
सामाजिक न्याय	(६)	वृद्ध व अपंगांसाठी गृहे-सर्वसाधारण वृद्धाश्रम (जिल्हा मुख्यालय स्तर वगळून).
	(७)	मातोश्री वृद्धाश्रम (जिल्हा मुख्यालय स्तर वगळून).
	(८)	अंध व्यक्तींचे शिक्षण व कल्याण.
	(९)	अंधांसाठी कार्य करणाऱ्या अशासकीय संस्थांना सहाय्यक अनुदान.
	(१०)	बहिरे व मुके यांचे शिक्षण व कल्याण.
	(११)	बहिरे व मुके यांच्यासाठी कार्य करणाऱ्या शासकीय संस्थांना सहाय्यक अनुदान.
	(१२)	अस्थिविकलांग व्यक्तींचे शिक्षण व कल्याण.
	(१३)	शारीरिकदृष्ट्या अपंग व्यक्तींना कृत्रिम अवयव देणे.
	(१४)	शारीरिकदृष्ट्या अपंग असलेल्या व्यक्तींसाठी मिश्र गट संकुल.
	(१५)	अस्थिविकलांग व्यक्तींसाठी कार्य करणाऱ्या अशासकीय संस्थांना सहाय्यक अनुदान.
	(१६)	शारीरिकदृष्ट्या अपंग व्यक्तींच्या संस्थेमध्ये काम करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांचे प्रशिक्षण.
	(१७)	शारीरिकदृष्ट्या अपंग व्यक्तींसाठी शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्रे.
	(१८)	मनोविकलांग असलेल्यांच्या संस्थांना सहाय्यक अनुदान.
	(१९)	शारीरिकदृष्ट्या अपंगांना शिष्यवृत्त्या व उद्योगातील प्रशिक्षण.
	(२०)	आठवीपर्यंतच्या शारीरिकदृष्ट्या अपंग विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्त्या आणि उद्योगांतर्गत प्रशिक्षण.
	(२१)	शारीरिकदृष्ट्या अपंग व्यक्तींना पुनर्वसनासाठी वित्तीय सहाय्य.
	(२२)	स्वयंसेवी संस्थांना अनुदान.

टीप : वर नमूद केलेली अ. क्र. ३ ची योजना शा. नि. क्र. शावगृ–२००३/प्र. क्र. ६६४/मावक. दि. ८ सप्टेंबर २००४ अन्वये समाजकल्याण अधिकारी यांचेकडे हस्तांतरित झाली आहे.

२. वर नमूद केलेल्या योजना दिनांक ४ नोव्हेंबर २००० ची शासन अधिसूचना/आदेश शासन राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून जिल्हा परिषदांमार्फत राबविण्यात येतील.

३. सन २०००-२००१ करिता वरील योजनांसाठी करण्यात आलेल्या एकूण तरतुदींचा तपशील सोबतच्या विवरणपत्र “अ” मध्ये दर्शविण्यात आलेला आहे. संचालक, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी वरील योजनांच्या तरतुदीतून दिनांक ४ नोव्हेंबर २००० ची शासन अधिसूचना/आदेश शासन राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापर्यंत झालेला खर्च व त्यानंतर दिनांक ३१ मार्च २००१ पर्यंतच्या कालावधीकरिता शिल्लक असलेली तरतूद जिल्हा परिषदनिहाय सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांना कळवावी. या तरतुदीतून वरील कालावधीतील खर्चाची देयके जिल्हा परिषदेच्या समाजकल्याण अधिकाऱ्यांनी कोषागारातून आहरीत करावीत. या प्रयोजनासाठी जिल्हा परिषदेमधील समाजकल्याण अधिकाऱ्यांना आहरण व संवितरण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहे.

४. वरीलप्रमाणे कोषागारातून काढण्यात आलेल्या रकमांच्या खर्चाची मासिक विवरणपत्रे जिल्हा परिषदेच्या समाजकल्याण अधिकारी यांनी संबंधित लेखा शीर्षाच्या तपशिलासह व प्रमाणक क्रमांक व दिनांकासह संचालक, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे–१ यांना पाठवावीत. त्यानुसार संचालक, समाजकल्याण यांनी या खर्चांच्या ताळमेळाची कार्यवाही पार पाडावी.

५. हा खर्च चालू वित्तीय वर्षात जरी जिल्हा परिषदेच्या नियमित लेख्यात समाविष्ट होणार नसला तरी या जमाखर्चाची माहिती मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी यांनी संकलीत करून मुख्य कार्यकारी अधिकारी व समाजकल्याण समित्यांच्या निदर्शनास आणावी.

६. जिल्हा परिषदेमार्फत या योजना कार्यान्वित करण्यासाठी आवश्यक ती मान्यता जिल्हा परिषद अधिनियमास अनुसरून सक्षम प्राधिकरणाकडून घेण्यात यावी व त्यासाठी मान्यता घेण्याची कार्यपद्धती महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या लेखा संहिता १९६८ प्रमाणे राहील. ही कार्यपद्धती दिनांक ४ नोव्हेंबर २००० ची शासन अधिसूचना, आदेश शासन राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासूनच्या आर्थिक व्यवहारास लागू राहील.

७. दिनांक ४ नोव्हेंबर २००० ची शासन अधिसूचना/आदेश शासन राजपत्रात प्रसिद्ध झाल्याच्या दिनांकापासून ते ३१ मार्च २००१ या कालावधीसाठी सध्याची शासकीय कार्यालयांमध्ये लागू असलेली लेखा परीक्षणाची कार्यपद्धती चालू राहील.

८. सन २००१ ते २००२ च्या अर्थसंकल्पात या योजनांसाठी तरतूद जिल्हा परिषदेच्या लेखा शीर्षाखाली करण्यात यावी.

९. चालू वित्तीय वर्षाचा खर्च संबंधित योजनांच्या सध्याच्या लेखा शीर्षाखाली खर्ची टाकण्यात यावा व मंजूर तरतुदीतून भागविण्यात यावा.

१०. जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित करण्यात आलेल्या वरील योजनांची आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या मुला-मुलींसाठी वसतिगृह सुरू करणे व त्याची देखभाल करणे आणि अनु. जातीचे मुला-मुलींकरिता असलेल्या शासकीय वसतिगृहांना परिरक्षण अनुदान (जिल्हा मुख्यालय आणि महानगरपालिका स्तर वगळून व सफाई कामगारांचे विशेषतः मेहतरांच्या मुलांकरिता शाळा या योजना राज्य शासनाकडे परत घेण्यात आलेल्या आहेत.

११. वर नमूद केलेल्या सर्व आदेशांचे सर्व संबंधितांनी पालन करावे. तसेच ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाने शासन निर्णय क्र. जिपयो-१०/२०००/प्र. क्र. ११३/४७, दिनांक २८ सप्टेंबर २००० अन्वये दिलेल्या सूचनांचेही सर्व संबंधितांनी पालन करावे.

१२. हा शासन निर्णय ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाच्या सहमतीने तसेच वित्त विभागाच्या सहमतीने, वित्त विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ प्र. क्र. ८९८/२०००/व्यय-११, दिनांक १ नोव्हेंबर २००० अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

मा. राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव
मा. उप मुख्यमंत्री यांचे सचिव
मा. मंत्री/मा. राज्यमंत्री (सर्व)
सर्व मंत्रालयीन विभाग
सचिव, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
संचालक, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
आयुक्त, दिव्यांग कल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
संचालक, इतर बहुजन कल्याण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
महालेखापाल महाराष्ट्र १/२ (लेखा परीक्षा), मुंबई/नागपूर
महालेखापाल महाराष्ट्र १/२ (लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई/नागपूर
मुख्य लेखा परीक्षक स्थानिक निधी लेखा, नवी मुंबई, वाशी
अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई
निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई
उप मुख्य लेखा परीक्षक, स्थानिक निधी लेखा (सर्व विभाग)
सर्व विभागीय आयुक्त/सर्व जिल्हाधिकारी
सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी
सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी
सर्व विभागीय/जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी
निवड नस्ती

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाची मुख्य कार्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

(१) अनुसूचित जाती व नवबौद्ध जातींचे कल्याण.

(२) वृद्ध, अपंग, निराधार इत्यादी दुर्बल घटकांचे कल्याण.

(३) दारूबंदी प्रचार आणि अंमली पदार्थाचे सेवनाविरुद्ध मोहीम.

सामाजिक न्याय विभागात वरील कार्ये खालील पाच कक्षांमध्ये विभागण्यात आली आहेत.

(१) मागासवर्गीयांचे कल्याण कक्ष

(२) सुधार प्रशासन कक्ष

(३) अनु. जाती उपयोजना कक्ष

(४) विशेष सहाय्य कक्ष

(५) इतर शाखा

(अ) अर्थसंकल्प शाखा

(ब) आस्थापना व नोंदणी शाखा

(क) संगणक शाखा

(ड) सामाजिक राष्ट्रीय एकात्मता समिती आणि राष्ट्रीय एकात्मता व विश्वबंधुत्व विचार संवर्धन समिती

(इ) महाराष्ट्र राज्य कुणबी उच्चाधिकार समिती

सामाजिक न्याय विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली खालील विभाग प्रमुख व कार्यालय प्रमुख आहेत :—

(१) आयुक्त, समाजकल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

(२) आयुक्त, अपंग कल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे—१

वरील विभागांच्या/कार्यालयांच्या कार्यक्रमासंबंधीच्या माहितीचा समावेश कार्यक्रम अंदाजपत्रक पुस्तकाच्या दोन विभागात करण्यात आला आहे. त्यानुसार खालील पुस्तकात उपरोक्त माहिती देण्यात आली आहे.

पुस्तक क्रमांक (१) मंत्रालय आणि समाजकल्याण आयुक्तालय.

(२) आयुक्त, अपंग कल्याण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

मागासवर्गीयांचे कल्याण :— या विभागात अनुसूचित जाती यांच्या कल्याणासाठी विविध योजना राबविण्यात येतात. या योजना प्रामुख्याने तीन विभागात येतात.

(१) शैक्षणिक योजना.

(२) आर्थिक उन्नतीच्या योजना.

(३) सामाजिक व इतर सामूहिक योजना.

शैक्षणिक योजनांमध्ये खालील योजनांचा समावेश करण्यात आला आहे.

(१) भारत सरकारच्या शालांत परीक्षोत्तर शिष्यवृत्त्या.
(२) शिक्षण शुल्क, परीक्षा शुल्क देण्यापासून सूट देणे व शिष्यवृत्ती देणे.
(३) मुला-मुलींसाठी शासकीय वसतिगृह उघडणे व चालविणे.
(४) विभागीय स्तरावर १,००० मुलांचे क्षमतेचे शासकीय वसतिगृहे सुरू करणे.
(५) मागासवर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी वसतिगृहे चालविण्याकरिता स्वेच्छा संस्थांना सहाय्यक अनुदान देणे.
(६) सैनिक शाळेत शिक्षण घेणाऱ्या मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना विशेष निर्वाह भत्ता देणे.
(७) बालवाड्यांना सहाय्यक अनुदान देणे.
(८) औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांतील प्रशिक्षणार्थ्यांना विद्यावेतन देणे.
(९) विभागीय स्तरावर औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरू करणे.
(१०) अस्वच्छ उद्योगधंद्यात असलेल्यांच्या मुलांना शालान्त परीक्षापूर्व शिष्यवृत्त्या.
(११) व्यावसायिक पाठ्यक्रमाशी संलग्न असलेल्या वसतिगृहातील मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना निर्वाह भत्ता देणे.
(१२) वैद्यकीय व अभियांत्रिकी विद्यार्थ्यांकरिता पुस्तकपेढ्या इत्यादी.
(१३) माध्यमिक शाळेतील मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांसाठी शिष्यवृत्तीची योजना.
(१४) सफाई कामगारांच्या मुलांसाठी निवासी शाळा.
(१५) शिकवणी व संलग्न योजना.
(१६) इ. १० वी, १२ वी परिक्षेला विशेष उल्लेखनीय यश संपादन करणारे अनु. जातीच्या विद्यार्थ्यांना राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता पुरस्कार प्रदान करणे.
(१७) राज्यातील १०० अनु. जातीचे विद्यार्थ्यांना देशातील शैक्षणिक संस्थांमध्ये उच्च शिक्षण घेण्यासाठी राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती.
(१८) अनु. जातीचे ७५ मुला-मुलींना परदेशातील शिक्षणासाठी राजर्षी शाहू महाराज शिष्यवृत्ती.
(१९) इ. १० वीच्या परिक्षेत विशेष प्राविण्य मिळवून इ. ११ वी मध्ये प्रवेश घेणारे मुला-मुलींना राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती प्रदान करणे.
(२०) मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक प्रशिक्षण देण्याची योजना (मागेल त्याला प्रशिक्षण)
(२१) इयत्ता ५ वी ते ७ वी व ८ वी ते १० वी मध्ये शिकणाऱ्या मुलींना सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना.
(२२) अनु. जाती-नवबौद्ध उमेदवारांना व्यावसायिक (हॉर्टिकल्चर) प्रशिक्षण देणे.
(२३) भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजना.

आर्थिक विकासाच्या योजना खालीलप्रमाणे आहेत.

(१) मोटार वाहन चालक प्रशिक्षण योजना.
(२) अत्याचारात बळी पडलेल्या अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमातीच्या कुटुंबातील व्यक्तींना आर्थिक सहाय्याची योजना.
(३) आंतरजातीय विवाहास प्रोत्साहनपर आर्थिक सहाय्य.
(४) गटई कामगारांना पत्र्याचे स्टॉल देणे.
(५) कन्यादान योजनेखाली नवदाम्पत्यांना अर्थसहाय्य.
(६) अनु. जाती व नवबौद्ध युवकांना सैनिकी व पोलीस भरती पूर्व प्रशिक्षण देणे.
(७) अनु. जाती व नवबौद्ध घटकांच्या स्वयंसहाय्यता बचत गटांना मिनी ट्रॅक्टर व त्याची उपसाधने याचा पुरवठा करणे.
(८) कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड सबलीकरण व स्वाभिमान योजना अनु. जाती व नवबौद्ध भूमिहीन शेतमजूरांना जमिनीचे वाटप करणे व जमीन खरेदीसाठी प्रत्येकी १००% अनुदान देणे.

सामाजिक व इतर सामूहिक योजनांमध्ये खालील योजनांचा समावेश आहे :—

(१) अस्पृश्यता निवारण कार्यक्रम.
(२) राज्यातील समाजसेवकांचा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर "समाजभूषण" म्हणून सन्मान.
(३) सामाजिक न्याय विभागाच्या अधिपत्याखालील उत्कृष्ट संस्थांना पारितोषिक देणे.
(४) जातीच्या प्रमाणपत्रांची पडताळणी करणे.
(५) मागासवर्गीय घरबांधणी योजना.
(६) अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्तीचा विकास करणे.
(७) सामाजिक न्याय निर्देशांक निर्मिती व उपाययोजना.
(८) अनुसूचित जाती नवबौद्ध घटकांसाठी घरकुल योजना.
(९) प्रत्येक जिल्ह्यात सामाजिक न्याय भवन बांधणे.
(१०) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था पुणे.

उपरोक्त योजनांबाबत मंत्रालयीन स्तरावर प्रशासकीय व वित्तीय मंजुरीचे आदेश निर्गमित करण्यात येतात. तसेच सदर योजना राबविण्यात येणाऱ्या अडीअडचणी लक्षात घेऊन सदर योजना वेळोवेळी सुधारित करण्यात येतात. या योजनेच्या अनुषंगाने आवश्यक ती कार्यवाही संबंधित कार्यासने शासनाने वेळोवेळी दिलेल्या शासकीय आदेश व सूचना लक्षात घेऊन पार पाडतात.

सुधार प्रशासन–

सदर विभागात अपंगाचे कल्याण व समाजकल्याण विभाग असे दोन विभाग पडतात. या प्रभागात खालील योजना येतात.

(१) सामाजिक न्याय शिक्षण संस्थांना मान्यता व अनुदान.
(२) शासकीय अंधशाळा चालविणे.
(३) अपंगांना कृत्रिम अवयव, कर्णयंत्र, वैद्यकीय उपकरणे यांचा आर्थिक सहाय्याद्वारे पुरवठा.
(४) अंध, कर्णबधीर आणि विकलांग यांच्याकरिता शासकीय संस्था.
(५) अपंगाकरिता बहुउद्देशीय संमिश्र केंद्र.
(६) अंध, मूक-बधीर, मंदबुद्धी मुलांचे शासकीय व निमशासकीय शाळांतील शिक्षणासाठी प्रशिक्षण योजना.
(७) शासकीय/शासनमान्य अपंग संस्थेतील अप्रशिक्षित शिक्षकांसाठी प्रशिक्षण योजना.
(८) शासकीय मूक-बधीर विद्यालय.
(९) महाराष्ट्र शासन अपंग, अंध, मूक-बधीर व मतिमंद शिष्यवृत्ती.
(१०) भारत सरकार अपंग, अंध, मूक-बधीर, मतिमंद शिष्यवृत्ती योजना.
(११) जिल्हा स्तरावर अपंगाकरिता मार्गदर्शन व सल्ला केंद्र उघडणे.
(१२) गुणवंत अपंग कर्मचारी व त्यांचे नियुक्तक यांना राज्य पुरस्कार योजना.
(१३) अपंगांना स्वयंरोजगारासाठी बीज भांडवल योजना.
(१४) वृद्धाश्रम अनुदान योजना.
(१५) व्यसनमुक्तीच्या प्रचार कार्यासाठी स्वयंसेवी संस्थांना वित्तीय सहाय्य.
(१६) अंमली पदार्थ सेवन विरोधी मोहीम चालविणाऱ्या स्वयंसेवी संस्थांना वित्तीय सहाय्य.
(१७) नरबळी आणि इतर अमानुष, अनिष्ट व अघोरी प्रथा व जादुटोणा यांना प्रतिबंध घालण्याबाबत व त्याचे समूळ उच्चाटन करण्याबाबत.

उपरोक्त योजनांच्या अंमलबजावणीचे आदेश शासन स्तरावर निर्गमित करण्यात येतात व त्यासाठी लागणारी तरतूद व कार्यपद्धती विहित करण्याचे काम करण्यात येते. अपंग योजनासंबंधीची माहिती पुस्तिकेतील अपंग कल्याण विभागाच्या माहितीत देण्यात आली आहे.

शासन निर्णय, नियोजन विभाग, क्र. विघयो १०९५/प्र. क्र. १९/का–१४५३, दि. १६–११–१९९५ अन्वये अनु. जाती उप योजना तयार करणे व त्याचे संनियंत्रण करणे हे काम नियोजन विभागाने सामाजिक न्याय विभागाकडे सोपविले आहे. त्यास अनुसरून अनु. जाती उप योजना तयार करताना खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक तत्त्वे विचारात घेऊन योजना तयार केलेली आहे :—

(१) ज्या योजनांद्वारे निश्चित असा लाभ अनुसूचित जातीला मिळतो अशा प्रकारच्या योजना अनु. जाती उप योजनांमध्ये समाविष्ट करण्यात आलेल्या आहेत. तसेच ज्या योजनांद्वारे नक्की किती अनुसूचित जातीच्या व्यक्तींना किती प्रमाणात लाभ मिळतो हे निश्चित करता येणे शक्य नसेल अशा योजना अनु. जाती उप योजनांमध्ये घेण्यात आलेल्या नाहीत. अशा प्रकारच्या योजनांचा समावेश जिल्हास्तरीय व राज्यस्तरीय योजनांमध्ये करण्यात आलेला आहे.

(२) शिक्षण हा सर्वांत महत्त्वाचा विकासाचा घटक असल्याने त्यावर जास्त लक्ष केंद्रीत करण्यात आलेले आहे.

(३) ज्या योजनांमध्ये लाभार्थी, अनुसूचित जातीचे नाहीत त्या योजना उदा., मोठे/मध्यम सिंचन प्रकल्प, रोजगार हमी योजना, सामान्य आर्थिक सेवा, रस्ते, पूल इत्यादी शीर्ष उपशीर्षाखालील योजना घेण्यात आलेल्या नाहीत. अनु. जाती उप योजनेंतर्गत दिलेला नियतव्यय अशा योजनांसाठी वापरला जातो की ज्या योजनांचा लाभ अनुसूचित जातीच्या व्यक्तींना वैयक्तिकपणे अथवा त्यांच्या वस्त्यांना सामुदायिकरीत्या मिळेल याची दक्षता घेतली जाईल.

सन २०२१-२०२२ मध्ये अ. जा. उ. यो. साठी खालील बाबीवर रुपये १०६३५००·०० लाख इतका नियतव्यय मंजूर करण्यात आला आहे. त्यापैकी राज्यस्तरीय योजनेसाठी ७९०६३६·११ लाख व जिल्हास्तरीय योजनेसाठी २७२८६३·८९ लाख इतका नियतव्यय विभाजन करून दिलेला आहे. तसेच सन २०२२-२०२३ साठी एकूण रुपये १२२२९९९·९९ लाख नियतव्यय मंजूर केला असून त्यापैकी राज्यस्तरीय योजनांसाठी रुपये ९५०१३६·१० लाख व जिल्हास्तरीय योजनांसाठी रुपये २७२८६३.८९ लाख मंजूर आहे.

विकासक्षेत्र

१. कृषि व संलग्न सेवा

२. ग्रामीण विकास

३. विद्युत विकास

४. उद्योग व खनिजे

५. वाहतूक व दळणवळण

६. सामाजिक आणि सामूहिक सेवा

(१) सामान्य शिक्षण

(२) क्रीडा व युवकसेवा

(३) तांत्रिक शिक्षण

(४) आरोग्य

(५) पाणीपुरवठा

(६) गृहनिर्माण

(७) नगर विकास

(८) माहिती व प्रसिद्धी

(९) मागासवर्गीयांचे कल्याण

(१०) समाजकल्याण

(११) कामगार व कामगार कल्याण

(१२) पोषण

विभागात एकूण ६ महामंडळे असून त्यांची यादी खालीलप्रमाणे आहे.

(१) महात्मा फुले मागासवर्गीय विकास महामंडळ,

(२) लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ,

(३) संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ,

(४) महाराष्ट्र राज्य जातीजमाती आयोग (वरळी) मुंबई,

(५) महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळ, मुंबई

(६) महाराष्ट्र राज्य अपंग वित्त व विकास महामंडळ.

या महामंडळाचे सर्व प्रशासकीय कामकाज तसेच त्यांना भागभांडवल अदा करणे, केंद्रीय अर्थसहाय्यातून राबविण्यात येणाऱ्या योजनांना आर्थिक निधी मंजूर करणे इत्यादी बाबी मंत्रालयीन पातळीवर करण्यात येतात. या महामंडळाच्या कार्याची माहिती संबंधित कार्यक्रम अंदाजपत्रिकेच्या पुस्तिकेत देण्यात आली आहे.

इतर शाखा–

(१ अ) अर्थसंकल्प : या शाखेतर्फे विभागाचे वार्षिक अर्थसंकल्प तयार करणे तसेच वेळोवेळी होणाऱ्या बदलाचा अंदाज घेऊन सुधारित अर्थसंकल्प छाननी करून वित्त विभागास सादर करणे, अर्थसंकल्पीय तरतुदीस वित्त विभागाची मान्यता मिळाल्यानंतर सर्व संबंधितांना कळविण्यात येतात. तसेच वार्षिक योजना तयार करून त्याच्या आराखड्यास नियोजन विभाग आणि नीती आयोगाची मंजुरी घेण्यात येते.

ठेव संलग्न विमा योजना

भविष्य निर्वाह निधीस अधिक सामाजिक सुरक्षितता देण्याच्या दृष्टीने राज्य शासकीय कर्मचाऱ्यांनी जास्तीत जास्त बचत करावी म्हणून त्यांना निश्चित प्रोत्साहन देण्यासाठी म्हणून शासनाने ठेव संलग्न विमा योजना चालू केली आहे. ही योजना विमेदारास विम्याचा हप्ता न देता विम्याचा फायदा देते व ह्या योजनेचा फायदा काही अटी पूर्ण केल्यास व राज्य शासकीय कर्मचाऱ्याच्या निधनाचेवेळी किमान ५ वर्षे नोकरी केलेली असेल अशा कर्मचाऱ्याच्या कुटुंबियांना मिळेल. या रकमेची मर्यादा जास्तीत जास्त रु. ६०,००० असेल.

(ब) आस्थापना व नोंदणी शाखा : या शाखेमार्फत विभागाची आस्थापना, सामाजिक न्याय संचालनालयाची आस्थापना आणि विभागाकरिता लागणाऱ्या साहित्य सोयी व सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येतात.

(क) संगणक शाखा : या शाखेतर्फे विविध विषयांची माहिती संगणकास देण्यात आलेली आहे. सदर माहितीचा विनियोग आवश्यक त्या अनुसार केला जातो. सदर संगणकात पे-रोल कार्यक्रम, अनु. जाती उप योजनेचा आराखडा इत्यादी गोष्टी साठविलेल्या असून त्याचा वापर गरजेनुसार केला जातो.

(ड) सामाजिक राष्ट्रीय एकात्मता समिती आणि राष्ट्रीय एकात्मता व विश्वबंधुत्व विचार संवर्धन समिती.

विभागाची रचना–(खुद्द)

सामाजिक न्याय विभागांतर्गत एकूण ११७ अधिकारी/कर्मचारी कार्यरत आहेत. सदर अधिकारी/कर्मचारी यांची पदनिहाय माहिती खालीलप्रमाणे आहे :—

अ. क्र.	पदनाम	वेतनमान रुपये	ग्रेड पे	२०१७-२०१८	२०१८-२०१९	२०१९-२०२०	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)
	राजपत्रित वर्ग एक व दोन—							
१	सचिव	S-30 : १,४४,२००–२,१८,२००	१०,०००	१	१	१	१	०
२	उप सचिव	S-25 : ७८,८००–२,०९,२००	७,६००	४	४	४	३	०
३	अवर सचिव	S-23 : ६७,७००–२,०८,७००	६,६००	७	७	७	५	०
४	सहाय्यक संचालक लेखा	S-20 : ५६,१००–१,७७,५००	५,४००	१	१	१	१	०
५	कक्ष अधिकारी	S-17 : ४७,६००–१,५१,१००	४,८००	१९	१९	१९	१४	०
६	लघुलेखक (निवड श्रेणी)	S-16 : ४४,९००–१,४२,४००	४,६००	३	३	३	३	०
			एकूण ...	३५	३५	३५	२७	००
	अराजपत्रित वर्ग तीन—							
	लेखापाल	S-14 : ३८,६००–१,२२,८००	४,३००	१	१	१	१	०
	सहाय्यक कक्ष अधिकारी	S-14 : ३८,६००–१,२२,८००	४,३००	३४	३४	३४	२८	०
	उच्चश्रेणी लघुलेखक	S-15 : ४१,८००–१,३२,३००	४,४००	६	६	६	४	०
	निम्नश्रेणी लघुलेखक	S-14 : ३८,६००–१,२२,८००	४,३००	६	६	६	५	०
	लघु टंकलेखक	S-08 : २५,५००–८१,१००	२,४००	१	१	१	१	०
	लिपिक-टंकलेखक	S-06 : १९,९००–६३,२००	१९,००	४०	४०	४०	३३	०
	वाहन चालक	S-06 : १९,९००–६३,२००	१९,००	२	२	२	२	०
			एकूण ...	९०	९०	९०	७४	००
	वर्ग चार—							
	हवालदार	S-03 : १६,६००–५२,४००	१,६००	१	१	१	१	०
	नाईक	S-03 : १६,६००–५२,४००	१,६००	२	२	२	२	०
	चक्र मुद्रक	S-03 : १६,६००–५२,४००	१,६००	१	१	१	१	०
	झेरॉक्स मशीन चालक	S-03 : १६,६००–५२,४००	१,६००	१	१	१	१	०
	शिपाई	S-01 : १५,०००–४७,६००	१,३००	१६	१६	१६	११	०
			एकूण सर्व वर्ग ...	२१	२१	२१	१६	००
			एकूण सर्व वर्ग ...	१४६	१४६	१४६	११७	००

मंत्रालयीन आस्थापनासाठी सन २०२०-२०२१ मध्ये प्रत्यक्ष रकमा, सन २०२१-२०२२ मधील अर्थसंकल्पीय अंदाज व सुधारित अंदाज व सन २०२२-२०२३ च्या अर्थसंकल्पीय अंदाजाची माहिती

वित्तीय आवश्यकता

तक्ता क्रमांक १

(रुपये हजारांत)

कार्यक्रम		प्रत्यक्ष रकमा, २०२०—२०२१	अर्थसंकल्प, २०२१—२०२२	सुधारित अंदाज, २०२१—२०२२	अर्थसंकल्प, २०२२—२०२३
		एकूण	एकूण	एकूण	एकूण
(१)		(२)	(३)	(४)	(५)
(अ) कार्याचे वर्गीकरण :—					
सेक्रेटरीएट, सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य विभाग.		८५२१४	३५६१५४	२६६१४५	३६४७८७
एकूण स्थूल	भारित	...	१	१	१
	दत्तमत	८५२१४	३५६१५५	२६६१४६	३६४७८७
वजा—वसुली		...	...	...	...
एकूण निव्वळ	भारित	...	...	...	...
	दत्तमत	८५२१४	३५६१५५	२६६१४६	३६४७८८
(ब) उद्दिष्टनिहाय वर्गीकरण :—					
(१) सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य विभाग					
(१) वेतन		७४९६७	१३०४७९	१०१०६६	१४२२२२
(२) प्रवास खर्च		९४	१३६४	४१३	१४३२
(३) अतिकालिक भत्ता		२९	११४	९१	१२०
(४) कार्यालयीन खर्च		१४५०	२९८६	२६८७	३१३५
(५) पेट्रोल, तेल व वंगण		...	...	...	...
(६) संगणक खर्च		...	५६४	४२३	५९२
(७) दूरध्वनी		३५	२५०	१६२	२५०
(८) इतर प्रशासनिक खर्च		०	३५०	९५०	३५०
(९) व्यावसायिक सेवा		६००	६०	७५	६०
(१०) कंत्राटी सेवा		०	०	१	१२००
एकूण ...		७७१७५	१३६१६७	१०५८६८	१४९३६१

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
(२) सामाजिक राष्ट्रीय एकात्मता समितीच्या विकासाच्या योजना — इतर खर्च (२२५१-०३८३)	...	६६	६३	६६
एकूण ...	...	६६	६३	६६
(३) राष्ट्रीय एकात्मता व विश्वबंधुत्व वाढीस लावण्यासाठी विकासयोजना — इतर खर्च (२२५१-०४४५)	२७८६	४९२१	२७१४	५३६०
एकूण ...	२७८६	४९२१	२७१४	५३६०
(४) शासकिय कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण दत्तमत (२२५१-०९८२)	४२४	१५०००	७५००	१००००
(५) इ गव्हर्नस प्रकल्प (२२५१-०९०१)	४९२९	२०००००	१५००००	२०००००
दत्तमत	...	...	...	...
भारीत	...	...	१	१
एकूण ...	८१३९	२१९९८७	१६०२७७	२१५४२६

महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई
(महाराष्ट्र शासनाचा उपक्रम)

महाराष्ट्र राज्यातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध समाजातील दुर्बल घटकाला व्यवसायाकरिता अल्पव्याजदरात कर्ज देवून स्वयंरोजगाराच्या माध्यमातून आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करण्याकरिता कंपनी कायदा अधिनियम १९५६ अन्वये १० जुलै, १९७८ रोजी महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. महामंडळाचे सध्याचे अधिकृत भाग भांडवल रु. ५०० कोटीचे आहे. राज्य शासनाचे ५१% व केंद्र शासनाचे ४९% भागभांडवल आहे.

महामंडळास आत्तापर्यंत प्राप्त झालेले भागभांडवल.

(रु. कोटीत)

अधिकृत भागभांडवल	राज्य शासनाकडून प्राप्त भागभांडवल	केंद्र शासनाकडून प्राप्त भागभांडवल	एकूण प्राप्त भागभांडवल (Paid up Capital)
५००·००	५६८·५७	६४·०७	६३२·६४

अनुसूचित जाती, नवबौध्द व सफाई कर्मचारी यांचेकरिता प्रामुख्याने स्वयंरोजगाराच्या खालील योजना महामंडळामार्फत राबविण्यात येत आहेत.

राज्य शासनाच्या योजना

(१) अनुदान योजना
(२) बीज भांडवल योजना
(३) थेट कर्ज योजना
(४) प्रशिक्षण योजना

केंद्रीय महामंडळाच्या योजना

(अ) रा.अ.जा.वि.वि.म.च्या योजना
(१) मुदती कर्ज योजना
(२) सुक्ष्मपतपुरवठा योजना
(३) महिला समृध्दी योजना
(४) उच्च शैक्षणिक कर्ज योजना

(ब) रा.रा.क.वि.वि.म.च्या योजना
(१) मुदती कर्ज योजना
(२) सुक्ष्मपतपुरवठा योजना
(३) महिला समृध्दी योजना
(४) महिला अधिकारीता योजना
(५) उच्च शैक्षणिक कर्ज योजना

राज्य शासनाच्या योजना

(१) अनुदान योजना : —

या योजने अंतर्गत रु. ५०,००० पर्यंत प्रकल्प गुंतवणूक असणाऱ्या व्यवसायांना आर्थिक सहाय्य दिले जाते. यामध्ये रु. १०,००० ते ५०,००० (मर्यादेसह) बँकेकडून कर्ज मंजूर केले जाते. यामध्ये रु. १०,००० अनुदान महामंडळाकडून व उर्वरित रक्कम बँकेकडून त्यांच्या व्याजदराने दिले जाते.

(२) बीज भांडवल योजना : —

या योजने अंतर्गत रु. ५ लाखापर्यंत गुंतवणूक असणारे प्रकल्प विचारात घेतले जातात. महामंडळाकडून २०% बीज भांडवल रक्कम उपलब्ध करून दिली जाते. प्रकल्प रकमेच्या ५% रक्कम स्वतःचा सहभाग म्हणून अर्जदाराने भरावयाची आहे. उर्वरित ७५% रक्कम ही बँकेकडून मंजूर केली जाते. महामंडळाकडून मंजूर केलेल्या बीज भांडवल रकमेवर ४% व्याजाचा दर आकारला जातो. तसेच महामंडळामार्फत रु. १०,००० चे अनुदान देण्यात येते. वसुलीचा कालावधी पाच वर्षाचा आहे.

(३) महामंडळामार्फत राबविण्यात येणारी नवीन रु १ लक्ष थेट कर्ज योजना : —

मागासवर्गीय घटकातील लोकांना आर्थिकदृष्ट्या सक्षम करणे व जास्तीतजास्त लोकांना लाभ घेता यावा. तसेच बँकेमार्फत कर्ज देताना येणाऱ्या अडचणी व कर्ज मंजूर होताना होणारा विलंब टाळण्याकरिता थेट कर्ज योजनेच्या कर्जाची मर्यादा रु. २५,०००/- वरून रु. १,००,०००/- पर्यंत वाढविण्याबाबत शासन निर्णय क्रमांक एमपीसी-२०१७/प्र.क्र.२७४/महामंडळे, दिनांक २१ डिसेंबर २०१८ नुसार मंजूरी दिलेली आहे.

सदर योजनेअंतर्गत महात्मा फुले महामंडळास प्राप्त होणाऱ्या भाग भांडवलातून थेट कर्ज योजना राबविण्यात येते. योजनेचे स्वरुप खालीलप्रमाणे आहे.

(१) प्रकल्प मर्यादा रु. १,००,०००/- पर्यंत.
(२) महामंडळाचा सहभाग रु. ८५,०००/- इतका असून अनुदान रु. १०,०००/- (मर्यादेसह) आहे.
(३) अर्जदाराचा सहभाग रु. ५,०००/- आहे.
(४) सदर कर्जाची परतफेड समान मासिक हप्त्यानुसार ३ वर्षात (३६ महिन्यांच्या) आत करावयाची आहे.
(५) सदर देण्यात येणाऱ्या कर्जावर ४% द.सा.द.शे. व्याजदर आहे.

(४) प्रशिक्षण योजना : —

सदर योजने अंतर्गत विद्यार्थ्यांना स्वयंरोजगार करण्याचे दृष्टीने प्रशिक्षण दिले जाते. साधारणपणे प्रशिक्षण फी प्रति उमेदवार व्यवसायाच्या स्वरूपानुसार ठरविण्यात येते.

प्रामुख्याने खालील व्यवसायाकरिता प्रशिक्षण देण्यात येते.

उदा., वाहनचालक, टी. व्ही. व्हीडीओ, रेडीओ दुरुस्ती, टेलरिंग, वेल्डींग, फिटर, संगणक, ई मेल व विविध व्यवसायानुरुप प्रशिक्षण दिले जाते. प्रशिक्षण योजने अंतर्गत प्रशिक्षणार्थिंना दरमहा रु. १,००० विद्यावेतन देण्यात येते. तसेच महामंडळामार्फत प्रशिक्षण संस्थेला फी दिली जाते.

केंद्रीय महामंडळाच्या योजना

महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ वाहिनीकृत यंत्रणा म्हणून राष्ट्रीय पातळीवरील खालील योजना राबवित आहे.

१. राष्ट्रीय अनुसूचित जाती वित्त व विकास महामंडळ, नवी दिल्ली.
२. राष्ट्रीय सफाई कर्मचारी वित्त व विकास महामंडळ, नवी दिल्ली.

सध्या उपरोक्त दोन्हीही महामंडळाकडून अनुसूचित व नवबौद्ध जातीतील ज्या कुटुंबाचे ग्रामीण व शहरी भागामध्ये वार्षिक उत्पन्न रु. ३,००,०००/- चे आत आहे अशांना व्यवसायासाठी कर्ज उपलब्ध करून दिले जाते याकरिता व्याजदर ६ ते ८% आकारला जातो.

राष्ट्रीय अनुसूचित जाती/जमाती वित्त विकास महामंडळ, नवी दिल्ली (एनएसकेएफडीसी)

केंद्र सरकारने राष्ट्रीय स्तरावर राष्ट्रीय अनुसूचित जाती वित्त व विकास महामंडळाची स्थापना केलेली असून या महामंडळाचे मुख्य कार्यालय नवी दिल्ली येथे कार्यरत आहे. सदर महामंडळाच्या योजना महाराष्ट्र राज्यात राबविण्याकरिता महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळाची वाहिनीकृत यंत्रणा म्हणून नियुक्ती करणेत आलेली आहे. केंद्रीय महामंडळाच्या योजनेचे स्वरुप पुढीलप्रमाणे आहे.

१. मुदत कर्ज योजना : सदर योजनेअंतर्गत विविध व्यवसायाकरिता एन.एस.एफ.डी.सी.मार्फत रु. ३० लक्षपर्यंत गुंतवणूक असलेल्या योजनांना मुदती कर्ज दिले जाते. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

योजना	सहभाग			व्याजदर
	एनएसएफडीसी	मफुमाविमम	अर्जदाराचा सहभाग	
(अ) रु. ३ लाख	७५%	२०%	५%	६%
(ब) रु. ४ लाख	७५%	२०%	५%	६%
(क) रु. ५ लाख	७५%	२०%	५%	६%
(ड) रु. ५ लाखाच्या वर	७५%	२०%	५%	८%

२. मायक्रो क्रेडीट फायनान्स : या योजनेअंतर्गत प्रकल्प किंमत रु. ५०,००० पर्यंत प्रत्येक लाभार्थीला आर्थिक सहाय्य दिले जाते. व्याजाचा दर ५% आहे. वसुलीचा कालावधी तीन वर्षांचा आहे.

३. महिला समृद्धी योजना : या योजनेअंतर्गत महिलांकरिता प्रकल्प किंमत रु. ५०,००० पर्यंतच्या प्रकल्पांना अर्थसहाय्य दिले जाते. यात व्याजाचा दर ४% आकारण्यात येतो. वसुलीचा कालावधी ३ वर्षांचा राहतो.

४. उच्च शैक्षणिक कर्ज योजना : एनएसएफडीसी, नवी दिल्ली यांच्यामार्फत व्यावसायिक व तांत्रिक उच्च शिक्षणाकरिता देशात तसेच परदेशात शिक्षण घेण्यासाठी कर्ज उपलब्ध करून देण्यात येते. सदर योजनेअंतर्गत देशांतर्गत उच्च शिक्षण घेण्याकरिता रु. १०.०० लाखापर्यंत कर्ज देण्याचे प्रावधान आहे. तसेच देशाबाहेर रु. २०.०० लाखापर्यंत कर्ज देण्याचे प्रावधान आहे. व्याजदर द.सा.द.शे ५% आकारावयाचा आहे. तसेच स्त्री लाभधारकांकरिता द.सा.द.शे. ४% व्याजदर आकारावयाचा आहे.

राष्ट्रीय सफाई कर्मचारी वित्त व विकास महामंडळ, नवी दिल्ली (एनएसकेएफडीसी)

केंद्र सरकारने राष्ट्रीय स्तरावर, अस्वच्छ काम करणाऱ्या सफाई कामगारांचे व त्यांचेवर अवलंबून असलेल्या कुटुंबियांचे पुनर्वसन करण्याकरिता राष्ट्रीय सफाई कर्मचारी वित्त व विकास महामंडळाची स्थापना केली आहे. त्यात विविध व्यवसाय करण्यासाठी रु. १० लाख कमाल मर्यादेपर्यंत कर्ज देण्यात येते.

१. मुदती कर्ज योजना : सदर योजनेअंतर्गत विविध व्यवसायाकरिता एन.एस.के.एफ.डी.सी. मार्फत रु. १० लक्ष पर्यंत गुंतवणूक असलेल्या योजनांना मुदती कर्ज दिले जाते. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

योजना	सहभाग			व्याजदर
	एनएसकेएफडीसी	मफुमाविमम	अर्जदाराचा सहभाग	
(अ) रु. १ लाख ते ५ लाखापर्यंत	९०%	--	१०%	६%

२. मायक्रो क्रेडीट फायनान्स : या योजने अंतर्गत प्रकल्प किंमत रु. ५०,०००/- पर्यंत प्रत्येक लाभार्थीला आर्थिक सहाय्य दिले जाते. यामध्ये एनएसकेएफडीसीचा सहभाग ९०% तर लाभार्थीचा सहभाग १०% एवढा आहे. व्याजाचा दर ५% आहे. वसुलीचा कालावधी तीन वर्षांचा आहे.

३. महिला समृद्धी योजना : या योजने अंतर्गत महिलांकरिता प्रकल्प किंमत रुपये ५०,०००/- पर्यंतच्या प्रकल्पांना अर्थसहाय्य दिले जाते. यामध्ये एनएसकेएफडीसीचा सहभाग ९०% तर लाभार्थ्याचा सहभाग १०% एवढा आहे. यात व्याजाचा दर ४% आकारण्यात येतो. वसुलीचा कालावधी तीन वर्षाचा आहे.

४. महिला अधिकारिता योजना : या योजनेअंतर्गत रुपये ७५,००० कर्ज मर्यादेपर्यंत विविध व्यवसायाकरिता महिला लाभार्थींना अर्थसहाय्य करण्यात येते. यामध्ये एनएसकेएफडीसी कडून ९०% रक्कम तर १०% रक्कम अर्जदाराचा सहभाग म्हणून घेण्यात येतो. कर्जावर व्याजदर ५% आकारण्यात येतो. कर्ज परतफेडीचा कालावधी ३ वर्षाचा आहे.

५. उच्च शैक्षणिक कर्ज योजना : शैक्षणिक कर्ज सफाई कर्मचारी व त्यांच्यावर आश्रित असलेल्या त्यांच्या कुटुंबातील व्यक्तींना व्यावसायिक किंवा तांत्रिक पदवी किंवा पदव्युत्तर पर्यंतचे शिक्षण घेण्यासाठी दिले जाते. तसेच इंजिनिअर, वैद्यकिय शिक्षण, व्यवस्थापन, वकिली व्यवसायाचे उच्च शिक्षण घेण्यासाठी सुद्धा कर्ज दिले जाते. एकूण खर्चाच्या ९०% पर्यंत एनएसकेएफडीसी मार्फत कर्ज व १०% महामंडळाचा/प्रशिक्षणार्थीचा सहभाग असेल, कर्जाची मर्यादा रु. १०,००,००० देशांतर्गत व परदेशात रु. २०,००,००० पर्यंत कर्ज उपलब्ध करून देण्यात येते.

सन १९७८ ते मार्च २०२१ पर्यंत महामंडळाने विविध योजनेतंर्गत एकूण १०,६६,१३६ इतक्या लाभार्थ्यांना एकूण रु. ९६,८३६.६४ लाख इतक्या रक्कमेचे कर्ज वितरीत करण्यात आले आहे.

महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई
जोडपत्र- "ड" दोन
विभाग : समाजकल्याण व विशेष सहाय्य विभाग
विवरणपत्र-एक
अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२२-२०२३ मधील सुस्पष्ट अर्थसहाय्य

(रु. लाखात)

अ. क्र.	प्रधान/गौण/उपशीर्ष	योजनेचे नांव	अर्थसंकल्पीय अंदाज		ठळक वैशिष्ट्ये
			योजनांतर्गत	योजनेत्तर	
१	२२२५ अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्ग यांचे कल्याण मागणी क्र. एन-४-०१ अनुसूचित जातीचे कल्याण ७९३, अनुसूचित जातीच्या घटक योजनेसाठी विशेष केंद्रीय सहाय्य ०२ पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना अनुसूचित जातीसाठी विशेष घटक योजना : ३३ अर्थसहाय्य (०१)(०१) महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादितला अर्थसहाय्य (२२२५०२२५)	महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादितला अर्थसहाय्य (विशेष केंद्रीय अर्थसहाय्य)	६,१६०.००	...	निरनिराळे व्यवसाय व लघुउद्योग यांच्या माध्यमातून मागासवर्ग व्यक्तींचे राहणीमान सुधारण्यासाठी व त्यांना उद्योग धंदा करिता प्रोत्साहित करण्यासाठी शासनाने महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळाची स्थापना केली आहे हे महामंडळ निवड केलेल्या व्यवसायाकरिता अर्थसहाय्य देते.
२	मागणी क्र. एन.-५-४२२५ अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्ग यांचे कल्याणावरील भांडवली खर्च दोन-तपशील, ०१, अनुसूचित जातीचे कल्याण, १९०, सार्वजनिक क्षेत्रातील व उक्त उपक्रमातील गुंतवणूक पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना-राज्य योजनांतर्गत योजना (१) (०२) महात्मा फुले मागासवर्गीय विकास महामंडळास भाग भांडवली अंशदान (४२२५००३१) (वि. घ. यो.) केंद्र पुरस्कृत योजना	महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादितला अर्थसहाय्य (भाग भांडवल)	 ८,०००.००	... ...	निरनिराळे व्यवसाय व लघुउद्योग यांच्या माध्यमातून मागासवर्ग व्यक्तींचे राहणीमान सुधारण्यासाठी व त्यांना उद्योगधंद्याकरिता प्रोत्साहित करण्यासाठी शासनाने महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळाची स्थापना केली आहे. हे महामंडळ निवड केलेल्या व्यवसायाकरिता अर्थसहाय्य देते.

साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ (मर्या.) मुंबई

महामंडळाची स्थापना –

महाराष्ट्र शासनाने समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्रमांक एमपीसी-१०८४/१५४७/(४०५)/एससीपी-०१ मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई-४०० ०३२ दिनांक ६ मार्च १९८५ अनुसार साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ भारतीय कंपनी कायदा, १९५६ साली रु. २·५० कोटीच्या भागभांडवलासहीत नोंदणीकृत करण्यास मान्यता दिल्यानुसार साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळाची स्थापना ११ जुलै १९८५ रोजी झालेली आहे.

स्थापनेचा उद्देश –

महाराष्ट्रामध्ये मागासवर्गीयांपैकी संख्येने मोठ्या प्रमाणात असलेला मातंग समाज व त्यांच्या १२ पोटजाती (१) मांग, (२) मातंग, (३) मिनी-मादींग, (४) मादींग, (५) दानखनी मांग, (६) मांग महाशी, (७) मदारी, (८) राधेमांग, (९) मांग गारूडी, (१०) मांग गारोडी तसेच शासन निर्णय संकिर्ण-२०१२/प्र. क्र. ३१/महामंडळे दिनांक २२ मे २०१२ नुसार (११) मादगी व (१२) मादिगा या दोन जाती समाविष्ट करण्यात आलेल्या असून या जातींचा आर्थिक, शैक्षणिक व सामाजिक विकास करून त्यांना दारिद्र्य रेषेच्या वर आणणे हा या महामंडळाच्या स्थापनेचा मुख्य उद्देश आहे.

महामंडळाचे भागभांडवल –

महामंडळ स्थापनेच्या वेळी मंजूर करण्यात आलेल्या भागभांडवली अंशदानाच्या रकमेमध्ये वेळोवेळी वाढ करण्यात आली आहे. शासन निर्णय क्र. एलएएस-२०१२/प्र. क्र. ४२२/महामंडळे/मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई-४०० ०३२ दिनांक २६ जून २०१३ नुसार या महामंडळाचे अधिकृत भागभांडवल रक्कम रु. ३००·०० कोटी आहे. महामंडळाचे अधिकृत भागभांडवल संपुष्टात आले असून रू. १०००·०० कोटी पर्यत भागभांडवल वाढविण्यात यावे याबाबत शासनास प्रस्ताव सादर करण्यात आला आहे.

महामंडळामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या योजना –

(१) विशेष केंद्रीय अर्थसहाय्य योजना (२२२५ ०२७२) ३३ : विशेष घटक योजनेच्या बरोबरीने अनुसूचित जातीतील लाभार्थ्यांवर खर्च करण्यासाठी केंद्र शासनाकडून विशेष केंद्रीय अर्थ सहाय्य देण्यात येते. सदर अर्थसहाय्यांतर्गत महामंडळामार्फत शासनाचे मार्गदर्शक तत्त्वानुसार विविध योजनांतर्गत लाभार्थींना बँकेच्या सहाय्याने कर्ज व जास्तीत जास्त रू. १०,०००/- अनुदान देण्यात येते.

सदर योजनेअंतर्गत खालील योजना राबविण्यात येतात.

(अ) अनुदान योजना : विशेष केंद्रीय अर्थसहाय्य योजनेअंतर्गत शहरी व ग्रामीण भागातील ज्या कुटुंबाचे वार्षिक उत्पन्न रु. १,००,०००/-पर्यत आहे अशा गरजू अर्जदारांना स्वयंरोजगार व रोजगार उपलब्ध होणेकरीता महामंडळामार्फत रु. ५०,०००/- पर्यत प्रकल्प असलेल्या विविध व्यवसायासाठी राष्ट्रीयकृत बँकांमार्फत कर्जाचे स्वरूपात निधी देण्यात येतो. सदर कर्ज रक्कमेमध्ये ५०% किंवा जास्तीत जास्त १०,०००/- पर्यंत महामंडळाकडून अनुदान देण्यात येते. उर्वरित रक्कम बँकेकडून कर्जाचे स्वरूपात दिली जाते.

तसेच महामंडळामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या बीजभांडवल योजना, एनएसएफडीसी मुदत कर्ज योजना, महिलासमृद्धी योजना, लघुऋण वित्त योजना या योजनांमध्ये प्रति लाभार्थी रु. १०,००० प्रमाणे अनुदान देणेकरिता विशेष केंद्रीय अर्थसहाय्य निधी वापरण्यात येतो.

(ब) प्रशिक्षण योजना (कौशल्य विकास व उद्योजकता प्रशिक्षण योजना) : विशेष केंद्रीय अर्थसहाय्य योजने अंतर्गत प्राप्त होणाऱ्या एकूण निधीच्या १०% रक्कम ही प्रशिक्षण योजनेवर खर्च करण्यात येते. शासनाचे सुधारीत मार्गदर्शक तत्त्वानुसार प्रशिक्षण योजनेअंतर्गत कौशल्य विकास व उद्योजकता प्रशिक्षण योजना राबवून मातंग समाजाच्या युवक/युवतींना स्वयंरोजगार मिळण्यास सहाय्य होते.

(२) भागभांडवल अंशदान निधीतून राबविण्यात येत असलेल्या योजना (४२२५ ००२२) ३२ – महामंडळाच्या अधिकृत भागभांडवलातून भांडवली अंशदानाच्या स्वरुपात शासनाकडून प्राप्त होणाऱ्या निधीचा वापर बीजभांडवल योजना राबविण्यासाठी करण्यात येतो. सदर योजने अंतर्गत बीजभांडवल योजना, थेट कर्ज योजना व एनएसएफडीसी योजनेतील महामंडळाचा हिस्सा देणेकरिता निधी वापरण्यात येतो. सदर योजनेत रू. १०,०००/- प्रती लाभार्थी याप्रमाणे अनुदान रक्कम देण्यात येते.

(अ) बीजभांडवल योजना :

मातंग समाजातील ज्या कुटुंबाचे वार्षिक उत्पन्न रु. १·०० लाखापर्यंत आहे. अशा कुटुंबांना रु. ५०,००१/- ते रु. ७,००,०००/- पर्यंतच्या गुंतवणूक असलेल्या वैयक्तिक प्रकल्पास बीजभांडवल योजनेअंतर्गत राष्ट्रीयकृत बँकेमार्फत कर्ज मंजूर करण्यात येते. सदर प्रकल्प रकमेमध्ये महामंडळाचे २०% सहभाग (रु. १०,०००/- अनुदानासह) कर्ज ४% व्याजदराने मंजूर करण्यात येते तसेच बँकेचे ७५% कर्ज व उर्वरित ५% सहभाग हा लाभार्थ्यांचा असतो.

(ब) **थेट कर्ज योजना**

शासन निर्णय क्र. महामं-२००४/प्र. क्र. ३८/विघयो-२/दिनांक ३०/११/२००४ अन्वये महामंडळामार्फत दारिद्र्य रेषेखालील लाभार्थींकरिता स्वयंरोजगार उपलब्ध करून देण्याकरिता थेट कर्ज योजनेअंतर्गत रु. २५,०००/- कर्ज निधी उपलब्ध करून देण्यात येतो. सदर योजनेचा निधी बीजभांडवल योजनेच्या निधीतून खर्च करण्यात येतो. या कर्ज रकमेवर लाभार्थींकडून द.सा.द.शे. २% व्याज आकारण्यात येते.

(३) राष्ट्रीय मागासवर्गीय वित्तीय महामंडळाच्या योजना :- (NSFDC)

सन १९९३-९४ पासून साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ हे राष्ट्रीय अनुसूचित जाती वित्तीय विकास महामंडळ, दिल्ली यांची अधिकृत वाहिनी म्हणून कार्यरत आहे. महामंडळास एनएसएफडीसी, दिल्ली यांचेकडून मुदत कर्ज, लघुऋण वित्त व महिला समृद्धी योजना लघुउद्योग व्यवसाय, शैक्षणिक कर्ज योजना आदि योजनांकरिता निधी प्राप्त होतो. एनएसएफडीसीच्या योजनामध्ये शहरी व ग्रामीण भागासाठी वार्षिक उत्पन्न रू. ३,००,०००/- लाख करण्यात आली आहे. विविध व्यवसायाअंतर्गत राष्ट्रीय महामंडळाच्या खालील योजनांमार्फत कर्ज वितरण करण्यात येते.

(अ) मुदत कर्ज योजना –

सदर योजनेअंतर्गत, प्रकल्प मर्यादा रु. ५.०० लाखापर्यत असलेल्या कर्ज प्रकरणामध्ये ७५ टक्के मुदत कर्ज २० टक्के महामंडळाचे बीज भांडवलाचा हिस्सा (रु. १००००/-अनुदानासह) व उर्वरित ५ टक्के लाभार्थी सहभाग असतो.

(ब) लघुऋण वित्त योजना –

एनएसएफडीसी योजने अंतर्गत लघुऋण वित्त योजना २०००-०१ पासून राबविण्यात येते. सदर योजने अंतर्गत प्रती लाभार्थी एनएसएफडीसीचे मुदत कर्ज रु. ४०,००० व महामंडळाचे अनुदान रु. १०,००० असे एकूण रु. ५०,००० च्या मर्यादेत लघु उद्योगांमध्ये लाभ देण्यात येतो.

(क) महिला समृद्धी योजना –

महिला समृद्धी योजना (MSY) ही योजना सन २००४-०५ पासून महामंडळामार्फत राबविण्यात येत आहे. सदर योजना ही एनएसएफडीसीकडून प्राप्त होणाऱ्या निधीतून राबविण्यात येते. सदर योजने अंतर्गत प्रती लाभार्थी एनएसएफडीसीचे मुदत कर्ज रु. ४०,००० व महामंडळाचे अनुदान रु. १०,००० असे एकूण रु. ५०,००० च्या मर्यादेत लाभ देण्यात येतो.

सदर योजना ही फक्त महिला लाभार्थीच्या आर्थिक विकासासाठी राबविण्यात येते यामध्ये प्राधान्याने परितक्त्या, विधवा अशा निराधार महिलांना या योजनेचा लाभ देण्यात येतो.

(ड) शैक्षणिक कर्ज योजना :

एनएसएफडीसी योजने अंतर्गत देशांत व परदेशांत उच्च शिक्षण घेण्याकरिता एनएसएफडीसी अंतर्गत शैक्षणिक कर्ज योजना राबविण्यात येत आहे. सदर योजनेअंतर्गत अभियांत्रिकी, वैद्यकीय, माहिती तंत्रज्ञान आदी उच्च स्वरूपाचे शिक्षण घेण्याकरिता कर्जाचे स्वरूपात आर्थिक लाभ देण्यात येतो.

शैक्षणिक कर्ज योजनेचा उद्देश :

शैक्षणिक अभ्यासक्रम पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या खालील बाबींचा अंतर्भाव सदर शैक्षणिक कर्ज योजनेमध्ये असेल. (१) प्रवेश फी व शिकवणी फी अभ्यासक्रमासाठी आवश्यक असणारी पुस्तके, लेखन साहित्य व इतर आवश्यक साधने. (२) परिक्षा फी (३) राहण्याचा व जेवणाचा खर्च (४) अर्जदाराच्या कर्जफेडीपूर्वी मृत्यू अथवा अपंगत्व आल्यास कर्जाच्या परतफेडीची हमी म्हणून उतरविण्यात येणारा विमा पॉलिसी हप्ता. (५) परदेशात शिक्षण घेताना येणारा प्रवास खर्च व शिक्षणाच्या कालावधीसाठी येणाऱ्या खर्चाची तरतूद इ. (६) संभाव्य खर्च (Caution money) व विकास निधी इ.

विद्यार्थ्याने शासकीय शिक्षण संस्थेत प्रवेश घ्यावयाचा असून त्याची खात्री केल्यानंतर शैक्षणिक कर्जाची रक्कम संबंधित संस्थेच्या नावे महामंडळामार्फत वितरीत केली जाईल. परदेशातील शैक्षणिक संस्थांच्या संदर्भात सदरच्या संस्थांना विद्यापीठाची मान्यता प्राप्त झालेली असावी.

कर्ज मर्यादा : (१) देशांतर्गत अभ्यासक्रमासाठी रक्कम रु. १०·०० लाख (२) परदेशात अभ्यासक्रमासाठी रक्कम रु. २०·०० लाख

एनएसएफडीसी मार्फत देशांतर्गत अभ्यासक्रमासाठी एकूण शैक्षणिक फीच्या ९०% प्रतिवर्षी व परदेशातील अभ्यासक्रमासाठी रक्कम रुपये ५·०० लाख प्रतिवर्षी प्रमाणे सरासरी ४ वर्षाच्या अभ्यासक्रमासाठी एनएसएफडीसी कर्ज देईल. सदर कर्ज रक्कमेवर ४% द. सा. द. शे. व महिला अर्जदारास ३·५% द. सा. द. शे. व्याजदर आकारण्यात येईल.

आवश्यक कागदपत्रे व अटीशर्ती : (१) अर्जदाराचा जातीचा दाखला (सक्षम अधिकारी यांच्याकडून घेतलेला असावा.) (२) अर्जदाराच्या कुटुंबाचा उत्पन्नाचा दाखला. (तहसीलदार यांच्याकडून घेतलेला असावा) (३)(अ) नुकत्याच काढलेल्या पासपोर्ट साईज फोटोच्या दोन प्रती जोडाव्यात. (ब) राष्ट्रीय अनुसूचित जाती, जमाती वित्तीय विकास महामंडळाच्या योजनेचा फायदा घेऊ इच्छिणाऱ्या अर्जदाराच्या बाबत नुकत्याच काढलेल्या पासपोर्ट साईज फोटोच्या ३ प्रति जोडाव्यात. (४) अर्जदाराचा शैक्षणिक दाखला. (५) रेशनकार्डच्या झेरॉक्स प्रति/आधार कार्ड झेरॉक्स प्रति (६) ज्या ठिकाणी व्यवसाय करावयाचा असेल त्या जागेच्या उपलब्धतेबाबतचा पुरावा. (७) ज्या ठिकाणी व्यवसाय करावयाचा असेल त्या जागेची भाडे पावती, करारपत्र किंवा मालकी हक्काचा पुरावा. (८) वाहन खरेदीसाठी वाहनाच्या बुकींगबद्दल/किंमतीबाबत अधिकृत विक्रेता/कंपनी कडील दरपत्रक. (९) व्यवसायासंबंधी तांत्रिक प्रमाणपत्र तसेच अनुभवाचा दाखला. (१०) व्यवसायासंबंधी प्रकल्प अहवाल/खरेदी करावयाच्या मालाचे, साहित्याचे कोटेशन. (११) प्रतिज्ञापत्र (स्टॅम्प पेपर वर).

व्यवसायासाठी अर्थसहाय्य मिळण्यासाठी अर्ज करण्याची पद्धत-(१) अर्जाचा फॉर्म सर्व जिल्हा कार्यालयामध्ये विनामुल्य उपलब्ध आहे. (२) विहीत नमुन्यातील अर्ज भरून संपूर्ण कागदपत्रासह जिल्हा कार्यालयात द्यावयाचा आहे.

साहित्यरत्न लोकशाहीर आण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ मर्या. मुंबई

योजनानिहाय कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२२–२०२३ साठी आवश्यक असलेला निधी

अ. क्र.	योजनेचे नाव	अनुदान योजना		बीजभांडवल योजना	
		भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट (रु. लाखात)	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट (रु. लाखात)
		लेखाशिर्ष-२२२५ ०२७२		लेखाशिर्ष-४२२५ ००२२	
१	अनुदान योजना	२५००	२५०.००	०	०.००
२	बीज भांडवल योजना (प्रकल्प मर्यादा रु. ७.०० लाखापर्यंत), २० टक्के बीजभांडवल हिस्सा प्रती लाभार्थी रु. ०.९० लाखाप्रमाणे.	१०००	१००.००	१०००	९००.००
३	बीजभांडवल योजनेतून राबवावयाची थेट कर्ज योजना (प्रकल्प मर्यादा रु. ०.२५ लाख)	--	०.००	२०००	५००.००
४	एनएसएफडीसी योजनेतील अनुदान व बीजभांडवल हिस्सा	२०००	२००.००	२०००	५००.००
५	क्रांतीवीर लहुजी साळवे मातंग समाज अभ्यास आयोगाच्या शिफारशीनुसार महामंडळाशी संबधित १९ शिफारशींवर कार्यवाही करणेकरिता आवश्यक अनुदान.	१७७३	१५१७.७०	१७७३	४५६५.५०
६	प्रशिक्षण योजना (कौशल्य विकास व उद्योजकता प्रशिक्षण योजना १०%)	३१८७	१०००.००	०	०.००
७	भू-विकास(infrastructure)-१०%)	-	१२००.००	०	०.००
८	मुल्यांकन व मुल्यमापन -३%)	-	३००.००	०	०.००
	एकूण-१	**१०४६०**	**४५६७.७०**	**६७७३**	**६४६५.५०**

साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ मर्या. मुंबई

योजनानिहाय कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२२–२०२३ साठी आवश्यक असलेला निधी (महिलांसाठी)

अ. क्र.	योजनेचे नाव	अनुदान योजना		बीजभांडवल योजना	
		भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट (रु. लाखात)	भौतिक उद्दिष्ट	आर्थिक उद्दिष्ट (रु. लाखात)
		लेखाशिर्ष-२२२५ ०२७२		लेखाशिर्ष-४२२५ ००२२	
१	अनुदान योजना	७५०	७५.००	०	०.००
२	बीज भांडवल योजना (प्रकल्प मर्यादा रु. ७.०० लाखापर्यंत), २० टक्के बीजभांडवल हिस्सा प्रती लाभार्थी रु. ०.९० लाखाप्रमाणे.	३००	३०.००	३००	२७०.००
३	बीजभांडवल योजनेतून राबवावयाची थेट कर्ज योजना (प्रकल्प मर्यादा रु. ०.२५ लाख)	०	०.००	६००	१५०.००
४	एनएसएफडीसी योजनेतील अनुदान व बीजभांडवल हिस्सा	६००	६०.००	६००	१५०.००
५	क्रांतीवीर लहुजी साळवे मातंग समाज अभ्यास आयोगाच्या शिफारशीनुसार महामंडळाशी संबधित १९ शिफारशींवर कार्यवाही करणेकरिता आवश्यक अनुदान.	५३२	४७१.२१	५३२	१३७०.००
६	प्रशिक्षण योजना (कौशल्य विकास व उद्योजकता प्रशिक्षण योजना १०%)	१०००	१०००.००	०	०.००
	एकूण-१	**३१८२**	**१६३६.२१**	**२०३२**	**१९४०.००**

लेखाशिर्षानुसार कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२१–२०२२ साठी आवश्यक असलेला निधी

(रु. लाखात)

अ. क्र.	लेखाशिर्ष	योजना	कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२१-२०२२ प्रस्तावित निधी
१	२२२५ ०२७२	विशेष केंद्रीय अर्थसहाय्य योजना	१) २५०.००
			२) १००.००
			३) ०.००
			४) २००.००
			५) १५१७.७०
			६) १०००.००
			७) १२००.००
			८) ३००.००
		एकूण (१)	४५६७.७०
२	४२२५ ००२२	बीजभांडवल योजना	१) ०.००
			२) ९००.००
			३) ५००.००
			४) ५००.००
			५) ४५६५.५०
			६) ०.००
			७) ०.००
			८) ०.००
		एकूण (२)	**६४६५.५०**
		एकूण (१)+(२)	**११०३३.२०**

साहित्यरत्न लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ (मर्या.) मुंबई

मागील ०५ वर्षातील (सन २०१६-२०१७ ते २०२१-२०२२ (३१-१-२०२२ अखेर) योजनानिहाय वाटपाचा तपशिल

(रु. लाखात)

अ. क्र.	योजनेचे नाव	सन	अर्थसंकल्पीय तरतूद	प्रत्यक्ष प्राप्त निधी	साध्य लाभार्थी संख्या	खर्च रक्कम रु.
१	विशेष केन्द्रीय अर्थसहाय्य योजनेचा प्राप्त निधी व त्याअंतर्गत झालेला खर्चाचा तपशिल सन २०१६-१७ ते २०२१-२२(३१-०१-२०२२ अखेरपर्यंत)	२०१६-२०१७	३८००.००	१३००.००	१३६७	२१९.२९
		२०१७-२०१८	३८००.००	०.००	१४९३	२११.८०
		२०१८-२०१९	३८४५.५०	०.००	१५८७	२०४.५५
		२०१९-२०२०	१०४२८.००	०.००	९८२	१४८.१७
		२०२०-२०२१	१०९११.००	०.००	५५६	११५.४७
		२०२१-२०२२	१०९११.००	०.००	२९६	३८.५०
		एकूण	**४३६९५.५०**	**१३००.००**	**६२८१**	**९३७.७८**
२	बीजभांडवल योजनेचा प्राप्त निधी व त्याअंतर्गत झालेला खर्चाचा तपशिल २०१६-१७ ते २०२१-२२ (३१-०१-२०२२ अखेरपर्यंत)	२०१६-२०१७	७५००.००	०.००	७५५	८४४.३५
		२०१७-२०१८	५०००.००	०.००	६२१	४००.७४
		२०१८-२०१९	१०००.००	०.००	४५७	२५५.६०
		२०१९-२०२०	१०००.००	०.००	२५०	१३१.८४
		२०२०-२०२१	५००.००	०.००	२०४	१२२.६४
		२०२१-२०२२	५००.००	०.००	८९	५६.९३
		एकूण	**१५५००.००**	**०.००**	**२३७६**	**१८१२.१०**
३	एनएसएफडीसी योजनेअंतर्गत प्राप्त निधी व त्याअंतर्गत झालेला खर्चाचा तपशिल २०१६-१७ ते २०२१-२२ (३१-०१-२०२२ अखेरपर्यंत) (रु. लाखात)	२०१६-२०१७	०.००	०.००	६५	२५७.७०
		२०१७-२०१८	०.००	०.००	४	२.२४
		२०१८-२०१९	०.००	०.००	१	०.६८
		२०१९-२०२०	०.००	०.००	०	०.००
		२०२०-२०२१	०.००	०.००	०	०.००
		२०२१-२०२२	०.००	०.००	०	०.००
		एकूण	**०.००**	**०.००**	**७०**	**२६०.६२**

सन १९८५-१९८६ ते २०२२-२०२३ (३१-०१-२०२२ अखेर) अंतर्गत योजनानिहाय वाटपाचा तपशिल

(रु. लाखात)

अ. क्र.	योजनेचे नाव	सन	अर्थसंकल्पीय तरतूद रु. लाखात	प्रत्यक्ष प्राप्त निधी रु. लाखात	साध्य लाभार्थी	खर्च रक्कम रु. लाखात
१	विशेष केन्द्रीय अर्थसहाय्य योजना		७०५६५.३०	१८०६१.२२	१३११३३	१५७२४.५०
२	बीजभांडवल योजना	१९८५-१९८६ ते २०२२-२०२३	५९,०००.००	३९४५९.९८	३०१९५	३९४५९.९८
३	एनएसएफडीसी योजना		१५३९०.८७	१४५१६.४७	२६८३३	१३७५९.५६
		एकूण	**१४४९५६.१७**	**७२०३७.३७**	**१८८१६१**	**६८९४४.०४**

संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ मर्यादित
बॉम्बे लाईफ बिल्डींग, ५ वा मजला, ४५, वीर नरीमन रोड, मुंबई-४०० ००१.

स्थापना :—

महाराष्ट्र चर्मोद्योग विकास महामंडळाची स्थापना १ मे १९७४ रोजी कंपनी कायद्या अंतर्गत करण्यात आलेली असून, शासनाच्या दिनांक २ जानेवारी २००३ च्या निर्णयानुसार आता या महामंडळाचे नाव संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ मर्यादित असे करण्यात आलेले आहे. सदरचे महामंडळ अनुसूचित जातीतील चर्मकार समाज व त्यांच्या पोटजाती उदा. चांभार, ढोर, होलार, मोची इत्यादी यांचा आर्थिक, शैक्षणिक व सामाजिक विकास करून त्यांना दारिद्र्य रेषेच्यावर आणण्यासाठी स्थापन झाले आहे.

उद्दिष्टे –

खालील उद्दिष्टांची पूर्ती करण्यासाठी महामंडळाची स्थापना :

(१) राज्यात चर्मोद्योगाचा विकास.

(२) अनुसूचित जातीमधील चर्मोद्योगातील कारागिरांचा विकास करणे.

(३) चर्मोद्योगातील तंत्रज्ञान विकसीत करणे.

(४) चर्मवस्तूंसाठी बाजारपेठेची निर्मिती.

(५) चर्मोद्योगास प्रोत्साहन देणे.

(६) राज्यातील चर्मोद्योग विकासासाठी चालना देणे.

आर्थिक तरतूद –

या महामंडळाचे अधिकृत भागभांडवल रु. ७३·२१ कोटी इतक असून दिनांक ३१ मार्च २०२० अखेर वितरीत व भरणा भागभांडवल रु. ३०६·२१ कोटी इतके आहे. महामंडळाच्या भागभांडवलात १००% सहभाग महाराष्ट्र शासनाचा आहे.

कर्मचारीवृंद –

या महामंडळात एकूण १९८ मंजूर पदे असून त्यांपैकी सध्या महामंडळात एकूण ५९ कर्मचारी कार्यरत आहेत.

कामकाजासंबंधी माहिती –

महामंडळाची राज्यात चार उत्पादन केंद्रे आहेत :

(१) दर्यापूर, जि. अमरावती

(२) हिंगोली

(३) कोल्हापूर

(४) सातारा

विक्री केंद्रे –

महामंडळाची राज्यात बांद्रा (मुंबई), वाशी (नवी मुंबई), धुळे, जळगांव, सोलापूर व नांदेड येथे विक्री केंद्रे आहेत. या विक्री केंद्रामध्ये महामंडळाच्या उत्पादन केंद्रामध्ये उत्पादीत केलेली पादत्राणे, चर्मवस्तू विक्रीसाठी ठेवण्यात येतात. तसेच लहान चर्मकार कारागिरांनी बनविलेल्या चर्मवस्तू व पादत्राणे सुद्धा विक्रीसाठी ठेवण्यात येतात.

महामंडळाचे उत्पादन –

महामंडळाचे उत्पादन केंद्रामध्ये सेफ्टी शूज, सॅन्डल, चप्पल, फॅन्सी शूज, जंगल बूट, डी. एम्. एस्. शूज, कंडक्टर कॅश बॅग, ऑक्सफर्ड शूज इत्यादी प्रकारचे उत्पादन केले जाते.

महामंडळाच्या सातारा येथील टॅनरी मधून कच्चा चामड्यापासून पक्के चामडे म्हणजे प्रेस सोल, बॅग टॅन पासून प्रेस सोल लेदर, बेल्टींग लेदर इत्यादी प्रकारच्या चामड्याचे उत्पादन करण्यात येते.

ठिकाण	उत्पादन क्षमता	उत्पादित मालाचा तपशील
सातारा	१०,००० किलो	प्रेस सोल, बॅग टॅन, बी. जी. लेदर, लेदर चामडे उत्पादन
कोल्हापूर	२०,००० किलो	कोल्हापुरी चप्पल व क्रोम फोल्डींग चप्पलचे उत्पादन
दर्यापूर	१,००,००० जोड्या	डर्बी शूज, ऑक्सफर्ड शूज, सेफ्टी शूज, फॅन्सी शूज उत्पादन
हिंगोली	५०,००० जोड्या आणि १२,००० नग	डर्बी शूज, ऑक्सफर्ड शूज, सेफ्टी शूज, फॅन्सी शूज उत्पादन आणि कंडक्टर बॅग व ऑफीस बॅग उत्पादन

महामंडळाचे विशेष प्रकल्प

(१) जी. आय. इंडिकेशन – महामंडळ कोल्हापूरी चप्पल करिता नोंदणीकृत प्रोप्रायटर व अधिकृत उपयोगर्ता असून महामंडळास जी. आय. इंडिकेशन प्राप्त झालेले आहे. त्यामुळे महाराष्ट्रातील कोल्हापूरी चप्पल उत्पादकांना संरक्षण व व्यवसाय वाढीस मदत मिळणार आहे.

(२) कोल्हापूर प्रशिक्षण केंद्र – कोल्हापूर येथे सी. एफ. टी. आय. आग्रा व महामंडळाच्या संयुक्त विद्यमाने ४० गुंठे भुखंडावर प्रशिक्षण केंद्राची इमारत बांधण्यासाठी शासनाची मंजूरी मिळाली असून पुर्व तयारी चालू आहे. तेथे विविध कौशल्याचे अभ्यासक्रम एकाच छताखाली उपलब्ध असतील.

बाजारपेठ –

महामंडळास काही शासकीय, निमशासकीय कार्यालयांकडून शूज, बॅग इत्यादींचे पुरवठा आदेश प्राप्त होतात. त्या संबंधीत विभागास मालाचा पुरवठा करण्यात येतो. तसेच विक्री केंद्रामार्फत उत्पादीत मालाची विक्री केली जाते. मुख्यत्वे करून पोलीस विभाग, होमगार्ड, एस्. टी. महामंडळ इत्यादी शासकीय कार्यालयाकडून पुरवठा आदेश प्राप्त झाल्यास लिडकॉममार्फत शूज/लेदर गुडस्चा पुरवठा केला जातो. मागील दहा वर्षांची उलाढाल खालीलप्रमाणे आहे.

वर्ष	उलाढाल (रु. लाखात)	करोत्तर नफा (रु. लाखात)
२०११-२०१२	४२७.२४	१६८.५८
२०१२-२०१३	७९७.०२	८७२.०२
२०१३-२०१४	९२०.५२	५६७.९०
२०१४-२०१५	१८९.३५	७८३.२२
२०१५-२०१६	७०२.९६	१११२.९२
२०१६-२०१७	४०९.८२	१०५५.२७
२०१७-२०१८	२६९.१६	१६००.००
२०१८-२०१९	२९.००	१९१६.२१ (अंतर्गत लेखा परिक्षणानुसार)
२०१९-२०२०	२२९.४१	२१८२.०५ (अंतर्गत लेखा परिक्षणानुसार)
२०२०-२०२१	१०.६८	१६६४.९६ (अंतर्गत लेखा परिक्षणानुसार)

हे महामंडळ नफ्यात असून दिनांक ३१/३/२०२१ अखेर या महामंडळाचा संचित नफा रु. ११३.०७ कोटी इतका होता.

● शासन निर्णयानुसार दर्यापूर आणि हिंगोली येथील ११९ पीस रेटेड कामगारांना प्रत्येकी रुपये एक लाख इतका मोबदला देऊन कामावरून कार्यमुक्त केले यासाठी झालेला खर्च हा झालेल्या नफ्यातून पूर्णपणे भागू न शकल्याने, परिणामी २००५-०६ या वर्षात तोटा दिसत आहे.

● शासन निर्णयानुसार लाभार्थ्यांना रु. १९१९.६० लाख इतक्या रकमेची कर्जमाफी व त्यावरील व्याज माफीचा लाभ दिल्यामुळे सन २०१०-११ या आर्थिक वर्षात रुपये १४३०.३० लाख इतक्या रकमेचा तोटा सहन करावा लागला.

आता दिनांक ३१/०३/२०२० अखेर महामंडळाचा संचीत नफा रु. ९६.४० कोटी इतका असून सन २०२०-२०२१ अखेर महामंडळाचा संचित नफा ११३.०७ कोटी इतका होईल.

संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ दिनांक ३१/०१/२०२२ अखेर रिक्त पदांचा आढावा

वर्ग	पद	मंजूर पदे	कार्यरत पदे	रिक्त पदे
गट-अ	व्यवस्थापकीय संचालक	१	१	—
गट-अ	वि. स. मू. ले.	१	—	१
गट-ब	व्यवस्थापक	१	—	१
गट-ब	कंपनी सचिव	१	—	१
गट-क	सह व्यवस्थापक	३	—	३
गट-क	उप व्यवस्थापक	९	२	७
गट-क	उच्च लघुलेखक	१	—	१
गट-क	कनिष्ठ लघुलेखक	२	२	—
गट-क	सहा. व्यवस्थापक	६	०१	०५
गट-क	सहाय्यक	१८	११	७
गट-क	वाहन चालक	२	—	२
गट-क	तंत्र सहाय्यक	२	—	२
गट-ड	मिस्त्री	४	—	४
गट-ड	विक्री केंद्र प्रमुख/कुशल कामगार	८	०३	५
गट-ड	विक्रेता/अकुशल कामगार	२६	१०	१६
गट-ड	शिपाई	१३	०८	०५
गट-ड	पहारेकरी	५	१	४
	एकुण अ	१०३	३९	६४
गट-क	जिल्हा व्यवस्थापक	३०	—	३०
गट-क	लेखापाल	३५	०३	३२
गट-क	वसुली निरिक्षक	३०	०७	२३
	एकूण ब	९५	१०	८५
	एकूण (अ व ब)	१९८	४९	१४९

चर्मकार समाजासाठी महामंडळामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या कल्याणकारी योजना

१ जुलै १९९६ पासून महामंडळाचे प्रशासकीय नियंत्रण उद्योग विभागाकडून समाज कल्याण विभागाकडे वर्ग करण्यात आले. अनुसूचित जातीतील चर्मकार समाजाच्या (चर्मकार, ढोर, होलार व मोची इ.) सामाजिक व आर्थिक विकासासाठी महामंडळाने कार्य करावे, यासाठी महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ व महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजना या महामंडळाकडे हस्तांतरीत करण्यात आल्या. चर्मोद्योगाबरोबरच चर्मकार समाजाच्या सर्वांगीण विकासाचे कामही महामंडळ करीत आहे. शासन निर्णय क्र. चविम २००१/ प्र. क्र. ९०/विघयो-२ दिनांक २ जानेवारी २००३ द्वारे महाराष्ट्र चर्मोद्योग विकास महामंडळ या नावात बदल करून, संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ मर्यादित असा नामविस्तार करण्यात आला. यापूर्वी योजनांची अंमलबजावणी करण्यासाठी जिल्हा पातळीवर महामंडळाची स्वतंत्र यंत्रणा नसल्यामुळे, या योजना महामंडळाच्या विभागीय अधिकाऱ्यांमार्फत व महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळाच्या जिल्हा व विभागीय पातळीवर कार्यरत असलेल्या यंत्रणेमार्फतच योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येत होती. ऑगस्ट, २००६ ते ऑक्टोबर, २००६ पर्यंत शासन आदेशानुसार महामंडळाने जिल्हा कार्यालयासाठी लागणाऱ्या कर्मचाऱ्यांची भरती रिडिप्लॉयमेंट द्वारे केली व कर्मचारी वर्ग प्राप्त झाल्यावर ऑक्टोबर, २००६ पासून महामंडळाची नियमितपणे जिल्हा कार्यालये सुरू झाली असून महामंडळाच्या जिल्हा व विभागीय कार्यालयामार्फत योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

अनुसूचित जातीतील चर्मकार समाजातील (चर्मकार, ढोर, होलार व मोची) आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल व दारिद्र्य रेषेखाली जीवन जगणाऱ्या व्यक्तींना त्यांचे जीवनमान उंचावण्याकरिता महामंडळामार्फत विविध योजना राबविण्यात येतात.

प्रादेशिक कार्यालये : महामंडळाची प्रादेशिक कार्यालये मुंबई, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर येथे आहेत.

जिल्हा कार्यालये : महामंडळाची जिल्हा कार्यालये महाराष्ट्रातील सर्व ३६ जिल्ह्यांच्या ठिकाणी आहेत.

महामंडळामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या योजनांची तपशीलवार माहिती

(१) बीज भांडवल योजना : रु. ५०,००१ ते रु. ५,००,००० पर्यंत प्रकल्प गुंतवणूक असणाऱ्या कोणत्याही योजनेसाठी बीजभांडवल योजनेअंतर्गत राष्ट्रीयकृत बँकेमार्फत कर्ज पुरवठा सवलतीच्या दराने उपलब्ध करण्यात येतो. या योजनेअंतर्गत रु. ५०,००१ पासून ते रु. ५,००,००० पर्यंतचा कर्ज पुरवठा प्रचलित व्याजदराने बँकेमार्फत करण्यात येतो. या योजने अंतर्गत बँकेने मंजूर केलेल्या कर्ज रकमेपैकी ७५ टक्के कर्ज रक्कम ही राष्ट्रीयकृत बँकेमार्फत देण्यात येते. ५ टक्के रक्कम ही लाभार्थ्याने स्वतःचा सहभाग म्हणून बँकेकडे जमा करावयाची असते. उर्वरित २० टक्के रक्कम ही महामंडळ बीज कर्ज म्हणून देते. त्या रकमेपैकी रु. १०,००० अनुदान म्हणून देण्यात येतात तर उर्वरित रक्कम ही ४ टक्के या व्याजदराने बीज कर्ज म्हणून देण्यात येते. या योजनेअंतर्गत मिळणाऱ्या कर्जाची परतफेड ही राष्ट्रीयकृत बँकेस व महामंडळास ३६ ते ६० मासिक समान हप्त्यात एकाचवेळी करावयाची असते. या योजनेवर माहे जानेवारी २०२२ अखेर एकूण ४,४४६ लाभार्थ्यांना रु. ३८१.४० लाख अनुदान व रु. १११९.३९ लाख बीज कर्जाचे वाटप करण्यात आलेले आहे.

(२) ५० टक्के अनुदान योजना : चर्मकार समाजाच्या कुटुंबातील व्यक्तींना राष्ट्रीयकृत बँकेमार्फत रु. ५०,००० पर्यंत प्रकल्प गुंतवणूक असणाऱ्या व्यवसायासाठी सवलतीच्या दराने अर्थ सहाय्य दिले जाते. या अर्थसहाय्यापैकी रु. १०,००० कमाल मर्यादेपर्यंत ५० टक्के कर्जाची रक्कम महामंडळ अनुदान म्हणून देते. उर्वरित ५० टक्के कर्जाची परतफेड ३६ ते ६० समान मासिक हप्त्यांत अथवा बँकेने ठरवून दिलेल्या हप्त्यांत बँकेकडे करावी लागते. बँकेकडून या योजनेखाली मिळणाऱ्या कर्जावर प्रचलित दराने व्याज आकारले जाते. माहे जानेवारी २०२२ अखेर अनुदान योजने अंतर्गत ३३,०४६ लाभार्थ्यांना रु. २८८६.६९ लाखाचे वाटप करण्यात आलेले आहे.

(३) प्रशिक्षण योजना : चर्मकार समाजातील सुशिक्षित बेरोजगार युवकांना व्यवसायासाठी लागणारे तांत्रिक कौशल्य प्राप्त करण्यासाठी व संबंधित तांत्रिक व्यवसाय सुरू करण्यासाठी मोफत प्रशिक्षण देण्यात येते. यामध्ये निवड झालेल्या प्रशिक्षणार्थींची प्रशिक्षण फी व विद्यावेतन हे महामंडळामार्फत देण्यात येते. शासनाकडून प्राप्त झालेल्या विशेष केंद्रीय सहाय्याच्या निधीपैकी १० टक्के खर्च हा प्रशिक्षणासाठी उपयोगात आणला जातो.

माहे जानेवारी २०२२ अखेर प्रशिक्षण योजने अंतर्गत विशेष केंद्रीय सहाय्याच्या निधीतून रु. २३६·६८ लाखाचे वाटप करण्यात आलेले आहे.

(४) गटई स्टॉल योजना : चर्मकार समाजातील व्यक्तीला जो ऊन, वारा व पावसात रस्त्याच्या कडेला बसून गटईचे काम करतो, त्याला यापासून संरक्षण मिळवण्यासाठी शासनाने गटई कामगारांना स्टॉल पुरविण्याची योजना सुरू केली आहे. सदरची योजना ही १०० टक्के अनुदान तत्वावर संचालक, समाज कल्याण, पुणे आणि लिडकॉम महामंडळ यांच्या संयुक्तरीत्या राबविली जाते.

सन २०२०-२०२१ पर्यंत एकूण रु. ८६·९५ कोटी इतका निधी प्राप्त झाला असून २५१२७ लाभार्थ्यांना गटई स्टॉल योजने अंतर्गत गटई स्टॉलचे वाटप करण्यात आले आहे.

केंद्र शासनाच्या योजना –

राष्ट्रीय अनुसूचित जाती वित्त व विकास महामंडळ (एन.एस.एफ.डी.सी, नवी दिल्ली), यांच्या योजना

१. मुदती कर्ज योजना : सदर योजने अंतर्गत विविध व्यवसायांकरीता एन.एस.एफ.डी.सी., नवी दिल्ली यांचे मार्फत रु. १ ते २·५ लाखापर्यंत गुंतवणूक असलेल्या व्यवसायांच्या योजनांना मुदती कर्ज दिले जाते यामध्ये मंजूर केलेल्या कर्जापैकी एन.एस.एफ.डी.सी., नवी दिल्ली यांचा सहभाग ७५ टक्के महामंडळाचा सहभाग २० टक्के (रु. दहा हजार अनुदानासहीत) व लाभार्थी सहभाग ५ टक्के पर्यंत असतो. कर्ज फेडीची मुदत जास्तीत जास्त पाच वर्षापर्यंत असते. माहे जानेवारी २०२२ अखेर मुदती कर्ज योजने अंतर्गत ५९१९ लाभार्थ्यांना रु. ६०४२·०५ लाखाचे एन.एस.एफ.डी.सी. यांच्या निधीतून तसेच अनुदान रु. ५५४·३० लाख व रु. १८१६·५९ लाखाचे कर्ज वाटप करण्यात आले.

२. सूक्ष्म पत पुरवठा योजना : या योजनेअंतर्गत चर्मकार समाजातील लाभार्थ्यांना ५ टक्के व्याज दराने रु. ४०,००० पर्यंत कर्ज व रु. १०,००० इतके असे एकूण रु. ५०,००० रक्कम दिली जाते.

माहे जानेवारी २०२२ अखेर सुक्ष्म पत पुरवठा योजने अंतर्गत १२,७५२ लाभार्थ्यांना अनुदान रु. १२७५·२० लाख व एन.एस.एफ.डी.सी. यांच्या निधीतून २३२६·७० लाखाचे वाटप करण्यात आले.

३. महिला समृद्धी योजना : चर्मकार समाजातील विधवा, परित्यक्ता निराधार अशा महिला लाभार्थींसाठी महिला समृद्धी योजने अंतर्गत ४ टक्के व्याज दराने रु. ४०,००० पर्यंत कर्ज व रु. १०,००० इतके अनुदान असे एकूण रु. ५०,००० रक्कम दिली जाते. माहे जानेवारी २०२२ अखेर महिला समृध्दी योजने अंतर्गत ५२२५ लाभार्थ्यांना अनुदान रु. ५२२.५० लाख व एन.एस.एफ.डी.सी. यांच्या निधीतून रु. ९१४.१० लाखाचे वाटप करण्यात आले.

४. महिला किसान योजना : या योजने अंतर्गत ज्या महिलांच्या नावांवर शेत जमिनीचा ७/१२ उतारा आहे किंवा पती-पत्नी या दोघांच्या नावावर ७/१२ उतारा आहे. अथवा पतीच्या नावांवर ७/१२ चा उतारा आहे व त्या महिला लाभार्थीचा पती प्रतिज्ञा पत्राद्वारे आपल्या पत्नीस शेतीपूरक व्यवसायासाठी या शेतजमिनीच्या नांवे कर्ज करून घेण्यास तयार असेल अशा महिला लाभार्थीस रु. ४०,००० कर्ज स्वरुपात ५ टक्के व्याज दराने कर्ज देण्यात येते. त्यापैकी रु. १०,००० अनुदान म्हणून दिले जाते. माहे जानेवारी २०२२ अखेर महिला किसान योजने अंतर्गत ५१५ लाभार्थ्यांना अनुदान रु. ४९·१० लाख व एन.एस.एफ.डी.सी. यांच्या निधीतून रु. २०५.९२ लाखाचे वाटप करण्यात आले.

५. शैक्षणिक कर्ज योजना : या योजने अंतर्गत चर्मकार समाजातील विद्यार्थ्यांना तांत्रिक व व्यावसायिक शिक्षणाकरिता "शैक्षणिक कर्ज योजना" सन २००९-१० या आर्थिक वर्षापासून कार्यान्वीत करण्यात आलेली आहे. भारतामध्ये शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यास रु. १०·०० लाख व परदेशात शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यास रु. २०·०० लाख पर्यंत कर्ज घेण्याची मर्यादा आहे. याकरीता लाभार्थ्यांच्या पालकाचा उत्पन्नाचा दाखला, लाभार्थीचा ज्या शिक्षण संस्थेत शिक्षण घेत आहे त्यांचेकडून शैक्षणिक खर्चाबाबतचा अंदाजपत्रक घेण्यात येते. यामध्ये २० टक्के लाभार्थी सहभाग म्हणून घेतला जातो. यामध्ये पुरुषांकरिता ४ टक्के व्याज दर असून ३.५० टक्के महिलांकरीता व्याज दर आहे.

माहे जानेवारी २०२२ अखेर शैक्षणिक योजने अंतर्गत ८८ लाभार्थ्यांना बीज कर्ज रु. १·७७ लाख व एन.एस.एफ.डी.सी. यांच्या निधीतून रु. १९९·१६ लाखाचे वाटप करण्यात आले.

महामंडळामार्फत शासनाकडे केलेल्या नवीन प्रस्तावित योजना

थेट कर्ज योजना

सदर योजना महामंडळाने शासनाकडे प्रस्तावित केलेली असून या योजनेअंतर्गत रु. ५०,००१ ते रु. ५,००,००० पर्यंत कर्ज देण्याचे प्रस्तावित असून यापैकी महामंडळामार्फत ९० टक्के रक्कम द. सा. द. शे. ४ टक्के व्याजाने व उर्वरित १० टक्के रक्कम लाभार्थी सहभाग असेल. या योजनेअंतर्गत रु. १०,००० या कमाल मर्यादेपर्यंत महामंडळामार्फत अनुदान देण्यात येईल.

सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी १००० लाभार्थ्यांचे उद्दिष्ट ठरविण्यात आले असून त्याकरिता रु. १००·०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ मर्यादित

शासन निर्णय : सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग-विकेंस-२०१६/प्र.क्र. १३४/विघयो, दिनांक १५-१०-२०१६

अ. क्र.	तपशील	टक्केवारी	निधीची आवश्यकता (रु. कोटीत)
१	Infrastructure Development Programmes	-	-
२	Skill Development Programme	७९	४२.००
३	Evaluation Study	३	१.५३
४	Economic Development of SC Women	१८	९.१०
५	Disable Persons		
६	Subsidy admissible against Loan		
	Total	१००	५२.६३

सन २०२१-२०२२ या आर्थिक वर्षाकरिता विशेष केंद्रिय सहाय्याची निधी मागणी

अनुसूचित जाती उपयोजनेंतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांसाठी पूरक म्हणून केंद्र शासनाकडून विशेष केंद्रीय सहाय्याचा निधी उपलब्ध करून देण्यात येत असतो. त्याप्रमाणे सन २०२२-२०२३ या आर्थिक वर्षात रु. ५२.६३ कोटी इतक्या रकमेची आवश्यकता आहे. त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

(अ) महामंडळामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांसाठी

(१) ५० टक्के अनुदान योजना : सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी एकूण १००० लाभार्थ्यांचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले असून त्यासाठी रु. १००·०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(२) बीज भांडवल योजने अंतर्गत अनुदान : सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी १५०० लाभार्थ्यांचे उद्दिष्ट ठरविण्यात आले असून, त्या करीता रु. १५०·०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(३) एन्.एस्.एफ्.डी.सी. योजने अंतर्गत अनुदान : राष्ट्रीय अनुसूचित जाती/जमाती वित्त व विकास महामंडळ, नवी दिल्लीच्या योजने अंतर्गत सन २०२२-२०२३ या वर्षाकरीता १५०० लाभार्थीचे उद्दिष्ट ठरविण्यात आले आहे. योजने अंतर्गत अनुदानासाठी रु. १५०·०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(४) एन्.एस्.एफ्.डी.सी. योजने अंतर्गत योजना :

(अ) महिला समृध्दी योजना : सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी २००० लाभार्थींचे उद्दीष्ट ठरविण्यात आले असून त्याकरीता रु. २०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(ब) सुक्ष्म पत पुरवठा योजना : सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी २००० लाभार्थींचे उद्दीष्ट ठरविण्यात आले असून त्याकरीता रु. २०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(क) महिला किसान योजना : सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी १०० लाभार्थींचे उद्दीष्ट ठरविण्यात आले असून त्याकरीता रु. १०·०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(५) नवीन प्रस्तावित योजना :

(अ) **थेट कर्ज योजना :** सन २०२२-२०२३ या वर्षासाठी १००० लाभार्थींचे उद्दीष्ट ठरविण्यात आले असून त्याकरीता रु. १००·०० लाख इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

(ब) **कौशल्य विकास/प्रशिक्षण योजना :** सन २०२२-२०२३ या वर्षाकरिता ४२,००० लाभार्थ्यांना कौशल्य विकास व उद्योजकता विकास प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविण्याकरिता रु. ४२·०० कोटी निधीची आवश्यकता आहे.

(क) **योजनांचे मुल्यमापन करण्यासाठीचा खर्च :** महामंडळाने आतापर्यंत दिलेल्या कर्जाचे मुल्यमापन करण्यासाठी रु. १५३·३० लाखाचा निधी आवश्यक आहे.

महाराष्ट्र राज्य अनुसूचित जाती/जमाती आयोग, वरळी, मुंबई (सांकेतांक क्रमांक-२२२५ ४०७१)

अनुसूचित जाती/जमातीच्या आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक आणि राजकीय स्थितीचा अभ्यास करून राज्य शासनाला शिफारशी करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने सामाजिक न्याय विभाग, शासन निर्णय क्र. समाआ, २००३/प्र. क्र. १७५/मावक-१, दिनांक १/३/२००५ अन्वये सदर राज्य अनुसूचित जाती/ जमाती आयोगाची स्थापना केलेली आहे.

आयोगाची रचना खालीलप्रमाणे आहे.

१. अध्यक्ष-१ पद
२. अशासकीय सदस्य-४ पदे (विधी, सेवा, सामाजिक व आर्थिक विकास व नागरी हक्क संरक्षण)

या शिवाय खालील अधिकारी पदसिद्ध सदस्य आहेत.

(अ) प्रधान सचिव, सामाजिक न्याय विभाग,
(ब) प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग,
(क) पोलीस महासंचालक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

सदर आयोगाची कर्तव्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

१. अनुसूचित जाती/जमातीसाठी संविधान व राज्य शासनाकडून उपलब्ध सवलती व हक्कांसाठी तरतूदीप्रमाणे सद्यःस्थितीचा अभ्यास करणे व शासनास उपाय सुचविणे.

२. अनुसूचित जाती/जमातीच्या तक्रारीची चौकशी करणे.

३. अनुसूचित जाती/जमातीच्या सामाजिक, आर्थिक विकासाच्या योजना प्रक्रियेत भाग घेऊन शासनास सल्ला देणे व मुल्यांकन करणे.

४. अनुसूचित जाती/जमाती अत्याचार प्रतिबंधक कायदा १९८९ व नागरी हक्क संरक्षण कायदा १९५५ प्रमाणे दाखल प्रकरणांचा आढावा घेणे. पिडीत व्यक्तीस देण्यात येणाऱ्या अर्थ सहाय्याचा आढावा घेणे.

५. अनुसूचित जाती/जमातीच्या कर्मचाऱ्यांच्या सेवाविषयक तक्रारी स्विकारणे व तपास करणे. अनुसूचित जाती/जमातीसंबंधी आरक्षण धोरणाचा आढावा घेणे.

६. शासनास अनुसूचित जाती/जमातीसाठी कल्याणकारी योजना संबंधी सल्ला देणे.

७. अनुसूचित जाती/जमातीच्या कल्याण, आरक्षण, संरक्षण, विकास संबंधी इतर बाबी राज्य शासनाकडून आलेल्या सूचनेवर कार्यवाही करणे.

८. अनुसूचित जाती/जमातीच्या यादीमध्ये जातीचा समावेश किंवा वगळण्यासाठी शिफारस करणे.

९. अत्याचार घडलेल्या घटनास्थळाला भेट देणे.

मागासवर्गीयांच्या कल्याणासाठी प्रत्यक्षपणे कोणतीही आर्थिक योजना आयोगाकडून राबविली जात नाही. तथापि "२२२५४०७१-महाराष्ट्र राज्य अनुसूचीत जाती जमाती आयोग" या लेखाशीर्ष सांकेतांकाखाली सन २०२०-२०२१ या वर्षाकरिता सदर आयोगातील अध्यक्ष, सदस्य, अधिकारी व कर्मचारी यांचे वेतन, दूरध्वनी खर्च, प्रवास खर्च आणि इतर कार्यालयीन खर्च इत्यादींसाठी रु. ३.१६ कोटी इतका नियतव्यय मंजूर करण्यात आला असून २०२२-२०२३ करिता रु. ३.५० कोटी इतका नियतव्यय प्रस्तावित आहे.

महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळ, मुंबई
मंडळाची स्थापना

खादी व ग्रामोद्योगांना प्रोत्साहन देऊन, त्याचे संघटन, विकास आणि विनियमन करण्यासाठी सन १९६० च्या मुंबई अधिनियम क्रमांक १९ मुंबई खादी व ग्रामोद्योग अधिनियम १९६० नुसार मंडळाची स्थापना करण्यात आली.

प्रमुख कार्य

(१) ग्रामोद्योगांना प्रोत्साहन देणे, मार्गदर्शन करणे व मदत करणे.

(२) ग्रामीण कारागीरांना त्यांच्या राहत्या घरीच उद्योगांसाठी कर्ज व अनुदान योजनेचा लाभ मिळवून देणे.

(३) ग्रामीण कारागीरांना त्यांचे तांत्रिक कौशल्य वाढीसाठी मदत करणे.

(४) ग्रामीण भागात रोजगार निर्मितीसाठी प्रोत्साहन देणे.

(५) कच्चा माल हत्यारे अवजारे खरेदीसाठी मदत करणे.

(६) कारागीरांनी उत्पादीत केलेल्या मालाला बाजार भाव मिळण्यासाठी प्रदर्शने, उभारून मदत करणे.

(७) ग्रामीण कारागीरांनी तयार केलेल्या मालाची विक्री होण्यासाठी जन जागृती करून कारागीरांनी तयार केलेल्या वस्तू वापरास प्रोत्साहन देणे.

मंडळामार्फत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध समाजातील कुटुंबाची आर्थिक प्रगती साध्य करून त्यांचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी विशेष घटक योजना ही केंद्र पुरस्कृत योजना राबविण्यात येते. सदर योजनेसाठी अनुदान हे महाराष्ट्र शासनाच्या सामाजिक न्याय विभागाकडून प्राप्त होते. विशेष घटक योजना ही महाराष्ट्र शासन समाज कल्याण व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्र. एससीपी-१०८१/२४०४६/डी.३१ मंत्रालय विस्तार भवन, मुंबई ४०० ०३२ दिनांक ३१ मार्च १९८२ च्या शासन निर्णया अन्वये अंमलात आलेली आहे.

विशेष घटक योजनेअंतर्गत अल्प उत्पन्न गटातील व दारिद्र्य रेषेखालील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध समाजातील लाभार्थीसाठी जास्तीत जास्त ५०,००० पर्यंत बँकामार्फत कर्ज दिले जाते. या कर्जावर ५० टक्के अथवा रु. १०,००० यापैकी कमी असलेली रक्कम अनुदान स्वरुपात दिली जाते.

तसेच विशेष घटक योजनेअंतर्गत लाभार्थींच्या कुटुंबाची उत्पन्न मर्यादा शहरी भागाकरिता रु. ५१,५०० व ग्रामीण भागाकरिता रु. ४०,५०० सन २०१३-१४ पासून निश्चित करण्यात आलेली आहे.

प्रस्तावास आवश्यक कागदपत्र खालीलप्रमाणे

१. शाळा सोडल्याचा दाखला.
२. जातीचा दाखला.
३. उत्पन्नाचा किंवा दारिद्र्येरेषेखाली असल्याचा दाखला.
४. ग्रामपंचायत ओळखपत्र व नाहरकत दाखला.
५. आधारकार्ड व रेशन कार्ड.
६. अनुभव किंवा प्रशिक्षणाचा दाखला.
७. व्यवसायाचे जागेचा असेसमेंट उतारा.
८. भांडवली कर्जाचे (कोटेशन) दरपत्रक.

कार्यपद्धती :

१. मंडळाच्या तालुका बलुतेदार सहकारी संस्थामार्फत कारागिराचे अर्ज घेऊन जिल्हा कार्यालयास पाठवून जिल्हा कार्यालयाची शिफारस घेऊन सदर अर्ज बँकांकडे मंजूरीसाठी पाठविणे.
२. बँकांनी पाठविलेले प्रस्ताव मंजूर व वाटप केल्यानंतर बलुतेदार सहकारी संस्थेच्या सचिवामार्फत सदर कारागिरांकडून व बँकाकडून ५० टक्के अनुदान क्लेम तयार करून घेणे व जिल्हा कार्यालयांकडे अनुदान मागणी करणे.
३. सदर अनुदान मागणी प्रस्तावांनुसार जिल्हा कार्यालयांकडून मंडळाच्या मुख्य कार्यालयांकडे अनुदान मागणी केली जाते.
४. या संपूर्ण प्रक्रियेस १ महिन्याचा कालावधी लागतो.
५. या विशेष घटक योजनेचा लाभ घेण्यासाठी संपर्क कार्यालय
   तालुका बलुतेदार सहकारी ग्रामोद्योग संस्थांची कार्यालये व मंडळाची जिल्हा कार्यालये.

सन २०२०-२०२१ या वित्तीय वर्षामध्ये ५००० लाभार्थीचे उद्दीष्ट ठेवले असून ५ कोटी इतक्या निधीची आवश्यकता आहे.

महाराष्ट्र राज्य सफाई कर्मचारी आयोग

सफाई कर्मचाऱ्यांच्या उन्नतीसाठी, त्यांची मुक्तता व पुनर्वसन यासाठी महाराष्ट्र राज्यात असलेल्या विविध कल्याण योजनांच्या संस्थाकरिता, डिसेंबर १९९७ च्या भाग (४) प्रकरण नुसार महाराष्ट्र राज्य सफाई कर्मचारी आयोगाची स्थापना करण्यात आली आहे. आयोगाच्या अध्यक्षांना महाराष्ट्र शासनाच्या राज्यमंत्र्यांचा दर्जा देण्यात आलेला आहे.

सदरहू आयोगाची कार्ये आणि अधिकार खालीलप्रमाणे :—

(अ) सफाई कर्मचाऱ्यांचा दर्जा, त्यांना मिळणाऱ्या सुविधा आणि संधी या संबंधीच्या विषमता दूर करण्याकरिता कालबद्ध कृती करण्यासाठी राज्य शासनास विशिष्ट कार्यक्रमांची शिफारस करणे.

(ब) सफाई कर्मचाऱ्यांच्या सामाजिक आणि आर्थिक पुनर्वसनाशी संबंधित कार्यक्रमांच्या व योजनेच्या अंमलबजावणीचा अभ्यास आणि मूल्यमापन आणि अशा कार्यक्रमांचे व योजनांचे अधिक चांगले सुसूत्रीकरण व अंमलबजावणी करण्याकरिता राज्य शासनाला सूचना करणे.

(क) राज्य शासन आणि निम-शासकीय संस्था, तसेच प्राप्तानुदान संस्था यांच्या विविध आस्थापनांना भेट देणे व उक्त संस्थांची माहिती मिळविणे किंवा त्यांना सल्ला किंवा सूचना देणे.

(ड) विशिष्ट गाऱ्हाण्याबाबत तपास करणे आणि पुढील कामांची अंमलबजावणी राहिली आहे अशा प्रकरणांची स्वतः होऊन दखल घेणे.

(एक) सफाई कर्मचाऱ्यांच्या कोणत्याही गटाशी संबंधित कार्यक्रम किंवा योजना.

(दोन) सफाई कर्मचाऱ्यांच्या हालअपेष्टा दूर करण्याच्या उद्देशाने घेतलेले निर्णय घालून दिलेली मार्गदर्शक तत्त्वे किंवा दिलेल्या सूचना.

(तीन) सफाई कर्मचाऱ्यांच्या सामाजिक व आर्थिक उन्नतीकरिता उपाययोजना.

(चार) सफाई कर्मचाऱ्यांना लागू होणाऱ्या कोणत्याही कायद्यातील तरतुदी व संबंधित प्राधिकरणाकडे किंवा राज्य शासनाकडे या बाबी नेणे.

(इ) सफाई कर्मचाऱ्यांना येणाऱ्या कोणत्याही अडचणी किंवा त्यांच्या निःसमर्थता विचारात घेऊन सफाई कर्मचाऱ्यांशी संबंधित कोणत्याही विषयावर राज्य शासनास नियतकालिका अहवाल पाठवणे.

(ई) राज्य शासन त्यांच्याकडे निर्देशित करील अशा कोणत्याही इतर बाबतीत कार्यवाही करणे.

(२) पोटकलम (१) अन्वयेची आपली कामे पार पाडताना, आयोगाला राज्य शासन किंवा स्थानिक किंवा इतर निम-शासकीय प्राधिकरण यांच्याकडून त्या पोट-कलमात विनिर्दिष्ट करण्यात आलेल्या कोणत्याही बाबींशी संबंधित असलेली माहिती मागविण्याचा अधिकार असेल.

महाराष्ट्र राज्य सफाई कर्मचारी आयोग, मुंबई या आयोगाचा कार्यालयाचा खर्चाचा तपशील खालीलप्रमाणे-

(रुपये लाखात)

अ. क्र.	लेखाशिर्ष, योजनेचे नाव व संगणक संकेतांक	सन २०२१-२०२२ चा नियतव्यय	सन २०२१-२०२२ करिता सुधारित तरतुद	माहे मार्च-२०२२ अखेर होणारा नियोजीत खर्च	सन २०२२-२०२३ मध्ये करावयाची तरतुद
१	२२२५-अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्ग यांचे कल्याण ०१-अनुसूचित जातीचे कल्याण, १०२ आर्थिक विकास पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना-राज्य योजनांतर्गत योजना (०३)(०३) महाराष्ट्र राज्य सफाई कर्मचारी अयोगास सहाय्यक अनुदान ३१ सहाय्यक अनुदान मागणी क्रमांक एन-०३ (२२२५ २६३१)	रू. २००.००	रू. १५०.००	रू. १००.००	रू. २२०.००

विशेष सहाय्य योजना

(अ) राज्य पुरस्कृत योजना

(१) संजय गांधी निराधार अनुदान योजना

संजय गांधी निराधार/अनुदान योजना, निराधार व आर्थिक दुर्बल व्यक्तींसाठी सन १९८० पासून राज्यात राबविण्यात येत आहे.

या योजनेअंतर्गत किमान १८ ते ६५ वर्षाखालील निराधार पुरुष व महिला, अनाथ मुले, दिव्यांगातील सर्व प्रवर्ग, क्षयरोग, कर्करोग, एड्स, कुष्ठरोग यासारख्या आजारामुळे स्वतःचा चरितार्थ चालवू न शकणारे पुरुष व महिला, निराधार विधवा (आत्महत्या केलेल्या शेतकऱ्यांच्या विधवासह), घटस्फोट प्रक्रीयेतील व घटस्फोट झालेल्या परंतु पोटगी न मिळालेल्या, अत्याचारित व वेश्या व्यवसायातून मुक्त केलेल्या महिला, तृतीयपंथी, देवदासी, ३५ वर्षावरील अविवाहीत स्त्री, तुरुंगात शिक्षा भोगत असलेल्या कैद्यांची पत्नी, सिकलसेलग्रस्त या सर्वांना लाभ मिळतो. या योजनेमध्ये दारीद्रय रेषेखालील कुटुंबाच्या यादीत नाव असणे अथवा रुपये २१,०००/- पर्यंत कौटुंबिक वार्षिक उत्पन्न असणे आवश्यक आहे. या योजनेखाली पात्र लाभार्थ्यांना रुपये १०००/- दरमहा इतके अर्थसहाय्य दिले जाते.

(२) श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजना

श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेमधून दारिद्रय रेषेखालील यादीच्या कुटूंबात नाव असलेल्या व रु. २१,०००/- पेक्षा कमी वार्षिक उत्पन्न असलेल्या ६५ व ६५ वर्षावरील पात्र लाभार्थ्यांस दरमहा रु. १०००/- अर्थसहाय्य देण्यात येते.

द्रारिद्रय रेषेखालील कुटुंबाच्या यादीत नाव असलेल्या ६५ व ६५ वर्षावरील (६५ ते ७९ वर्ष) व्यक्तींना श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेतून रु. ८००/- व याच लाथार्थ्याला केंद्र शासनाच्या इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृध्दापकाळ निवृत्तीवेतन योजनेमधून रु. २००/- असे एकूण रु. १०००/- दरमहा अर्थसहाय्य देण्यात येते.

द्रारिद्रय रेषेखालील कुटुंबाच्या यादीत नाव असलेल्या ८० वर्ष व त्यावरील व्यक्तीना श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेतून रु. ५००/- व याच लाभार्थ्याला केंद्र शासनाच्या इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृध्दापकाळ निवृत्तीवेतन योजनेमधून रु. ५००/- असे एकूण रु. १०००/- दरमहा अर्थसहाय्य देण्यात येते.

संजय गांधी निराधार अनुदान योजना व श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेतील दिव्यांग लाभार्थ्यांसाठी राज्य पुरस्कृत विशेष सहाय्य योजनांकरिता वार्षिक कौटुंबिक उत्पन्न मर्यादा रु. २१,०००/- वरून रु. ५०,०००/- इतकी आहे.

विशेष सहाय्य योजनेतील १ अपत्य असलेल्या विधवा लाभार्थ्यांना रु. ११००/- तर २ अपत्ये असलेल्या विधवा लाभार्थ्यांना एकूण रु. १२००/- इतके अर्थसहाय्य दरमहा देण्यात येते.

(ब) केंद्र पुरस्कृत योजना

(१) इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृद्धापकाळ निवृत्तीवेतन योजना

द्रारिद्रय रेषेखालील ६५ वर्ष व त्यावरील सर्व व्यक्ती पात्र होतील. या लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाच्या इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृध्दापकाळ निवृत्तीवेतन योजनेतील ६५ ते ७९ वर्ष वयोगटासाठी रु. २००/- व याच लाभार्थ्यांना श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेतून रु. ८००/- तर ८० वर्ष व त्यावरील व्यक्तीना केंद्र शासनाच्या इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृध्दापकाळ निवृत्तीवेतन योजनेमधून रु. ५००/- व याच लाभार्थ्यांना श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजनेतून रु. ५००/- असे एकूण रु. १०००/- दरमहा अर्थसहाय्य देण्यात येते.

(२) इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा निवृत्तीवेतन योजना

दारिद्रय रेषेखालील कुटुंबाच्या यादीत नोंद असलेल्या ४० ते ७९ वर्ष वयोगटातील विधवा महिला, इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा निवृत्तीवेतन योजने अंतर्गत निवृत्तीवेतन मिळण्यास पात्र असतात. या लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून विधवा लाभार्थ्यांना रु. ७००/- असे एकूण रु. १०००/- दरमहा अर्थसहाय्य देण्यात येते.

सदर योजनेतील १ अपत्य असलेल्या विधवा लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून ८००/- असे एकूण रु. ११००/- तर २ अपत्ये असलेल्या विधवा लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून ९००/- असे एकूण रु. १२००/- इतके अर्थसहाय्य दरमहा देण्यात येते.

(३) इंदिरा गांधी राष्ट्रीय दिव्यांग निवृत्ती वेतन योजना

दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबाच्या यादीत नोंद असलेल्या दिव्यांग लाभार्थ्यांपैकी फक्त १८ ते ७९ वर्षाखालील वयोगटातील ८०% हून जास्त दिव्यांगत्व असलेले किंवा एक किंवा एकापेक्षा जास्त दिव्यांगत्व असलेले किंवा बहू दिव्यांगत्व असलेल्या (दोन किंवा त्यापेक्षा जास्त दिव्यांगत्व असलेले) व्यक्ती इंदिरा गांधी राष्ट्रीय दिव्यांग निवृत्तीवेतन योजनेअंतर्गत निवृत्तीवेतन मिळण्यास पात्र असतात. या लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून रु. ७००/- असे एकूण रु. १०००/- दरमहा अर्थसहाय्य देण्यात येते.

(४) राष्ट्रीय कुटुंब लाभ योजना

दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबातील १८ ते ५९ वयोगटातील कमावत्या व्यक्तीचा अपघाती अथवा नैसर्गिक मृत्यू झाल्यास त्याच्या कुटुंबियास एक रकमी रक्कम रु. २०,०००/- चे अर्थसहाय्य देण्यात येते.

(५) संजय गांधी निराधार अनुदान योजना समिती

संजय गांधी निराधार अनुदान योजना, समिती, संबंधित पालकमंत्र्यांच्या शिफारशीनुसार गठीत करण्यात येते समितीवर एकूण १२ सदस्य असतात. त्यापैकी १ अध्यक्ष असतो. उर्वरित ११ सदस्यांपैकी २ सदस्य शासकीय असतात (यापैकी १ तहसिलदार/नायब तहसिलदार हे समितीचे सदस्य सचिव असतात.) उर्वरित ९ सदस्यात १ महिला सदस्य, १ अनुसुचित जाती जमाती/२ इतर मागासवर्गीय / विजाभज, १ सर्वसाधारण प्रवर्गातील सदस्य, १ दिव्यांग प्रतिनिधी, १ शासकीय नोंदणीकृत स्वयंसेवी संस्था, १ सामाजिक क्षेत्रातील व्यक्ती, १ ज्येष्ठ नागरिक.

महिला विषयक योजना

इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा निवृत्तीवेतन योजना

दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबाच्या यादीत नोंद असलेल्या ४० ते ७९ वर्ष वयोगटातील विधवा महिला, इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा निवृत्तीवेतन योजनेअंतर्गत निवृत्तीवेतन मिळण्यास पात्र असतात. या लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून विधवा लाभार्थ्यांना रु. ७००/- असे एकूण रु. १०००/- दरमहा अर्थसहाय्य देण्यात येते.

सदर योजनेतील १ अपत्य असलेल्या विधवा लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून ८००/- असे एकूण रु. ११००/- तर २ अपत्ये असलेल्या विधवा लाभार्थ्यांना केंद्र शासनाकडून रु. ३००/- व राज्य शासनाकडून ९००/- असे एकूण रु. १२००/- इतके अर्थसहाय्य दरमहा देण्यात येते.

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग					(रुपये कोटीत)
अ. क्र.	योजनेचे नाव	२०२१-२२			२०२२-२३
		लाभार्थी संख्या	मंजूर तरतूद	प्रत्यक्ष खर्च	अर्थसंकल्पिय तरतूद
१	संजय गांधी निराधार अनुदान योजना (सर्व साधारण) २२३५ ए २९४	१०२३६४३	१३७१.०२	१००७.२४	५४०.००
	संजय गांधी निराधार अनुदान योजना (अनु. जाती) २२३५ सी १३४	१९३३८७	३१५.००	१८३.९०	१५०.००
	संजय गांधी निराधार अनुदान योजना (अनु. जमाती), २२३५ सी १६१	१०७२६६	१००.००	९०.०२	१२०.००
	एकूण (A)	**१३२४२९६**	**१७८६.०२**	**१२८१.१६**	**८१०.००**
२	श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजना (सर्व साधारण) २२३५ ३११२	१८४४२३५	२६००.००	१९१५.९९	९६०.६७
	श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजना (अनु. जाती) २२३५ सी १४३	३३०९६४	४१५.००	२९९.१८	२२५.००
	श्रावणबाळ सेवा राज्य निवृत्तीवेतन योजना (अनु. जमाती) २२३५ सी १७२	२३००४३	२१०.००	१९१.८३	२५०.००
	एकूण (B)	**२४०५२४२**	**३२२५.००**	**२४०७.००**	**१४३५.६७**
	एकूण C = (A + B)	**३७२९५३८**	**५०११.०२**	**३६८८.१६**	**२२४५.६७**
३	इंदिरा गांधी राष्ट्रीय वृध्दापकाळ निवृत्ती वेतन योजना २२३५ ए ३०२	११७८०२५	५५०.००	२४४.३१	४५०.००
४	इंदिरा गांधी राष्ट्रीय विधवा निवृत्ती वेतन योजना २२३५ बी ०३१	८८६९५	४५.००	२४.७२	४५.००
५	इंदिरा गांधी राष्ट्रीय अपंग निवृत्ती वेतन योजना २२३५ बी ०४९	१०४६७	६.००	२.८७	६.००
६	राष्ट्रीय कुटुंब लाभ योजना २२३५ ३००५	१३७००.००	५०.००	२७.४०	५०.००
	एकूण (D)	**१२७७१८७**	**६५१.००**	**२९९.३०**	**५५१.००**
	एकूण E = (C + D)	**५००६७२५**	**५६६२.०२**	**३९८७.४६**	**२७९६.६७**

कर्मचारीविषयक गोषवारा सन २०२२-२०२३

संजय गांधी निराधार अनुदान योजना

अधिनस्त पदांचा एकत्रित गोषवारा सन २०२२-२०२३

अ. क्र.	संवर्ग		पदांची वेतनश्रेणी		पद संख्या	
			वेतन	ग्रेड पे	मंजूर पदे	कार्यरत पदे
१	उप जिल्हाधिकारी	S-20 (५६१००-१२२५००)	१५६००-३९१००	५४००	१	१
२	तहसिलदार	S-18 (४९१००-१५५८००)	१५६००-३९१००	५०००	५२	४०
३	नायब तहसिलदार	S-13 (३५४००-११२४००)	९३००-३४८००	४२००	३३५	२४०
४	उप लेखापाल	S-13 (३५४००-११२४००)	९३००-३४८००	४२००	३५	२९
५	अव्वल कारकून	S-10 (२९२००-९२३००)	५२००-२०२००	२८००	३३१	३१०
६	महसूल निरीक्षक	S-08 (२५५००-८१०००)	५२००-२०२००	२४००	७	४
७	लिपिक-टंकलेखक	S-06 (१९६००-६३२००)	५२००-२०२००	१९००	३९७	३८५
८	तलाठी	S-08 (२५५००-८१०००)	५२००-२०२००	२४००	६८	४६
९	शिपाई	S-01 (१५०००-४७६००)	४४४०- ७४४०	१३००	३७४	३६७
				एकूण—	१६००	१४२२

इंदिरा गांधी निराधार व भूमिहीन शेतमजूर महिला अनुदान योजना

अधिनस्त पदांचा एकत्रित गोषवारा सन २०२२-२०२३

अ. क्र.	संवर्ग		पदांची वेतनश्रेणी		पद संख्या	
			वेतन	ग्रेड पे	मंजूर पदे	कार्यरत पदे
१	अव्वल कारकून	S-10 (२९२००-९२३००)	५२००-२०२००	२८००	३००	२९४
२	लिपिक-टंकलेखक	S-06 (१९६००-६३२००)	५२००-२०२००	१९००	३००	२९०
				एकूण—	६००	५८४

भाग-२
समाज कल्याण विभाग

१. संचालन व प्रशासन

१. समाजकल्याण आयुक्तालय हे पुणे येथे असून त्याचे प्रमुख आयुक्त आहेत. अति. आयुक्त, सहआयुक्त , उप-आयुक्त व सहाय्यक आयुक्त यांचे मदतीने ते काम करतात. मुंबई, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, लातूर, नागपूर आणि अमरावती येथील प्रादेशिक उपआयुक्त त्यांच्या विभागातील राज्यशासनाच्या व केंद्र शासनाच्या योजना राबवितात. तसेच जिल्हा परिषदांकडील व इतर जिल्हा पातळीवरील योजनांच्या अंमलबजावणीवर ते देखरेख करतात. जिल्हा पातळीवरील योजना राबविण्याकरिता जिल्ह्याच्या कार्यालयामध्ये वर्ग–१ नियुक्त केलेले असून जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित केलेल्या योजनांच्या अंमलबजावणीकरिता जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद चे पद प्रत्येक जि. प. कडे अस्तित्वात आहे.

२. घटनेच्या ७३ व्या घटना दुरुस्तीनुसार शासनाने सामाजिक न्याय विभागाकडील एकूण ४१ योजना जि. प. कडे हस्तांतरित केलेल्या आहेत त्यामुळे विभागाकडील राहिलेल्या योजना व जि. प. कडील हस्तांतरित केलेल्या योजनांचा आढावा घेऊन विभागीय, जिल्हा व जिल्हा परिषद स्तरांवर नव्याने कर्मचारी वर्गाचा आकृतिबंध शासन निर्णय क्र. सकआ–२०००/प्रक्र. २७१/का-२, दि. ४–११–२००० अन्वये निश्चित केलेला आहे व त्यामध्ये आता पदांच्या आढाव्याअंती शासन निर्णय दि. २७–२–२००४ अन्वये खालीलप्रमाणे बदल करण्यात आला आहे.

कार्यालयाचे नाव - प्रादेशिक उपायुक्त, समाज कल्याण विभाग गोषवारा

अ. क्र.	सध्याचे कार्यरत पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१	२	३	४	५
(१)	प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण	S-23 : ६७७००-२०८७००	७	७
(२)	सहायक संचालक (वित्त व लेखा) वर्ग-१	S-20 : ५६१००-१७७५००	७	७
(३)	लेखाधिकारी (गट–ब)	S-16 : ४४९००-१४२४००	७	७
(४)	समाज कल्याण अधिकारी गट-ब	S-15 : ४१८००-१३२३००	६	६
(५)	सहाय्यक लेखाधिकारी	S-15 : ४१८००-१३२३००	७	७
(६)	वरिष्ठ समाजकल्याण निरीक्षक	S-14 : ३८६००-१२२८००	७	७
(७)	लघुटंकलेखक (विधीकक्ष)	S-8 : २५५००-८११००	६	६
(८)	निम्नश्रेणी लघुलेखक	S-14 : ३८६००-१२२८००	७	७
(९)	प्रमुख लिपीक / सांख्यिकी सहाय्यक	S-13 : ३५४००-११२४००	७	७
(१०)	वरिष्ठ लिपीक / सांख्यिकी सहाय्यक	S-8 : २५५००-८११००	२७	२७
(११)	कनिष्ठ लिपीक	S-6 : १९९००-६३२००	१४	१४
(१२)	वाहनचालक	S-6 : १९९००-६३२००	७	७
(१३)	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	२७	२७
(१४)	पहारेकरी	S-1 : १५०००-४७६००	६	६
(१५)	विधी अधिकारी गट-अ (कंत्राटी)	: रु. ३००००/- दरमहा एकत्रितवेतनावर	३	३
(१६)	विधी अधिकारी गट-ब (कंत्राटी)	: रु. २४०००/- दरमहा एकत्रितवेतनावर	३	३
(१७)	जनसंपर्क अधिकारी (कंत्राटी)	: रु. २२५००/- दरमहा एकत्रितवेतनावर	६	६
(१८)	पहारेकरी (कंत्राटी)	: रु. ३०००/- दरमहा एकत्रितवेतनावर	१	१
(१९)	संगणक ऑपरेटर (कंत्राटी)	: रु. १२०००/- दरमहा एकत्रितवेतनावर	६	६
	एकूण सर्व विभाग		**१६१**	**१६१**

कार्यालयाचे नाव - सहाय्यक आयुक्त समाज कल्याण (सर्व)

अ. क्र.	सध्याचे कार्यरत पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१	२	३	४	५
(१)	सहाय्यक आयुक्त समाज कल्याण गट-अ	S-18 : ४९१००-१५५८००	३६	३६
(२)	विशेष अधिकारी (शानिशा)	S-15 : ४१८००-१३२३००	३३	३३
(३)	समाज कल्याण अधिकारी गट-ब	S-15 : ४१८००-१३२३००	४	४
(४)	समाज कल्याण अधिकारी गट-ब (विजाभज)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१२	१२
(५)	सहाय्यक लेखाधिकारी	S-15 : ४१८००-१३२३००	३६	३६
(६)	वरिष्ठ समाज कल्याण निरीक्षक	S-14 : ३८६००-१२२८००	३४	३४
(७)	कार्यालय अधिक्षक	S-14 : ३८६००-१२२८००	३६	३६
(८)	समाज कल्याण निरीक्षक	S-13 : ३५४००-११२४००	१७६	१७६
(९)	वैद्यकीय सामाजिक कार्यकर्ता	S-14 : ३८६००-१२२८००	१	१
(१०)	प्रमुख लिपीक (मुंबई शहर व उपनगरासाठी)	S-13 : ३५४००-११२४००	२	२
(११)	सहाय्यक सल्लागार	S-13 : ३५४००-११२४००	१	१
(१२)	वरिष्ठ लिपीक	S-8 : २५५००-८११००	७२	७२
(१३)	वरिष्ठ लिपीक / सांख्यिकी सहाय्यक (मुंबई उपनगरासाठी)	S-8 : २५५००-८११००	१	१
(१४)	लघुटंकलेखक	S-8 : २५५००-८१८००	३५	३५
(१५)	सहाय्यक निरीक्षक/कनिष्ठ लिपीक/ कनिष्ठ लिपीक-संगणक ऑपरेटर (शानिशा)	S-6 : १९९००-६३२००	१५०	१५०
(१६)	वाहनचालक	S-6 : १९९००-६३२००	३५	३५
(१७)	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	७२	७२
(१८)	संगणक ऑपरेटर (कंत्राटी)	: रु. १२०००/- दरमहा एकत्रितवेतनावर	३५	३५
		एकूण	**७७१**	**७७१**

कार्यालयाचे नाव - जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद - सर्व गोषवारा

अ. क्र.	सध्याचे कार्यरत पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१	२	३	४	५
(१)	जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी जिल्हापरिषद गट-अ	S-18 : ४९१००-१५५८००	३४	३४
(२)	सहाय्यक लेखाधिकारी	S-15 : ४१८००-१३२३००	३४	३४
(३)	कार्यालय अधिक्षक	S-14 : ३८६००-१२२८००	३४	३४
(४)	समाज कल्याण निरीक्षक	S-13 : ३५४००-११२४००	१७०	१७०
(५)	वरिष्ठ लिपीक	S-8 : २५५००-८११००	६८	६८
(६)	कनिष्ठ लिपीक	S-6 : १९९००-६३२००	३३	३३
(७)	वाहनचालक	S-6 : १९९००-६३२००	३३	३३
(८)	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	९९	९९
		एकूण	**५०५**	**५०५**

कार्यालयाचे नाव - समाज कल्याण अधिकारी गट-ब

अ. क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन मॅट्रीक्समधील वेतनस्तर	२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१	२	३	४	५
(१)	समाज कल्याण अधिकारी गट-ब	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
(२)	प्रमुख लिपीक	S-13 : ३५४००-११२४००	१	१
(३)	समाज कल्याण निरीक्षक	S-13 : ३५४००-११२४००	२	२
(४)	शिवणकला निदेशक	S-8 : २५५००-८११००	१	१
(५)	वरिष्ठ लिपीक	S-8 : २५५००-८११००	१	१
(६)	कनिष्ठ लिपीक	S-6 : १९९००-६३२००	६	६
(७)	सेवक	S-6 : १९९००-६३२००	१	१
(८)	वरिष्ठ काळजी वाहक	S-1 : १५०००-४७६००	१	१
(९)	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	२	२
		एकूण	**१६**	**१६**

३. वर नमूद केल्याप्रमाणे जि. प. कडील समाजकल्याण खात्याच्या कर्मचारी वर्गाचा नवीन आकृतिबंध निश्चित केल्यामुळे तेथील मागास प्रवर्गासाठी सध्याचा कर्मचारी वर्ग विचारात घेऊन जि. प. कडे राज्य शासनाकडील एकूण ३३० पदे वर्ग करण्यात आली आहेत. त्या पदावर प्रत्यक्षात कार्यरत असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना प्रतिनियुक्तीने प्रतिनियुक्ती भत्ता न देता वर्ग करण्यात आले आहेत.

समाजकल्याण आयुक्तालयातील उपआयुक्त (लेखा) हे वेळोवेळी उपकार्यालयांची तसेच ज्या संस्थांना या खात्याकडून अनुदान दिले जाते अशा संस्थांची योजनावार होणाऱ्या खर्चाबाबतची तपासणी करीत असतात. उपकार्यालये व इतर संस्था ह्यांची दोन वर्षांच्या कालावधीत एकदा तरी तपासणी होणे आवश्यक आहे. तथापि, या कार्यालयातील उपआयुक्त व सहाय्यक आयुक्त आणि इतर अधिकारीवर्ग वेळोवेळी उपकार्यालयास तसेच संस्थांस तपासणीकरिता भेटी देत असतात. सदर तपासण्या पूर्णतया करणे सहसा शक्य होत नाही. नागरी हक्क कायदा, १९५५ च्या अंमलबजावणी करिता समाजकल्याण आयुक्तालय, पुणे या कार्यालयास एक खास यंत्रणा सन १९७८-७९ अखेरपासून मंजूर करण्यात आलेली आहे. सदर यंत्रणेने अस्पृश्यता निवारण कायद्याखाली येणाऱ्या योजनांची योग्य अंमलबजावणी करावयाची आहे. जिल्हापातळीवर, प्रत्येक जिल्ह्यासाठी १ अशा वर्ग १ मधील विजिसक अधिकाऱ्याच्या ३० राज्य स्तरावरील जागा डिसेंबर, १९८० पासून मंजूर करण्यात आलेल्या आहेत. वर्ग-१ मधील अधिकारी या विभागाच्या राज्य पातळीवरील सर्व योजनांचे काम पाहतात. त्यांना वर्ग—३ व वर्ग—४ सेवकवर्गही मंजूर करण्यात आलेला आहे.

(२४) सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य व विशेष सहाय्य विभाग

(24) Social Justice, Cultural Affairs and Special Assistance Department

(रक्कम रुपयांत/Amount in Rs.)

अ. क्र.	सध्याचे कार्यरत पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	पदांची संख्या २०२१-२०२२	पदांची संख्या २०२२-२०२३
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
	समाजकल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे			
१	आयुक्त (भाप्रसे)	संवर्ग पद	१	१
२	अतिरिक्त आयुक्त	S-27 : ११८५००-२१४१००	१	१
३	सह आयुक्त	S-25 : ७८८००-२०९२००	२	२
४	उपआयुक्त	S-23 : ६७७००-२०८७००	४	४
५	शिक्षण उपसंचालक (शानिशा)	S-23 : ६७७००-२०८७००	१	१
६	उपसंचालक (लेखा)	S-23 : ६७७००-२०८७००	१	१
७	उपसंचालक (सांख्यिकी) (अर्थ व सांख्यिकी विभाग)	S-20 : ५६१००-१७७५००	१	१
८	पोलीस उपअधिक्षक	S-20 : ५६१००-१७७५००	१	१
९	पोलीस निरीक्षक	S-18 : ४९१००-१५५८००	८	८
१०	सहाय्यक आयुक्त, समाज कल्याण गट-अ	S-18 : ४९१००-१५५८००	४	४
११	संशोधन अधिकारी (नाहसं)	S-18 : ४९१००-१५५८००	१	१
१२	विशेष अधिकारी (निरीक्षण)	S-18 : ४९१००-१५५८००	१	१
१३	लेखाधिकारी (खर्चमेळ)/(कर्ज)	S-16 : ४४९००-१४२४००	१	१
१४	सिस्टीम ॲनालिस्ट (संगणक कक्ष)	S-16 : ४४९००-१४२४००	१	१
१५	उपअभियंता (बांधकाम)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
१६	विशेष अधिकारी (भासशि)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
१७	विशेष अधिकारी (शानिशा)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
१८	विशेष अधिकारी (अ.नि.)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
१९	सांख्यिकी अधिकारी (विघयो)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
२०	सहाय्यक लेखाधिकारी	S-15 : ४१८००-१३२३००	३	३
२१	स्वीय सहाय्यक गट-ब	S-15 : ४१८००-१३२३००	३	३
२२	उच्चश्रेणी लघुलेखक	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
२३	वरिष्ठ समाज कल्याण निरीक्षक	S-14 : ३८६००-१२२८००	१	१
२४	कार्यालय अधीक्षक	S-14 : ३८६००-१२२८००	११	११
२५	निम्नश्रेणी लघुलेखक	S-14 : ३८६००-१२२८००	१	१

(२४) सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य व विशेष सहाय्य विभाग

(24) Social Justice, Cultural Affairs and Special Assistance Department

(रक्कम रुपयांत/Amount in Rs.)

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन मॅट्रीक्समधील वेतन स्तर	पदांची संख्या	
			२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)
	समाजकल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे			
२६	प्रमुख लिपीक	S-13 : ३५४००-११२४००	१९	१९
२७	समाजकल्याण निरिक्षक	S-13 : ३५४००-११२४००	३	३
२८	सांख्यिकी सहाय्यक (अर्थ व सांख्यिकी विभाग)	S-10 : २९२००-९२३००	३	३
२९	चित्रदर्शक	S-10 : २९२००-९२३००	१	१
३०	लघुटंकलेखक	S-8 : २५५००-८११००	२	२
३१	वरिष्ठ लिपीक	S-8 : २५५००-८११००	२५	२५
३२	सिनेयंत्रचालक	S-7 : २१७००-६९१००	१	१
३३	कनिष्ठ लिपीक	S-6 : १९९००-६३२००	३८	३८
३४	अभिलेखपाल	S-6 : १९९००-६३२००	०	०
३५	वाहन चालक	S-6 : १९९००-६३२००	७	७
३६	उदवाहक	S-3 : १६६००-५२४००	१	१
३७	दप्तरी	S-3 : १६६००-५२४००	१	१
३८	नाईक	S-3 : १६६००-५२४००	६	६
३९	पहारेकरी	S-3 : १६६००-५२४००	२	२
४०	हवालदार	S-3 : १६६००-५२४००	१	१
४१	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	४३	४३
४२	सफाईगार	S-1 : १५०००-४७६००	२	२
४३	माळी	S-1 : १५०००-४७६००	१	१
४४	विधी अधिकारी- कंत्राटी	रु. ३००००/- दरमहा एकत्रित वेतनावर	१	१
४५	विधी सहाय्यक- कंत्राटी	रु. २४०००/- दरमहा एकत्रित वेतनावर	२	२
४६	संगणक ऑपरेटर - कंत्राटी	रु. १२०००/- दरमहा एकत्रित वेतनावर	४	४
४७	जनसंपर्क अधिकारी - कंत्राटी	रु. २२५००/- दरमहा एकत्रित वेतनावर	१	१
		एकूण ...	**२१७**	**२१७**

२. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे

1. Dr. Babasaheb Ambedkar Research and Training Institute, Pune

अ. क्र.	सध्या कार्यरत पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	पदांची संख्या	
			२०२1-२०२२	२०२२-२०२३
१	२	३	४	५
डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, बार्टी पुणे.				
(१)	महासंचालक	S-25 : ७८८००-२०९२००	१	१
(२)	प्राध्यापक	S-23 : ६७७००-२०८७००	१	१
(३)	सहाय्यक प्राध्यापक	S-18 : ४९१००-१५५८००	२	२
(४)	निबंधक (गट-ब)	S-15 : ४१८००-१३२३००	१	१
(५)	ग्रंथपाल	S-10 : २९२००-९२३००	१	१
(६)	कनिष्ठ लिपिक / टंकलेखक	S-6 : १९९००-६३२००	१	१
(७)	वाहन चालक	S-6 : १९९००-६३२००	१	१
(८)	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	४	४
			१२	१२

जिल्हा जात प्रमाणपत्र पडताळणी समिती

समाजकल्याण विभागाच्या अधिपत्याखाली असलेल्या जाती प्रमाणपत्र पडताळणी समित्यांमार्फत अनुसूचित जाती, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागास प्रवर्गातील उमेदवारांची जाती प्रमाणपत्र व जातीचे दावे तपासले जातात.

मा. सर्वोच्च न्यायालयातील विशेष अनुज्ञा याचिका क्रमांक १४७६७/९३ व सिव्हील अर्ज क्रमांक-५८५४/९४, कु. माधुरी पाटील यांच्या प्रकरणात दिलेल्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार जाती प्रमाणपत्र पडताळणी समित्यांची निर्मिती करण्यात आली. त्यानंतर वेळोवेळी समित्यांच्या कामकाजाचा भार लक्षात घेऊन विभागनिहाय एकूण १५ समित्या कार्यरत होत्या.

तथापि या समित्यांकडील कामाचा व्याप तसेच संबंधित उमेदवारांना जात वैधता प्रमाणपत्र विहित वेळेत देता येणे शक्य व्हावे याकरिता अस्तित्वात असलेल्या १५ जात प्रमाणपत्र पडताळणी समित्या निरसीत करून शासन निर्णय क्रमांक-सकआ-२०१६/प्र. क्र. १२७/आस्था-२ दिनांक १ जून २०१६ अन्वये प्रत्येक जिल्ह्याकरिता जिल्हानिहाय जात प्रमाणपत्र पडताळणी समित्या स्थापन करण्यात आलेल्या आहेत.

सदर जिल्हानिहाय जात प्रमाणपत्र पडताळणी समितीकरिता खालीलप्रमाणे पदे मंजूर करण्यात आलेली आहेत.

अ. क्र.	सध्या कार्यरत पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	पदांची संख्या	
			२०२१-२०२२	२०२२-२०२३
१	२	३	४	५
जिल्हा जात प्रमाणपत्र पडताळणी समिती सर्व				
(१)	अध्यक्ष	S-27 : ११८५००-२१४१००	३६	३६
(२)	उपआयुक्त तथा सदस्य जाती प्रामाणपत्र पडताळणी समिती	S-23 : ६७७००-२०८७००	३६	३६
(३)	पोलीस उपअधिक्षक	S-20 : ५६१००-१७७५००	३६	३६
(४)	पोलीस निरिक्षक	S-18 : ४९१००-१५५८००	३६	३६
(५)	संशोधन अधिकारी (जाप्रप)	S-18 : ४९१००-१५५८००	३६	३६
(६)	स्वीय सहाय्यक गट-ब	S-15 : ४१८००-१३२३००	३	३
(७)	उच्चश्रेणी लघुलेखक	S-15 : ४१८००-१३२३००	३३	३३
(८)	वरिष्ठ लिपिक	S-8 : २५५००-८११००	३६	३६
(९)	कनिष्ठ लिपिक	S-6 : १९९००-६३२००	३६	३६
(१०)	पोलीस शिपाई	S-6 : १९९००-६३२००	३६	३६
(११)	शिपाई	S-1 : १५०००-४७६००	३६	३६
(१२)	विधी अधिकारी-कंत्राटी	कंत्राटी	१४	१४
	एकूण		**३७४**	**३७४**

जिल्हानिहाय जात प्रमाणपत्र पडताळणी समित्यांच्या अध्यक्षांची पदे अतिरिक्त जिल्हाधिकारी (निवडश्रेणी) किंवा सामाजिक न्याय विभागाच्या अधिपत्याखालील अतिरिक्त आयुक्त समाजकल्याण किंवा मंत्रालयीन विभागाच्या सहसचिव दर्जाच्या अधिकाऱ्यांमधून भरण्यास दिनांक १ जून २०१६ च्या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आलेली आहे.

व्यसनमुक्ती व प्रचार

व्यसनमुक्ती

प्रस्तावनात्मक टिप्पणी :

घटनात्मक तरतुदीतून सन १९५० साली महाराष्ट्र राज्याने संपूर्ण दारूबंदीचे धोरण स्वीकारले. दारूबंदी प्रचाराचे कार्य स्वातंत्र्यपूर्व कालापासूनच सुरू आहे.

देशामध्ये महाराष्ट्र राज्याने दारूबंदी प्रचार यंत्रणा १९४७ सालापासूनच सुरू करून नागरिकांना व्यसनमुक्तीसाठी उद्युक्त करण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्यासाठी वेळोवेळी प्रचार यंत्रणेमध्ये प्रचलित माध्यमांचा व सुधारणांचा अंतर्भाव करण्यात आला. आता प्रत्येक जिल्ह्यात आवश्यक कर्मचारी नेमून प्रचार यंत्रणा सक्षम करण्यात आली आहे.

सन १९६३ साली दारूबंदीसाठी नवीन धोरण स्वीकारण्यात आले. त्यासाठी कायद्यात थोडेसे शैथिल्य आणून प्रबोधनावर भर देऊन व्यसनमुक्ती साधण्याचे प्रयत्न सुरू झाले. परंतु तुटपुंज्या आर्थिक तरतुदीमुळे सन १९७१ पर्यंत व्यसनमुक्तीला फारसा उठाव प्राप्त झाला नाही. सन १९७४ मध्ये दारूबंदीसाठी स्वतंत्र संचालनालयाची निर्मिती करण्यात आली. त्यामुळे आर्थिक तरतुदीमध्ये व प्रचार साहित्यामध्ये भरीव वाढ करता आली. त्याचबरोबर सेवाभावी संस्थांच्या मदतीने व्यसनमुक्ती कार्याची कक्षा रुंदाविण्यात आली.

२. सन १९९० ते १९९४ या कालावधीत दारूबंदी प्रचार शाखेची राज्य उत्पादन शुल्क विभागाकडून सामाजिक न्याय विभाग, समाजकल्याण विभागाकडून महिला बाल कल्याण विभाग अशी संक्रमणे घडली. त्यामुळे दारूबंदी प्रचार विभागाच्या कार्यास गती प्राप्त होऊ शकली नाही. मात्र सन १९९४ पासून दारूबंदी प्रचार शाखा, सामाजिक न्याय विभागाच्या अधिनस्त कार्यरत झालेपासून वित्तीय बाबीमध्ये समाधानकारक वाढ करण्याचा प्रयत्न झाला आहे.

३. शासन निर्णय, क्र. सकआ–२०००/प्र. क्र. २८७/आस्था–२ दिनांक २५ जानेवारी २००१ नुसार ह्या विभागाचे दारूबंदी प्रचारकार्य ऐवजी व्यसन मुक्ती कार्य असे नामाभिदान करून हा विषय जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित करण्यात आला.

शासन निर्णय, क्र. डीडीपी–२००१/प्र. क्र. ४१४/सुधार–२ दिनांक ५ डिसेंबर २००१ नुसार या विभागाची कार्यालये बंद करण्यात आली आणि अधिकारी/कर्मचारी यांना अतिरिक्त ठरविण्यात आले. आयुक्तालयात केवळ २ अधिकारी व ४ कर्मचाऱ्यांचा कक्ष कार्यरत ठेवण्यात आला असून, हा विषय जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद व मुंबई उपनगरासाठी सहाय्यक आयुक्त समाजकल्याण यांचेकडे सुपूर्द करण्यात आला आहे.

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, शासन निर्णय क्र. डीडीपी-२००९/प्र. क्र. १४९/सुधार-१, दिनांक १७ ऑगस्ट २०११ अन्वये महाराष्ट्र राज्यात व्यसनमुक्ती धोरणाची अंमलबजावणी करण्यास मंजुरी दिलेली आहे.

भारताच्या राज्यघटनेतील अनुच्छेद ४७ मध्ये सार्वजनिक आरोग्य व जनतेच्या आरोग्य रक्षणासाठी (औषधीय प्रयोजना व्यतिरिक्त) मादक पदार्थावरील बंदीचे मार्गदर्शन तत्व समाविष्ट केले आहे. भारत हा एक विकसनशील देश असून मनुष्यबळ ही त्याची संपत्ती आहे. सदर मनुष्यबळातील युवा शक्ती ही राष्ट्र शक्ती आहे. तथापि व्यसनाच्या वाढत्या प्रभावामुळे राज्याच्या आणि राष्ट्राच्या युवा शक्तीचा ऱ्हास होत आहे. व्यसनामुळे सामाजिक स्वास्थ्य बिघडत आहे. मुख्यत्वे महिलांना अन्यायाला/अत्याचाराला सामोरे जावे लागते. व्यसनी व्यक्तीच्या मुलांच्या शारीरिक, मानसिक व शैक्षणिक जडणघडणीत त्याचा विपरीत परिणाम होतो. कायदा व सुव्यवस्थेवरही त्याचा गंभीर परिणाम होतो. व्यसनांचे संपूर्ण निर्मूलन करणे शक्य झाले नाही तरी अनेक व्यसने दारू पिण्यास प्राप्त झालेली सामाजिक प्रतिष्ठा नष्ट करणे व सदर व्यसनाला परिणामकारक आळा घालणे हे राज्याचे सामाजिक दायित्व असल्याने व्यसनमुक्ती धोरण जाहीर करण्यात आलेले आहे.

४. केंद्रीय अनुदान योजना : सेवाभावी संस्थामार्फत व्यसनमुक्ती व उपचार पुनर्वसन केंद्रे चालविणाऱ्या संस्थेला केंद्रीय अर्थसहाय्य दिले जाते. या योजनेचे सनियंत्रणाचे काम आयुक्तालयात कार्यरत असलेल्या व्यसनमुक्ती कार्य कक्षा मार्फत सन २००१ पासून केले जाते.

(अ) व्यसनमुक्तीसाठी स्वयंसेवी संस्थांचे कार्य : नशाबंदी मंडळ, मुंबई–सदरील संस्था १९५० पासून कार्यरत असून सन १९९४ अखेर रु. ५·५२ लाख सालाना अनुदान देण्यात येत असे. सन १९९५ पासून सदरील संस्थेला रु. १०·०० लाख तरतूद दरवर्षीसाठी प्रदान करण्यात येत होती. नशाबंदी मंडळ हे व्यसनमुक्ती प्रचाराचे पूर्ण वेळ काम करणारे राज्यातील एकमेव मंडळ असून सदरील मंडळाकडे स्वतंत्र अशी जिल्हा पातळीवर पूर्ण वेळ काम करणारी यंत्रणा आहे.

सामाजिक न्याय विशेष सहाय्य विभाग, शासन निर्णय क्र. डीडीपी-२०१०/प्र. क्र. २६८/सुधार-१, दिनांक ९ नोव्हेंबर २०११ अन्वये, नशा बंदी मंडळ मुंबई या संस्थेस दरवर्षीप्रमाणे रु. ३०.०० लाख इतके अनुदान व्यसनमुक्ती प्रचार व प्रसारासाठी दिले जात आहे.

(ब) व्यसनमुक्ती व प्रचार : विभागामार्फत व्यसनमुक्ती पहाट अभियान सन १९९६–२००० असा कालबद्ध कार्यक्रम राज्यात संपन्न झाला. या कार्यक्रमांतर्गत विविध प्रबोधनात्मक कार्यक्रमाचे आयोजन सामाजिक कार्यकर्ते, लोककलावंत, सामाजिक संस्था यांच्या मार्फत साजरे होत आहे.

दरवर्षी व्यसनमुक्ती कार्य विभागाकडून समयबद्ध कार्यक्रम तयार करण्यात येतो.

(क) राष्ट्रपिता महात्मा गांधी राज्यस्तरीय व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्कार : या विभागामार्फत व्यसनमुक्ती कार्य विभागामार्फत राज्यातील निवडक व्यक्ती व संस्था तथा ग्रामपंचायतीसाठी "व्यसनमुक्ती" क्षेत्रात भरीव व उल्लेखनीय कामगिरीच्या गौरवार्थ व व्यसनमुक्ती प्रचार कार्यास प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने प्रतिवर्षी "व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्कार" देण्यात येतो.

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, शासन निर्णय क्र. डीडीपी-२०१२/प्र. क्र. ५०/सामासु, दिनांक १६ ऑगस्ट २०१२ अन्वये, व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्काराचे स्वरूप प्रत्येकी खालील तपशीलाप्रमाणे आहे.

१.	सामाजिक कार्यकर्ता	१० पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
२.	लोक कलावंत	६ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
३.	लेखक साहित्यिक, कवी, पत्रकार	५ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
४.	किर्तनकार, प्रवचनकार	४ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
५.	शासकीय कर्मचारी/अधिकारी	३ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
६.	सामाजिक संस्था	६ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
७.	शाळा व महाविद्यालय	३ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
८.	मिडीया	५ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी
९.	उद्योग	९ पुरस्कार	रोख रु. १५,००० शाल, श्रीफळ, स्मृतीचिन्ह व सन्मानपत्र. प्रत्येकी

या कार्यक्रमांतर्गत ५१ पुरस्कार सामाजिक कार्यकर्ते व स्वयंसेवी संस्थांना देऊन व्यसनमुक्तीचे कार्य वृद्धिंगत करण्यात येते.

तक्ता क्रमांक १

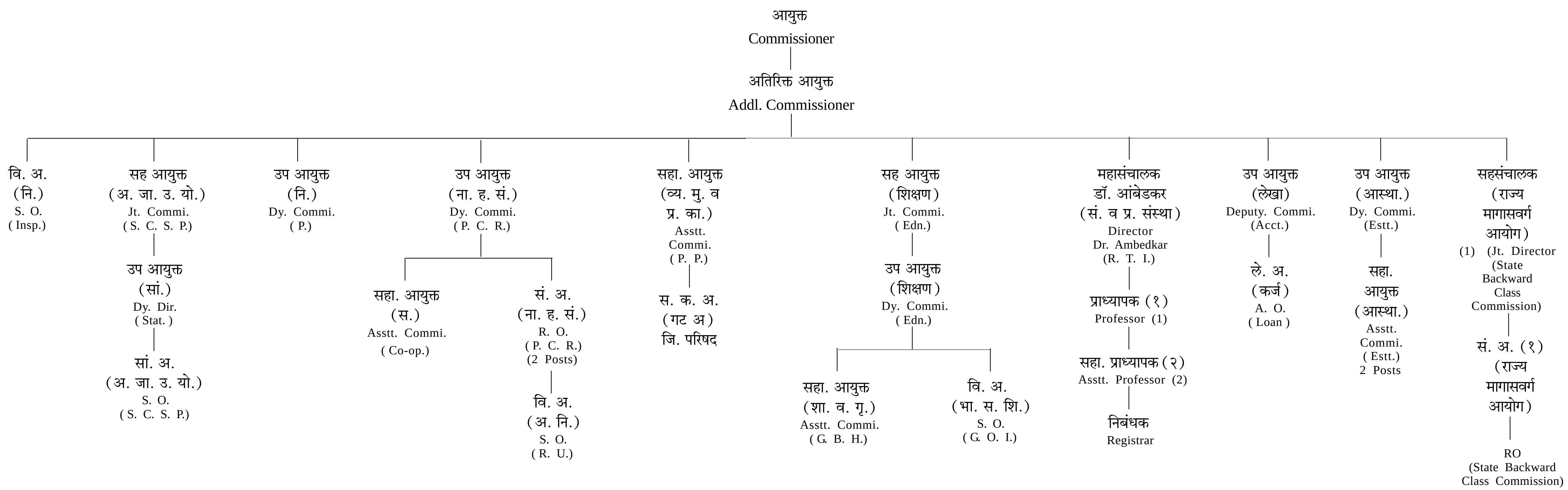

आयुक्त, समाजकल्याण—

स्पष्टीकरण
Explanation of Abbreviations

१. अतिरिक्त आयुक्त.
Additional Commissioner.

२. सह आयुक्त, (अ. जा. उ. यो.) अनुजाती उपयोजना.
Joint Commissioner (S. C. S. P.) Scheduled Cast Sub Plan.

३. सह आयुक्त (शिक्षण) शिक्षण विभाग.
Joint Commissioner (Edn.) Education Wing.

४. महासंचालक, डॉ. आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था.
(Director, Dr. Ambedkar Research & Training Institute).

५. सहसंचालक राज्य मागासवर्ग आयोग.
(Joint Director, State Backward Class Commission).

६. प्राध्यापक, डॉ. आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था.
(Professor, Dr. Ambedkar Research & Training Institute).

७. उप आयुक्त, (नि.) नियोजन.
Deputy Commissioner (P.) Planning.

८. उप आयुक्त, (ना. ह. सं.) नागरी हक्क संरक्षण.
Deputy Commissioner (P. C. R.) Protection of Civil Rights.

९. उप आयुक्त, (आस्था.) आस्थापना.
Deputy Commissioner (Estt.) Establishment.

१०. उप आयुक्त, (शिक्षण) शिक्षण विभाग.
Deputy Commissioner (Edn.) Education Wing.

११. उप आयुक्त (सां.) सांख्यिकी.
Deputy Director (Stat.) Statistical.

१२. उप आयुक्त (लेखा)
Deputy Commissioner (Acct.)

१३. सह प्राध्यापक, डॉ. आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था
Asstt. Professor, Dr. Ambedkar Research & Training Institute.

१४. सहाय्यक आयुक्त, (स.) सहकार.
Assistant Commissioner (Co-op.) Co-operation.

१५. सहाय्यक आयुक्त, (शा. व. गृ.) शासकीय वसतिगृह
Assistant Commissioner (G. B. H.) Government Backward Class Hostel.

१६. सहाय्यक आयुक्त, (आस्था.) आस्थापना.
Assistant Commissioner (Estt.) Establishment.

१७. संशोधन अधिकारी, राज्य मागासवर्ग आयोग.
(Research Officer, State Backword Class Commission).

१८. वि. अ. (विशेष अधिकारी) (नि.) निरीक्षण.
S. O. (Special Officer) (Insp.) Inspection.

१९. सं. अ. (ना. ह. सं.) संशोधन अधिकारी (नागरी हक्क संरक्षण).
R. O. (P. C. R.) Research Officer (Protection of Civil Rights).

२०. सां. अ. (अ. जा. उ. यो.) सांख्यिकी अधिकारी (अनु जाती उप योजना).
S. O. (S. C. S. P.) Statistical Officer (Scheduled Cast Sub Plan).

२१. वि. अ. (अ. नि.) विशेष अधिकारी (अस्पृश्यता निवारण).
S. O. (R. U.) Special Officer (Removel of Untouchability).

२२. वि. अ. (भा. स. शि.) विशेष अधिकारी (भारत सरकार शिष्यवृत्ती).
S. O. (G. O. I.) Special Officer (Govt. of India Scholarships).

२३. ले. अ. (कर्ज) लेखा अधिकारी (कर्ज).
A. O. (Loan) Accounts Officer (Loan).

२४. स. आ. व्य. मु. व प्र. का. (सहाय्यक आयुक्त व्यसन मुक्ती व प्रचार कार्य)
A. C. P. P. (Assistant Commissioner Prohibition & Propoganda).

(मागे पहा)

तक्ता क्रमांक २

प्रादेशिक तक्ता
Regional Chart

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, मुंबई
Regional Dy. Commi., S. W. Mumbai

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (४) / D. S. W. O. Z. P. Class I (4)
- स. क. अ. गट-ब (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग १ (१) / Asst. Dir. (P&A) Class I (1)
- लेखाधिकारी वर्ग २ (१) / A. O. Class II (1)

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, पुणे
Regional Dy. Commi., S. W. Pune

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (५) / D. S. W. O. Z. P. Class I (5)
- स. क. अ. गट-ब (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग १ (१) / Ass. Dir. (P. & A.) Class I (1)
- लेखाधिकारी वर्ग २ (१) / A. O. Class II (1)

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, औरंगाबाद
Regional Dy. Commi., S. W. Aurangabad

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (४) / D. S. W. O. Z. P. Class I (4)
- स. क. अ. वर्ग २ (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग १ (१) / Ass. Dir. (P&A) Class I (1)
- लेखाधिकारी वर्ग २ (१) / A. O. Class II (1)

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, नासिक
Regional Dy. Commi., S. W. Nasik

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (५) / D. S. W. O. Z. P. Class I (5)
- स. क. अ. गट-ब (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग १ (१) / Ass. Dir. (P&A) Class I (1)
- लेखाधिकारी वर्ग २ (१) / A. O. Class II (1)

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, अमरावती
Regional Dy. Commi., S. W. Amravati

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (५) / D. S. W. O. Z. P. Class I (5)
- स. क. अ. गट-ब (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग १ (१) / Ass. Dir. (P&A) Class II (1)
- लेखाधिकारी वर्ग २ (१) / A. O. Class II (1)

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, नागपूर
Regional Dy. Commi., S. W. Nagpur

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (६) / D. S. W. O. Z. P. Class I (6)
- स. क. अ. गट-ब (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग १ (१) / Ass. Dir. (P&A) Class I (1)
- लेखाधिकारी वर्ग २ (१) / A. O. Class II (1)

प्रादेशिक उपायुक्त समाजकल्याण विभाग, लातूर
Regional Dy. Commi., S. W. Latur

- सहा. आयुक्त स. क. / Asstt. Commi. S. W.
- जि. स. क. अ. जि. प. वर्ग १ (४) / D. S. W. O. Z. P. Class I (4)
- स. क. अ. गट-ब (१) / S. W. O. Class II (1)
- सहा. संचा. (वि. व ले.) वर्ग २ (१) / Ass. Dir. (P&A) Class II (1)
- लेखाधिकारी वर्ग-२ / A. O. Class II (1)

अपंग आयुक्तालय

- आयुक्त (अपंग कल्याण) / Commissioner (P. H.)
  - उप आयुक्त (अपंग कल्याण) / Dy. Commissioner (E. R. H.)
    - सहाय्यक आयुक्त (अपंग कल्याण) / Assistant Commissioner (P. H.)
      - लेखाधिकारी (वे. नि.) / A. O. (P. & P.) (१ पद)
        - निरीक्षक अपंग पुनर्वसन / Insp. (P. H.) Inspector (Physically Handicapped) (४ पदे)

विवरणपत्र ‘अ’

अर्थसंकल्पीय तरतूद २०२२–२०२३

तक्ता क्रमांक ३

विवरणपत्र

अर्थसंकल्पीय तरतूद

तक्ता

अ. क्र.	कार्यक्रम		प्रत्यक्ष रकमा २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय २०२१-२०२२		
			महसूल	भांडवल	एकूण	महसूल	भांडवल	एकूण
(१)	(२)		(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	संचालन प्रशासन	भारित	...	...	...	५००	...	५००
		अनिवार्य	७५२४३५	...	७५२४३५	१०१३१५६	...	१०१३१५६
		कार्यक्रम	२५६२८७	...	२५६२८७	४२००००	...	४२००००
		एकूण—२२२५ ...	१००८७२२	...	१००८७२२	१४३३१५६	...	१४३३१५६
		भारित	...	...	...	५००	...	५००
२	अनु. जाती, अनु. जमाती	अनिवार्य	११५०६	...	११५०६	२५०३७	...	२५०३७
	व इ. मा. व. कल्याण	कार्यक्रम	२२२८५४२९.१	...	२२२८५४२९.१	६७३६४२१७	...	६७३६४२१७
		एकूण—२२२५ ...	२२२९६९३५.१	...	२२२९६९३५.१	६७३८९२५४	...	६७३८९२५४
३	मागासवर्गीयांचे स. गृहनिर्माण	अनिवार्य	...	...	...	...	...	...
	संस्थांना अर्थसहाय्य	कार्यक्रम	१०१९७६८७	...	१०१९७६८७	८५००००१	...	८५००००१
		एकूण—२२१६ ...	१०१९७६८७	...	१०१९७६८७	८५००००१	...	८५००००१
४	सामाजिक सुरक्षा व	अनिवार्य	११४४७३०	...	११४४७३०	१४१२३०३	...	१४१२३०३
	कल्याण	कार्यक्रम	३१२८६	...	३१२८६	३९०२००	...	३९०२००
		एकूण—२२३५ ...	११७६०१६	...	११७६०१६	१८०२५०३	...	१८०२५०३
५	सचिवालयीन	अनिवार्य	८००६९	...	८००६९	१४११५५	...	१४११५५
	सामाजिक सेवा	कार्यक्रम	५३५३	...	५३५३	२१५०००	...	२१५०००
		एकूण—२२५१ ...	८५४२२	...	८५४२२	३५६१५५	...	३५६१५५
		भारीत ...	...	...	...	...	...	...
६	अनु. जाती, अनु. जमाती व	अनिवार्य	...	...	...	...	...	...
	इ. मा. व. कल्याण, भांडवली खर्च	कार्यक्रम	...	४४४१२८	...	४४४१२८	२४५२७३२	२४५२७३२
	मागणी क्र. एन–४ ४२२५	एकूण	...	४४४१२८	...	४४४१२८	२४५२७३२	२४५२७३२
७	अनुसूचित जाती यांच्या	अनिवार्य	...	...	...	...	...	...
	कल्याणासाठी कर्ज	कार्यक्रम	...	...	...	१५००००	...	१५००००
	मागणी क्र. एन–४ ६२२५	एकूण	...	...	...	१५००००	...	१५००००
८	हमी परताव्यासाठी मागासवर्गीय	अनिवार्य	...	...	...	...	...	...
	गृहनिर्माण संस्थांसाठी कर्ज	कार्यक्रम	...	...	...	१००	...	१००
	मागणी क्र. एन–५ ५६२१६	एकूण	...	...	...	१००	...	१००
९	शासकीय कर्मचारी इतर कर्जे	अनिवार्य	७३१५	...	७३१५	३०१३०		३०१३०
	मागणी क्र. एन–५ ७६१०	कार्यक्रम	...	...	...	...	...	...
		एकूण	७३१५	...	७३१५	३०१३०	...	३०१३०
		भारित ...	...	...	...	५००	...	५००
		एकूण स्थूल	३४७७२०९७.१	४४४१२८	३५२१६२२५.१	७९६६१२९९	२४५२७३२	८२११४०३१
जिल्हा योजना २२२५			२६४५३००४	...	२६४५३००४	२६४५६३०६	...	२६४५६३०६
जिल्हा योजना ४२२५			७०१९२९	...	७०१९२९	८०२६८३	...	८०२६८३
जिल्हा योजना ६२२५			५३२	...	५३२	२७४००	...	२७४००
एकूण जिल्हा योजना			२७१५५४६५	...	२७१५५४६५	२७२८६३८९	...	२७२८६३८९

‘ अ ’

२०२१–२०२२

क्रमांक ३ (रुपये हजारांत)

सुधारीत अर्थसंकल्पीय २०२१-२०२२			अर्थसंकल्पीय २०२२-२०२३		
महसूल (९)	भांडवल (१०)	एकूण (११)	महसूल (१२)	भांडवल (१३)	एकूण (१४)
४५०	...	४५०	५००	...	५००
९०३१८८	...	९०३१८८	१०९६९१३	...	१०९६९१३
३५४७८७	...	३५४७८७	६५००००	...	६५००००
१२५७९७५	...	१२५७९७५	१७४६९१३	...	१७४६९१३
...	...	...	...	...	...
१५६४३	...	१५६४३	२५९१७	...	२५९१७
५५५१४४६०	...	५५५१४४६०	७२७४९५७८	...	७२७४९५७८
५५५३०१०३	...	५५५३०१०३	७२७७५४९५	...	७२७७५४९५
...	...	...	...	...	...
६३७५००१	...	६३७५००१	१२५००००१	...	१२५००००१
६३७५००१	...	६३७५००१	१२५००००१	...	१२५००००१
१३३७६२४	...	१३३७६२४	१५४४६३८	...	१५४४६३८
३०४७७५	...	३०४७७५	११७६१३३	...	११७६१३३
१६४२३९९	...	१६४२३९९	२७२०७७१	...	२७२०७७१
१०८६४५	...	१०८६४५	१५४७८७	...	१५४७८७
१५७५००	...	१५७५००	२१०००००	...	२१०००००
२६६१४५	...	२६६१४५	२२५४७८७	...	२२५४७८७
...	...	...	...	...	...
...	...	...	...	...	...
...	३६३०५१४	३६३०५१४	...	४५००००२	४५००००२
...	३६३०५१४	३६३०५१४	...	४५००००२	४५००००२
...	...	...	...	...	...
१५००००	...	१५००००	८५००००	...	८५००००
१५००००	...	१५००००	८५००००	...	८५००००
...	...	...	...	...	...
१००	...	१००	३०००	...	३०००
१००	...	१००	३०००	...	३०००
२९५७०	...	२९५७०	२९५७०	...	२९५७०
...	...	...	...	...	...
२९५७०	...	२९५७०	२९५७०	...	२९५७०
४५०	...	४५०	५००	...	५००
६५२५१२९३	३६३०५१४	६८८८१८०७	९२८८०५३७	४५००००२	९७३८०५३९
२६४५६३०६	...	२६४५६३०६	२६४५३१७८	...	२६४५३१७८
८०२६८३	...	८०२६८३	८१०३१६	...	८१०३१६
२७४००	...	२७४००	२२८९५	...	२२८९५
२७२८६३८९	...	२७२८६३८९	२७२८६३८९	...	२७२८६३८९

विवरणपत्र

अर्थसंकल्पीय अंदाज

तक्ता

अ. क्र.	कार्यक्रम	प्रत्यक्ष रकमा २०२०-२०२१			अर्थसंकल्पीय तरतूद २०२१-२०२२		
		अनिवार्य	कार्यक्रम	एकूण	अनिवार्य	कार्यक्रम	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	(प्रधानशीर्ष—२२५१—सचिवालय, सामाजिक व सामूहिक सेवा), मागणी क्र. एन-२.	७९८६१	५३५३	८५२१४	१४११५४	२१५०००	३५६१५४
	एकूण—२२५१ …	७९८६१	५३५३	८५२१४	१४११५४	२१५०००	३५६१५४
	भारीत	…	…	…	५००	…	५००
२	(प्रधानशीर्ष—२२२५—अ. जा. ज. व इमाव कल्याण), मागणी क्र. एन-३.						
	१) संचालन व प्रशासन	७५२४३५	२५६२८७	१००८७२२	१०१३१५६	४२००००	१४३३१५६
	२) अनु. जातीचे कल्याण	११५०६	२२२८५४२९.१	२२२९६९३५.१	२५०३७	६७३६४२१७	६७३८९२५४
	एकूण भारित	…	…	…	५००	…	५००
	एकूण—२२२५ …	७६३९४१	२२५४१७१६.१	२३३०५६५७.१	१०३८१९३	६७७८४२१७	६८८२२४१०
३	सामाजिक सुरक्षा व कल्याण मागणी क्र. एन-३	११४४७३०	३१२८६	११७६०१६	१४१२३०३	३९०२००	१८०२५०३
	एकूण—२२३५ …	११४४७३०	३१२८६	११७६०१६	१४१२३०३	३९०२००	१८०२५०३
४	(प्रधानशीर्ष—२२१६—गृहनिर्माण), मागणी क्र. एन-२, मागासवर्गीयांचे सहकारी गृहनिर्माण संस्थांना	…	१०१९७६८७	१०१९७६८७	…	८५००००१	८५००००१
	(आर्थिक सहाय्य) एकूण—२२१६ …	…	१०१९७६८७	१०१९७६८७	…	८५००००१	८५००००१
५	(प्रधानशीर्ष—४२२५—अनुसूचित जाती यांचे कल्याणावरील	…	४४४१२८	४४४१२८	…	२४५२७३२	२४५२७३२
	भाग भांडवली खर्च), मागणी क्र. एन-४, एकूण ४२२५ … (आर्थिक सहाय्य)	…	४४४१२८	४४४१२८	…	२४५२७३२	२४५२७३२
६	(प्रधानशीर्ष—६२२५) अनु. जाती यांचे कल्याणासाठी	…	…	…	…	१५००००	१५००००
	मागणी क्र. एन-४. (कर्ज) एकूण—६२२५ …	…	…	…	…	१५००००	१५००००
७	(प्रधानशीर्ष-६२१६) हमी परताव्यासाठी गृहनिर्माण	…	…	…	…	१००	१००
	संस्थांना कर्ज मागणी क्र. एन-५. एकूण—६२१६ …	…	…	…	…	१००	१००
८	(प्रधानशीर्ष—७६१०) शासकीय कर्मचारी	७३१५	…	७३१५	३०१३०	…	३०१३०
	इ. कर्ज. माागणी क्र. एन-५. एकूण—७६१० …	७३१५	…	७३१५	३०१३०	…	३०१३०
	एकूण प्रधानशीर्षांची बेरीज …	१९९५८४७	३३२२०१७०.१	३५२१६०१७.१	२६२१७८०	७९४९२२५०	८२११४०३०
	एकूण भारीत	…	…	…	५००	…	५००
	जिन्हा योजना २२२५	…	२६४५३००४	२६४५३००४	…	२६४५६३०६	२६४५६३०६
	जिल्हा योजना ४२२५	…	७०१९२९	७०१९२९	…	८०२६८३	८०२६८३
	जिल्हा योजना ६२२५	…	५३२	५३२	….	२७४००	२७४००
	एकूण जिल्हा योजना	…	२७१५५४६५	२७१५५४६५	…	२७२८६३८९	२७२८६३८९

‘ ब ’

२०२२–२०२३ (प्रधानशीर्षनिहाय)

क्रमांक ४ (रुपये हजारांत)

सुधारीत अर्थसंकल्पीय तरतूद २०२१-२०२२			अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२२-२०२३		
अनिवार्य (९)	कार्यक्रम (१०)	एकूण (११)	अनिवार्य (१२)	कार्यक्रम (१३)	एकूण (१४)
१०८६४५	१५७५००	२६६१४५	१५४७८७	२१०००००	२२५४७८७
१०८६४५	१५७५००	२६६१४५	१५४७८७	२१०००००	२२५४७८७
४५०	०	४५०	५००	०	५००
९०३१८८	३५४७८७	१२५७९७५	१०९६९१३	६५००००	१७४६९१३
१५६४३	५५५१४४६०	५५५३०१०३	२५९१७	७२७४९५७८	७२७७५४९५
४५०	०	४५०	५००	०	५००
९१८८३१	५५८६९२४७	५६७८८०७८	११२२८३०	७३३९९५७८	७४५२२४०८
१३३७६२४	३०४७७५	१६४२३९९	१५४४६७८	१७७६१३३	२७२०७७१
१३३७६२४	३०४७७५	१६४२३९९	१५४४६३८	११७६१३३	२७२०७७१
०	६३७५००१	६३७५००१	०	१२५००००१	१२५००००१
०	६३७५००१	६३७५००१	०	१२५००००१	१२५००००१
	३६३०५१४	३६३०५१४	०	४५००००२	४५००००२
०	३६३०५१४	३६३०५१४	०	४५००००२	४५००००२
०	१५००००	१५००००	०	८५००००	८५००००
०	१५००००	१५००००	०	८५००००	८५००००
०					
०	१००	१००	०	३०००	३०००
०	१००	१००	०	३०००	३०००
२९५७०	०	२९५७०	२९५७०	०	२९५७०
२९५७०	०	२९५७०	२९५७०	०	२९५७०
२३९४६७०	६६४८७१३७	६८८८१८०७	२८५१८२५	९४५२८७१४	९७३८०५३९
४५०	०	४५०	५००	०	५००
०	२६४५६३०६	२६४५६३०६	०	२६४५३१७८	२६४५३१७८
०	८०२६८३	८०२६८३	०	८१०३१६	८१०३१६
०	२७४००	२७४००	०	२२८९५	२२८९५
०	२७२८६३८९	२७२८६३८९	०	२७२८६३८९	२७२८६३८९

तक्ता

अ. क्र.	योजनेचा सांकेतांक क्रमांक	सन २०२०-२०२१ चा खर्च			सन २०२१-२०२२ ची मूळ अर्थसंकल्पीय तरतूद		
		अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण	अनिवार्य खर्च	कार्यक्रमावरील खर्च	एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१	शिक्षण	८५०६	८७४१६७६.१	८७५०१८२.१	२१५६०	३२८१०११२	३२८३१६७२
२	आर्थिक विकास	०	१८१४५७७	१८१४५७७	०	१६६५७३०२	१६६५७३०२
३	गृहनिर्माण	०	१०१९७६८७	१०१९७६८७	०	८५००००१	८५००००१
४	मावक	३०००	१५३१४८९	१५३४४८९	३४७७	९३९६८०२	९४००२७९
	एकूण ...	११५०६	२२२८५४२९.१	२२२९६९३५.१	२५०३७	६७३६४२१७	६७३८९२५४
५	संचालन व प्रशासन	७५२४३५	२५६२८७	१००८७२२	१०१३१५६	४२००००	१४३३१५६
६	४२२५-भांडवली खर्च	०	४४४१२८	४४४१२८	०	२४५२७३२	२४५२७३२
७	६२२५-कर्ज व इतर	०	०	०	०	१५००००	१५००००
८	६२१६-हमी परतावा	०	०	०	०	१००	१००
९	२२३५-सा. सु. क.	११४४७३०	३१२८६	११७६०१६	१४१२३०३	३९०२००	१८०२५०३
१०	भारित	०	०	०	५००	०	५००
	एकूण ...	१९०८६७१	२३०१७१३०.१	२४९२५८०१.१	२४५०९९६	७०७७७२४९	७३२२८२४५

(ब) विषयवार वर्गीकरण (एक) शिक्षण—

१	अनु. जाती मुला/मुलींकरिता वसतिगृहे सुरू करणे (२२२५-२८१, ९१३, ३३४२)	...	१३७१६२९	१३७१६२९	...	४२७००००	४२७००००
२	इ. १० वी व १२ वी च्या परीक्षेला विशेष उल्लेखनीय यश संपादन करणाऱ्या अनु. जातीच्या विद्यार्थ्यांना राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता पुरस्कार प्रदान करणे (२२२५—३२६—२)	...	११४८५	११४८५	...	४००००	४००००
३	राज्यातील शंभर अनु. जातीच्या विद्यार्थ्यांना देशातील शैक्षणिक संस्थांमध्ये उच्च शिक्षण घेण्यासाठी राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती (२२२५—३८२—३)	...	१९९९०	१९९९०	...	५००००	५००००
४	अनु. जातीच्या ५० मुला-मुलींना परदेशातील शिक्षणासाठी राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती (२२२५—३८३—२)	...	२३९९८४	२३९९८४	...	१००००००	१००००००
५	इ. १० वीच्या परीक्षेत विशेष प्राविण्य मिळवून इ. ११ वीमध्ये प्रवेश घेतलेल्या अनु. जातीच्या मुला-मुलींना राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती (२२२५—३८१—४)	...	२३०४६	२३०४६	...	८००००	८००००
६	भारत सरकारच्या मॅट्रिकोत्तर शिष्यवृत्त्या (२२२५-४९५, ३५२)	...	३७२०८००	३७२०८००	...	१७८०००००	१७८०००००
७	शिक्षण फी परीक्षा फी प्रदाने (मॅट्रिकपूर्व) (२२२५, ५३९)	...	५९९५.१३	५९९५.१३	...	१२०००	१२०००
८	औ. प्रशिक्षण संस्थेतील प्रशिक्षणार्थ्यांना विद्यावेतन (२२२५, ३७९, ३०४६)	३७६१	०	३७६१	१२७२३	१	१२७२४
९	शिक्षण फी परीक्षा फी प्रदाने (मॅट्रिकोत्तर) (२२२५, ०३८८)	...	७५००००	७५००००	...	२५०००००	२५०००००
१०	सैनिक शाळेत प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना प्रशिक्षण भत्ता (२२२५-०४५९, ३९७)	...	१३२८४	१३२८४	...	५३७००	५३७००
११	सफाई उद्योगधंद्यात असलेल्यांच्या मुलांना मॅट्रिकपूर्व शिष्यवृत्त्या (२२२५-३०३७, ३०४६, ४०३, ५०१)	...	...	...	...	३००१८८	३००१८८
१२	व्याव. महाविद्यालयाशी संलग्न असलेल्या वसतिगृहा-मधील मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना निर्वाह भत्ता (२२२५,४१२)	...	९६९३	९६९३	...	२००००	२००००

क्रमांक ५ (रुपये हजारांत)

सुधारित अंदाज, २०२१-२०२२			अर्थसंकल्प, २०२२-२०२३		
अनिवार्य खर्च (९)	कार्यक्रमावरील खर्च (१०)	एकूण (११)	अनिवार्य खर्च (१२)	कार्यक्रमावरील खर्च (१३)	एकूण (१४)
१२३९३	२७२२९६४१	२७२४२०३४	२२१५१	३१२१४७९०	३१४३६९४१
०	१२९९२६१६	१२९९२६१६	०	१९५५३४५२	१९५५३४५२
०	६३७५००१	६३७५००१	०	१२५००००१	१२५००००१
३२५०	८९१७२०२	८९२०४५२	३७६६	९४८१३३५	९४८५१०१
१५६४३	५५५१४४६०	५५५३०१०३	२५९१७	७२७४९५७८	७२९७५४९५
९०३१८८	३५४७८७	१२५७९७५	१०९६९१३	६५००००	१७४६९१३
०	३६३०५१४	३६३०५१४	०	४५००००२	४५००००२
०	१५००००	१५००००	०	८५००००	८५००००
०	१००	१००	०	३०००	३०००
१३३७६२४	३०४७७५	१६४२३९९	१५४४६३८	११७६१३३	२७२०७७१
४५०	०	४५०	५००	०	५००
२२५६४५५	५९९५४६३६	६२२११०९१	२६६७४६८	७९९२८७१३	८२७९६१८१
...	२८१४००८	२८१४००८	...	४९५००००	४९५००००
...	२७२२०	२७२२०	...	२००००	२००००
...	३००००	३००००	...	४००००	४००००
...	५३००००	५३००००	...	१५०००००	१५०००००
...	२५५२४	२५५२४	...	३००००	३००००
...	१६२१९२५०	१६२१९२५०	...	१६००००००	१६००००००
...	५२४०	५२४०	...	८४००	८४००
६३६२	६३६३	१२७२५	१२७२३	१	१२७२४
...	२५९५०००	२५९५०००	...	२७५००००	२७५००००
...	४५६४५	४५६४५	...	१३०००	१३०००
...	८०४२५	८०४२५	...	६८८००	६८८००
...	१७०००	१७०००	...	२००००	२००००

तक्ता

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१३	मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना व्यावसायिक प्रशिक्षण देण्याची योजना (२२२५-३२५१)	...	...	...	...	१	१
१४	मागासवर्गीय सुशिक्षित बेरोजगारांना व्यावसायाभिमुख क्षमता वाढीसाठी प्रशिक्षण (२२२५-३७५२)	...	०	०	०	५००००	५००००
१५	वैद्यकीय, अभियांत्रिकी, कृषि आणि पशु-वैद्यकीय विद्यार्थ्यांकरिता ग्रंथपेढ्या (२२२५, ०५६६)	...	...	...	...	१	१
१६	माध्यमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती (२२२५, ३६१, ५३९)	...	४४९६.३५	४४९६.३५	...	९१००	९१००
१७	इ. ५ वी ते ७ वी मध्ये शिकणाऱ्या मुलींना शिष्यवृत्ती (२२२५, ५३९)	...	३५९७.०८	३५९७.०८	...	७२००	७२००
१८	अनुदानीत वसतिगृह स्वयंसेवी संस्थांना परीरक्षण अनुदान (२२२५, ५३९, ८८९)	...	१०५४९४३.०३	१०५४९४३.०३	...	२०७०६००	२०७०६००
१९	बालवाड्या व संस्कार केंद्र अ. जा., वि. जा. भ. ज. (२२२५-८८९, ५३९).	...	५९९.५१	५९९.५१	...	१२००	१२००
२०	स्वयंसेवी संस्थांना वसतिगृह बांधकामासाठी अनुदान (२२२५, ३७९९, ३०२८)	...	...	...	...	२०००१	२०००१
२१	सफाई कामगारांच्या मुलांसाठी निवासी शाळा (२२२५–२२२–८)	४७४५	...	४७४५	८८३७	...	८८३७
२२	प्रादेशिक स्तरावर सहा नवीन औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरू करणे (२२२५–४१०४)	...	४१८३१	४१८३१	...	८९२८२	८९२८२
२३	अनु. जातीच्या मुले व मुलींसाठी नवीन शासकीय निवासी शाळा सुरू करणे (२२२५-डी-११७)	...	६९५६८८	६९५६८८	...	१७८६८३६	१७८६८३६
२४	इ. ९ वी व १० वीमध्ये शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना अनु. जातीच्या विद्यार्थ्यांना मॅट्रिकपूर्व शिष्यवृत्ती (डी-६५४, एफ-४४१, एफ-४३२)	...	०	०	...	५५०००२	५५०००२
२५	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजना (ई. ७७७)	...	७४९६९७	७४९६९७	...	२००००००	२००००००
२६	अनु. जाती घटक कार्यक्रमांतर्गत योजना इमारती आणि रस्त्यांचे परिरक्षण २२२५ - एफ ४८८	...	२४९१८	२४९१८	...	१०००००	१०००००
	एकूण–शिक्षण ...	८५०६	८७४१६७६.१	८७५०१८२.१	२१५६०	३२८१०११२	३२८३१६७२
	(२) आर्थिक विकास						
२७	मोटार वाहन चालविण्याचे प्रशिक्षण (२२२५, सी-९५६, १८१)	...	...	...	...	५०००१	५०००१
२८	अनु. जाती नवबौद्ध भुमिहीन शेतमजूरांना जमिनीचे वाटप (अनुदान १००%) (२२२५-३६१८, ६२२५-०२६९)	...	२५००००	२५००००	...	१५०००००	१५०००००
२९	महाराष्ट्र राज्य अनु. जाती आयोग (२२२५-४०७-१)	...	१४२११	१४२११	...	३३४०१	३३४०१
३०	बचत गटांना मिनी ट्रॅक्टर पुरवठा करण्यासाठी आर्थिक सहाय्य (२२२५-डी-३३१)	...	०	०	...	५०००००	५०००००

क्रमांक ५—चालू

(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
...	१	१	...	१	१
...	३७५००	३७५००	...	१०००००	१०००००
...	१	१	...	१८७८४	१८७८४
...	८७१५	८७१५	...	६३०१	६३०१
...	५६८५	५६८५	...	५०४०	५०४०
...	१३२७१५१	१३२७१५१	...	१५२९४२०	१५२९४२०
...	१७५	१७५	...	८४०	८४०
...	२०००१	२०००१	...	३	३
६०३१	०	६०३१	९४२८	०	९४२८
...	८३०५५	८३०५५	...	१०००००	१०००००
...	१२२६६८०	१२२६६८०	...	२१०००००	२१०००००
...	५५०००२	५५०००२	...	१५४२००	१५४२००
...	१५०००००	१५०००००	...	१८०००००	१८०००००
...	७५०००	७५०००	०	२०००००	२०००००
१२३९३	२७२२९६४१	२७२४२०३४	२२१५१	३१२१४७९०	३१४३६९४१
...	३७५०१	३७५०१	...	२	२
...	११२५०००	११२५०००	...	१५००००१	१५००००१
...	२२९८५	२२९८५	...	३५०००	३५०००
...	३७५०००	३७५०००	...	५०००००	५०००००

तक्ता

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
३१	मागासवर्गीय शैक्षणिक संस्थांवरील सोयीसुविधा वाढविणे (२२२५-३३३१)	...	०	०	०	१००००००	१००००००
३२	महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ मर्यादित अर्थसहाय्य. (२२२५-०२२५) (२२२५-२३०८)	...	६४४०००	६४४०००	...	७१००००	७१००००
३३	संत रोहीदास चर्मोद्योग व चर्मकार विकास महामंडळ, मुंबईला अर्थसहाय्य (२२२५-०२५२) (२२२५-३५९२)	...	२६३६८६	२६३६८६	...	६३२८००	६३२८००
३४	गटई कामगारांना पत्र्याचे स्टॉल देणे (२२२५-२६२२)	...	०	०	...	७००००	७००००
३५	महाराष्ट्र राज्य सफाई आयोगास सहाय्यक अनुदान मातंग व तत्सम जातीच्या सर्वांगीण विकासासाठी आयोग. (२२२५-२६३१)	...	०	०	...	२००००	२००००
३६	महाराष्ट्र राज्य खादी ग्रामोद्योग मंडळ, मुंबईला अर्थसहाय्य (२२२५-०२३४)	...	५००००	५००००	...	५००००	५००००
३७	लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ मर्यादित, मुंबई अर्थसहाय्य. (२२२५-०२७२) (२२२५ २३१७)	...	११४४००	११४४००	...	१३४११००	१३४११००
३८	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक विकास योजना (२२२५-एफ-०८५)	...	४०९९५५	४०९९५५	...	१०००००००	१००००००
३९	स्टॅण्डअप इंडिया (२२२५-एफ-३१६)	...	६८३२५	६८३२५	...	७५००००	७५००००
	एकूण—आर्थिक विकास ...	...	१८१४५७७	१८१४५७७	...	१६६५७३०२	१६६५७३०२
	(३) गृहनिर्माण—२२१६						
४०	मागासवर्गीय गृहनिर्माण संस्थांना सहाय्य (२२१६-०४५६)	...	...	...	...	१	१
४१	रमाई आवास (घरकुल) योजना (नागरी व ग्रामीण) (२२१६-२५३९, २५४८)	...	१०१९७६८७	१०१९७६८७	...	८५०००००	८५०००००
	एकूण—गृहनिर्माण ...	...	१०१९७६८७	१०१९७६८७	...	८५०००0१	८५००००१
	(४) मागासवर्ग कल्याणाच्या योजना						
४२	अत्याचाराचे बळी ठरणाऱ्या अनु. जाती व अनु. जमातीच्या कुटुंबातील सदस्यांना अर्थसहाय्य. (२२२५-२४४२, २४५१, ६०१)	...	३७६६८८	३७६६८८	...	६०१०००	६०१०००
४३	डॉ. आंबेडकर समता विद्यापीठाची स्थापना (२२२५-०६३७, ३६८१)	३०००	५०००००	५०३०००	३४७७	३००००००	३००३४७७
४४	अस्पृश्यता निवारण प्रचार (२२२५-३१०८)	...	...	...	...	३००	३००
४५	सांख्यिकी आधार सामग्रीचे संगणकीकरण (२२२५-२३३५)	...	०	०	...	५००००	५००००
४६	आंतरजातीय विवाहाकरिता प्रोत्साहन (२२२५,२४६२, २४३३)	...	९९९९८	९९९९८	...	४६४०००	४६४०००
४७	ना. ह. सं. अंमलबजावणी यंत्रणा करणे (राज्य) (०१६३) (०१७२)	...	...	...	...	३५००	३५००
४८	कन्यादान योजनेखाली नवदाम्पत्यांना अर्थसहाय्य (२२२५-३५३८)	...	११७१२	११७१२	...	५००००	५००००
४९	शाहू, फुले, आंबेडकर दलित वस्ती सुधारणा व स्वच्छता अभियान (२२२५-३३७८)	...	...	...	...	१	१
५०	स्वयंसेवी संस्थांना अनुदाने (डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर–समाज भुषण पुरस्कार) (२२२५- ३६३६, ९९६)	...	११२५००	११२५००	...	१२५५०००	१२५५०००
५१	कर्मवीर पद्मश्री दादासाहेब गायकवाड जन्म-शताब्दी आणि बक्षीस वितरण (२२२५-३१२६)	...	...	...	...	५०००	५०००
५२	सामाजिक न्याय विभागाच्या अधिपत्याखालील उत्कृष्ट संस्थांना पारितोषिक देणे. (२२२५-३२४२)	...	...	...	...	१	१

क्रमांक ५—चालू

(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
...	७५००००	७५००००	...	२००००००	२००००००
...	६६८०००	६६८०००	...	१००८१७९	१००८१७९
...	६०५५३०	६०५५३०	...	६६१५००	६६१५००
...	५२५००	५२५००	...	७००००	७००००
...	१५०००	१५०००	...	२२०००	२२०००
...	५००००	५००००	...	५००००	५००००
...	१२२८६००	१२२८६००	...	७०६७७०	७०६७७०
...	७५०००००	७५०००००	...	१२००००००	१२००००००
...	५६२५००	५६२५००	...	१००००००	१००००००
०	१२९९२६१६	१२९९२६१६	०	१९५५३४५२	१९५५३४५२
...	१	१	...	१	१
...	६३७५०००	६३७५०००	...	१२५०००००	१२५०००००
०	६३७५००१	६३७५००१	०	१२५००००१	१२५००००१
...	६००७५०	६००७५०	...	८०२०००	८०२०००
३२५०	३००००००	३००३२५०	३७६६	३५०००००	३५०३७६६
...	२२५	२२५	...	३००	३००
...	३७५००	३७५००	...	५००००	५००००
...	४६४०००	४६४०००	...	२६००००	२६००००
...	३१२५	३१२५	...	३०००	३०००
...	३७५००	३७५००	...	५००००	५००००
...	१	१	...	१	१
...	९४१२५०	९४१२५०	...	१४५७५००	१४५७५००
...	३७५०	३७५०	...	१५००	१५००
...	१	१	...	५०००	५०००

तक्ता

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
५३	अनु. जाती आणि नवबौध घटकांसाठीच्या उपाययोजनांची स. क. आयुक्तालयामार्फत व्यापक प्रसिद्धी देणे (२२२५-३७२५)	...	७२५७६	७२५७६	...	२००००००	२००००००
५४	सामाजिक न्याय निर्देशांक निर्मिती व उपाययोजना (२६ जून सामाजिक न्यायदिन) (२२२५-३३१३)	...	०	०	...	१००००	१००००
५५	भारतरत्न डॉ. बा. आं. यांची १२५ वी जयंती साजरी करणे (२२२५-डी ८२३)	...	३९९९३	३९९९३	...	४०००००	४०००००
५६	अनुसूचित जाती व नवबौद्ध युवकांना सैनिकी व पोलीस भरतीपूर्व शिक्षण देणे (२२२५-३६७२)	...	१३४४	१३४४	...	१००००	१००००
५७	शाहू फुले आंबेडकर पुरस्कार (२२२५-३६६३)	...	...	...	...	२००००	२००००
५८	अत्याचार कायद्यांतर्गत खटल्यांचा जलद निपटारा करण्यासाठी ६ विशेष न्यायालये (डी-६७२, ६८१) एकूण—८०० इतर	...	...	...	...	६४०००	६४०००
५९	प्रधानमंत्री आदर्श ग्राम योजना (२२२५-एफ-४५२)	...	२१६६८०	२१६६८०	...	१००००००	१००००००
६०	आंतरजातीय विवाहास प्रोत्साहन इतर जिल्हे (राज्य हिस्सा ५०%) (जि.प. सर्व) (२२२५-०६२८), आंतरजातीय विवाहास प्रोत्साहन मुंबई शहर व उपनगर (राज्य हिस्सा ५०%)(२२२५-०६७३)	...	९९९९८	९९९९८	...	४६४०००	४६४०००
	खर्च ...	३०००	१५३१४८९	१५३४४८९	३४७७	९३९६८०२	९४००२७९
६१	**(५) संचालन व प्रशासन (२२२५-००९२, १०९, ११८, १५४, १३६, डी-०५५, ३४७६)**	**७५२४३५**	**२५६२८७**	**१००८७२२**	**१०१३१५६**	**४२००००**	**१४३३१५६**
	(६) ४२२५-भांडवली खर्च						
६२	प्रादेशिक स्तरावर नवीन आय. टी. आय. सुरू करणे (४२२५-०४७२)	...	०	०	...	१	१
६३	शासकीय वसतिगृहाची श्रेणी वर्धन करणे (४२२५-०४६१)	...	०	०	...	१	१
६४	मागासवर्गीय मुला-मुलींसाठी विभागीय स्तरावर शासकीय वसतीगृह बांधणे (४२२५-०४८१)	...	२५००००	२५००००	...	१००००००	१००००००
६५	अनु. जाती व नव बौद्धांच्या मुला-मुलींकरिता शासकीय निवासी शाळा बांधणे (४२२५-०५०५)	...	१९००००	१९००००	...	५२१०००	५२१०००
६६	प्रत्येक जिल्ह्यात बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्याय भवन बांधणे (४२२५-०४९९)	...	४१२८	४१२८	...	२५००००	२५००००
६७	अनु. जातीच्या सहकारी संस्थांना भाग भांडवली अंशदान (४२२५-०४५२)	...	...	...	...	९००००	९००००
६८	महात्मा फुले मागासवर्गीय विकास महामंडळास भागभांडवल (४२२५-००३१)	...	...	...	...	२०००००	२०००००
६९	महाराष्ट्र चर्मोद्योग विकास महामंडळास भागभांडवल (४२२५-००४२)	...	...	...	...	१०००००	१०००००
७०	लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे विकास महामंडळ मुंबईला भागभांडवल (४२२५-००२२)	...	...	...	...	५००००	५००००
७१	भारतरत्न डॉ. बा. आं. यांनी लंडन येथे वास्तव्य केलेल्या घराची खरेदी (४२२५-११६३) (२२२५ डी-८१४) (२२२५ डी-८१४)	...	०	०	...	२४१७३०	२४१७३०
	एकूण—४२२५ ...	...	४४४१२८	४४४१२८	०	२४५२७३२	२४५२७३२

क्रमांक ५—चालू

(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
...	१००००००	१००००००	...	२५०००००	२५०००००
...	७५००	७५००	...	३०००	३०००
...	१२७११००	१२७११००	...	५०००००	५०००००
...	७५००	७५००	...	१	१
...	१५०००	१५०००	...	२५०००	२५०००
...	६४०००	६४०००	...	६४०३२	६४०३२
...	१००००००	१००००००	...	१	१०००००
...	४६४०००	४६४०००	...	२६००००	२६००००
३२५०	८९१७२०२	८९२०४५२	३७६६	९४८१३३५	९४८५१०१
९०३१८८	३५४७८७	१२५७९७५	१०९६९१३	६५००००	१७४६९१३
...	१	१	...	१०००००	१०००००
...	१	१	...	१	१
...	८७८५५९	८७८५५९	...	११०००००	११०००००
...	५२१०००	५२१०००	...	५०००००	५०००००
...	२७२५५	२७२५५	...	५०००००	५०००००
...	९००००	९००००	...	१०००००	१०००००
...	५०००००	५०००००	...	८०००००	८०००००
...	५०००००	५०००००	...	२०००००	२०००००
...	९३२४००	९३२४००	...	१००००००	१००००००
...	१८१२९८	१८१२९८	...	२००००१	२००००१
...	३६३०५१४	३६३०५१४	०	४५००००२	४५००००२

तक्ता

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
	६२२५-मागासवर्ग कल्याण (कर्ज व इतर खर्च)						
७२	सहकारी सूतगिरण्यांना दीर्घ मुदतीचे कर्ज (६२२५-०२२२)	...	०	०	...	५००००	५००००
७३	अनु. जाती सहकारी संस्थांना कर्ज (६२२५-०२५१)	...	...	...	...	१०००००	१०००००
	एकूण—६२२५	...	०	०	०	१५००००	१५००००
७४	हमी परताव्यासाठी मागासवर्गीय गृहनिर्माण संस्थांना कर्ज (६२१६-०२३९) ६२१६-गृहनिर्माणसाठी कर्ज	...	...	...	...	१००	१००
	एकूण—६२१६	...	...	...	...	१००	१००
	२२३५–सामाजिक सुरक्षा व कल्याण (स. क.)						
७५	इमारतीची देखभाल व दुरुस्ती (२२३५-१५१२)	०	०	०	३००	...	३००
७६	समाजकल्याण महाविद्यालय सुरू करणे (२२३५-१५०३)	११४०६२४	०	११४०६२४	१४०१५५४	...	१४०१५५४
७७	वृद्ध व अपंगांसाठी गृह भत्ता (२२३५- २७८९, १४३२, २७९८)	...	१३६८०	१३६८०	...	६६७००	६६७००
७८	दारूबंदी व प्रचारकार्य (२२३५-२८०४, २८१३)	१४२	०	१४२	२९३९	२५००	५४३९
७९	अंमली पदार्थ सेवन विरोधी मोहीम चालविण्यासाठी स्वयंसेवी संघटनांना वित्तीय सहाय्य (२२३५-१७५५, १०४)	३९६४	६७००	१०६६४	७५१०	१६००००	१६७५१०
८०	ज्येष्ठ नागरिकांचे कल्याणासाठी सहाय्यक अनुदान २२३५-बी-३१६ बी-३९९)	...	४९९५	४९९५	...	३००००	३००००
८१	नरबळी आणि इतर अमानुष, अनिष्ट व अघोरी प्रथा व जादूटोणा यांना प्रतिबंध घालणे व त्याचे समूह उच्चाटन करणे (२२२५-बी-३६१)	...	५९११	५९११	...	३१०००	३१०००
८२	तृतीय पंथ्यांचे कल्याण व हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी तृतीयपंथीयांच्या कल्याण मंडळाची स्थापना (२२३५-सी-१९९)	...	...	...	...	५००००	५००००
८३	गोपीनाथ मुंढे ऊसतोड कामगार महामंडळास वित्तीय सहाय्य (२२३५-सी ५१९)	...	...	...	...	५००००	५००००
	एकूण-२२३५ ...	११४४७३०	३१२८६	११७६०१६	१४१२३०३	३९०२००	१८०२५०३

क्रमांक ५—चालू

(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
...	५००००	५००००	...	७५००००	७५००००
...	१०००००	१०००००	...	१०००००	१०००००
०	१५००००	१५००००	०	८५००००	८५००००
...	१००	१००	...	३०००	३०००
०	१००	१००	०	३०००	३०००
३०००	०	३०००	१००००	०	१००००
१३२७६१७	०	१३२७६१७	१५२६२६९	०	१५२६२६९
...	५००२५	५००२५	...	६९०००	६९०००
५०२	५००	१००२	५०१	१९३२	२४३३
६५०५	१००५००	१०७००५	७८६८	२३५२००	२४३०६८
...	२२५००	२२५००	...	५०००१	५०००१
...	१८७५०	१८७५०	...	२२००००	२२००००
...	३७५००	३७५००	...	१०००००	१०००००
...	७५०००	७५०००	०	५०००००	५०००००
१३३७६२४	३०४७७५	१६४२३९९	१५४४६३८	११७६१३३	२७२०७७१

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग मागणी क्रमांक एन-६

२२२५, अनुसुचित जाती, अनुसुचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याण

(जिल्हा योजना)

(रूपये हजारांत)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	लेखाशिर्ष सांकेतांक	प्रत्यक्ष खर्चाच्या रकमा २०२०-२०२१	अर्थसंकल्पिय अंदाज २०२१-२०२२	सुधारित अंदाज २०२१-२०२२	अर्थसंकल्पिय अंदाज २०२२-२०२३
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)
१	मुंबई	इ ४१८	१९२०००	१९२४००	१९२४००	१९२४००
२	मुंबई उपनगर	इ ४२७	५१०६९०	५०९३००	५०९३००	५०९३००
३	ठाणे	इ ४३६	७२५४९२	७१८३००	७१८३००	७१९०००
४	रायगड	इ ४४५	१६२३६५	१६३२७०	१६३२७०	१६३२७०
५	रत्नागिरी	इ ४५४	१३८६६८	१३७८००	१३७८००	१३७८००
६	सिंधुदुर्ग	इ ४६३	१२१९२०	११८०९९	११८०९८	११८०४०
७	पुणे	इ ४७२	१०६२३४०	९८३५५२	९८३५५२	९८७१००
८	सातारा	इ ४८१	६९५१७८	६९५५४०	६९५५४०	६९८०४०
९	सांगली	इ ४९२	८१५२९९	८१३१५५	८१३१५५	९०९२००
१०	सोलापूर	इ ५०७	१५१३०७९	१५०७०५०	१५०७०५०	१५०९४५०
११	कोल्हापूर	इ ५१६	९२४८९०	९७६९१७	९७६९१७	९५१४८६
१२	नाशिक	इ ५२५	९८७१६१	९९२५४९	९९२५४९	९९४९४०
१३	धुळे	इ ५३४	२९९८४८	३०००००	३०००००	३००२००
१४	जळगाव	इ ५४३	८९७७०२	९१५३८०	९१५३८०	९१५५८०
१५	अहमदनगर	इ ५५२	१४३६३८२	१४३४९००	१४३४९००	१४३७९००
१६	नंदुरबार	इ ५६१	११७१००	११७१००	११७१००	११७१००
१७	औरंगाबाद	इ ५७२	१०२७१९६	१०२६३००	१०२६३००	१०२६३००
१८	जालना	इ ५८१	७३९१५१	७३९५९६	७३९५९६	७३८९७९
१९	परभणी	इ ५९९	६०१०००	५९८०००	५९८०००	५९८९५०
२०	नांदेड	इ ६०५	१६३३३९३	१६२८९००	१६२८९००	१६२८९००
२१	बीड	इ ६१४	९२०७८०	१००००००	१००००००	१२७०३००
२२	लातूर	इ ६२३	१२४८६८३	१२३४४००	१२३४४००	१२३८४००
२३	उस्मानाबाद	इ ६३२	७२६७००	७२३९००	७२३९००	७२४४००
२४	हिंगोली	इ ६४१	५१८५००	५१४५००	५१४५००	५१४५००
२५	नागपूर	इ ६५२	१२७३५३९	१२६६२७०	१२६६२७०	१२६८४००
२६	वर्धा	इ ६६१	४०७१७९	४१२०५५	४१२०५५	४१५९६९
२७	भंडारा	इ ६७९	५०४९४६	५०४६५०	५०४६५०	५०४८००
२८	चंद्रपूर	इ ६८८	७२३२७३	७१९२००	७१९२००	७१९२००
२९	गडचिरोली	इ ६९७	३४१०९८	३३९८००	३३९८००	३३९८००
३०	गोंदिया	इ ७०३	४४६६४८	४४००००	४४००००	४४००००
३१	अमरावती	इ ७१२	१०१६९६३	१०११६९९	१०११६९९	१०११६७०
३२	अकोला	इ ७२१	८६२७९७	८६१५८९	८६१५८९	८६१६८९
३३	यवतमाळ	इ ७३२	८२८९९०	८२३८५०	८२३८५०	८२३८५०
३४	बुलढाणा	इ ७४१	१२६९७३२	१२७०४२५	१२७०४२५	९९९९२५
३५	वाशिम	इ ७५९	६४७०२३	६४७०६०	६४७०६०	६४७०६०
३६	पालघर	इ ७६८	११५२९९	११८८००	११८८००	११९२८०
		एकूण ...	२६४५३००४	२६४५६३०६	२६४५६३०६	२६४५३१७८

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग मागणी क्रमांक एन-७

४२२५, अनुसुचित जाती, अनुसुचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याणावरील भांडवली खर्च (जिल्हा योजना)

(रूपये हजारांत)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	लेखाशिर्ष सांकेतांक	प्रत्यक्ष खर्चाच्या रकमा २०२०-२०२१	अर्थसंकल्पिय अंदाज २०२१-२०२२	सुधारित अंदाज २०२१-२०२२	अर्थसंकल्पिय अंदाज २०२२-२०२३
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)
१	मुंबई	४२२५-१५६६	०	०	०	०
२	मुंबई उपनगर	४२२५-१५७५	०	०	०	०
३	ठाणे	४२२५-१५८४	९३४००	०	०	०
४	रायगड	४२२५-१५९३	३८२००	९२६००	९२६००	९२६००
५	रत्नागिरी	४२२५-१६०१	२५७२०	४००००	४००००	४००००
६	सिंधुदुर्ग	४२२५-१६१९	१८९८६९	२९६००	२९६००	२९६००
७	पुणे	४२२५-१६२८	१०२५००	३०२७४८	३०२७४८	३०००००
८	सातारा	४२२५-१६३७	१७४०९	१०२५००	१०२५००	१०००००
९	सांगली	४२२५-१६४६	६८०	२३८४५	२३८४५	२७८००
१०	सोलापूर	४२२५-१६५५	२१४७६७	२४००	२४००	०
११	कोल्हापूर	४२२५-१६६४	१२६७१	१८७४८३	१८७४८३	२१२९१४
१२	नाशिक	४२२५-१६७३	०	७२९१	७२९१	४९००
१३	धुळे	४२२५-१६८२	०	०	०	०
१४	जळगाव	४२२५-१६९१	०	०	०	०
१५	अहमदनगर	४२२५-१७०८	०	४०००	४०००	१०००
१६	नंदुरबार	४२२५-१७१७	०	०	०	०
१७	औरंगाबाद	४२२५-१७२६	०	०	०	०
१८	जालना	४२२५-१७३५	०	१	१	१
१९	परभणी	४२२५-१७४४	०	०	०	०
२०	नांदेड	४२२५-१७५३	०	०	०	०
२१	बीड	४२२५-१७६२	०	०	०	०
२२	लातूर	४२२५-१७७१	०	५०००	५०००	१०००
२३	उस्मानाबाद	४२२५-१७८२	०	०	०	०
२४	हिंगोली	४२२५-१७९१	९४४	०	०	०
२५	नागपूर	४२२५-१८०६	५२७०	१०००	१०००	०
२६	वर्धा	४२२५-१८१५	०	३७१५	३७१५	१
२७	भंडारा	४२२५-१८२४	५००	०	०	०
२८	चंद्रपूर	४२२५-१८३३	०	५००	५००	५००
२९	गडचिरोली	४२२५-१८४२	०	०	०	०
३०	गोंदिया	४२२५-१८५१	०	०	०	०
३१	अमरावती	४२२५-१८६२	०	०	०	०
३२	अकोला	४२२५-१८७१	०	०	०	०
३३	यवतमाळ	४२२५-१८८९	०	०	०	०
३४	बुलढाणा	४२२५-१८९८	०	०	०	०
३५	वाशिम	४२२५-१९०४	०	०	०	०
३६	पालघर	४२२५-१९१३	०	०	०	०
		एकूण ...	७०१९२९	८०२६८३	८०२६८३	८१०३१६

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग मागणी क्रमांक एन-८

६२२५, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग व अल्पसंख्यांक यांचे कल्याणावरील कर्जे

(जिल्हा योजना)

(रूपये हजारांत)

अ. क्र.	जिल्ह्याचे नाव	लेखाशिर्ष सांकेतांक	प्रत्यक्ष खर्चाच्या रकमा २०२०-२०२१	अर्थसंकल्पिय अंदाज २०२१-२०२२	सुधारित अंदाज २०२१-२०२२	अर्थसंकल्पिय अंदाज २०२२-२०२३
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)
१	मुंबई	६२२५-०३११	०	४००	४००	४००
२	मुंबई उपनगर	६२२५-०३२२	०	७००	७००	७००
३	ठाणे	६२२५-०३३१	०	१७००	१७००	१०००
४	रायगड	६२२५-०३४९	०	५३०	५३०	५३०
५	रत्नागिरी	६२२५-०३५८	०	३००	३००	३००
६	सिंधुदुर्ग	६२२५-०३६७	३२	१०१	१०१	१६०
७	पुणे	६२२५-०३७६	०	३०००	३०००	२२००
८	सातारा	६२२५-०३८५	०	२६०	२६०	२६०
९	सांगली	६२२५-०३९४	०	११००	११००	११००
१०	सोलापूर	६२२५-०४०२	०	५५०	५५०	५५०
११	कोल्हापूर	६२२५-०४११	०	१६००	१६००	१६००
१२	नाशिक	६२२५-०४२९	०	१६०	१६०	१६०
१३	धुळे	६२२५-०४३८	०	४००	४००	२००
१४	जळगाव	६२२५-०४४७	०	५२०	५२०	३२०
१५	अहमदनगर	६२२५-०४५६	०	११००	११००	११००
१६	नंदुरबार	६२२५-०४६५	०	२००	२००	२००
१७	औरंगाबाद	६२२५-०४७४	०	३७००	३७००	३७००
१८	जालना	६२२५-०४८३	०	३	३	६२०
१९	परभणी	६२२५-०४९२	०	२०००	२०००	१०५०
२०	नांदेड	६२२५-०५०९	०	११००	११००	११००
२१	बीड	६२२५-०५१८	०	०	०	२००
२२	लातूर	६२२५-०५२७	०	६००	६००	६००
२३	उस्मानाबाद	६२२५-०५३६	०	११००	११००	६००
२४	हिंगोली	६२२५-०५४५	०	५००	५००	५००
२५	नागपूर	६२२५-०५५४	०	२७३०	२७३०	१६००
२६	वर्धा	६२२५-०५६३	११	४३०	४३०	२३०
२७	भंडारा	६२२५-०५७२	९८	६५०	६५०	५००
२८	चंद्रपूर	६२२५-०५८१	०	३००	३००	३००
२९	गडचिरोली	६२२५-०५९२	०	२००	२००	२००
३०	गोंदिया	६२२५-०६०७	३९०	०	०	०
३१	अमरावती	६२२५-०६१६	०	३०१	३०१	३३०
३२	अकोला	६२२५-०६२५	०	३००	३००	२००
३३	यवतमाळ	६२२५-०६३४	०	१५०	१५०	१५०
३४	बुलढाणा	६२२५-०६४३	०	७५	७५	७५
३५	वाशिम	६२२५-०६५२	०	४०	४०	४०
३६	पालघर	६२२५-०६६१	०	६००	६००	१२०
		एकूण ...	५३२	२७४००	२७४००	२२८९५

समाज कल्याण

पार्श्वभूमी

महाराष्ट्रात सर्वप्रथम १९३२ साली बॅकवर्ड क्लास वेलफेअर या नावाने समाजकल्याण खात्याची सुरुवात झाली. तद्नंतर या समाजकल्याण विभागातून वेळोवेळी खालीलप्रमाणे वेगवेगळी संचालनालय व आयुक्तालय स्वतंत्र करण्यात आली.

अ. क्र.	वर्ष	संचालनालय/आयुक्तालय
१	१९३२	बॅकवर्ड क्लास वेलफेअर विभाग
२	१९५६	समाज कल्याण विभागांतर्गत समाज कल्याण संचालनालय, पुणे
३	१९७२	आदिवासी विकास विभागांतर्गत आदिवासी विकास आयुक्तालय, नाशिक
४	१९९१	महिला व बालविकास विभागांतर्गत महिला व बालविकास आयुक्तालय, पुणे
५	१९९९	सामाजिक न्याय विभागांतर्गत दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय, पुणे
६	२०००	सामाजिक न्याय विभागांतर्गत विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागास प्रवर्ग कल्याण संचालनालय, पुणे.
७	२०१७	इतर मागास व बहुजन कल्याण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

महाराष्ट्राची एकूण लोकसंख्या ११,२३,७४,३३३ असून त्यामध्ये १,३२,७५,८९८ अनुसूचित जातीची लोकसंख्या आहे (जनगणना २००१) ज्याची मूळ लोकसंख्येशी टक्केवारी ११·८० एवढी आहे.

भारतीय घटनेचे कलम ४६ अन्वये केंद्र व राज्य शासनाने कल्याणकारी राज्याची भूमिका अंगीकारलेली असून घटनेचे कलम १६, १७, १९, २९·४६ अन्वये अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती इत्यादी दुर्बल घटकातील लोकांचे सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक उत्थान करणे ही केंद्र व राज्य शासनाची अंगीकृत जबाबदारी आहे. याच कल्याणकारी राज्य व्यवस्थेंतर्गत वर उल्लेख केल्याप्रमाणे अनुसूचित जाती व इतर दुर्बल घटकाचे सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक प्रगतीच्या माध्यमातून सर्वांगीण विकास साधण्याचे काम महाराष्ट्राचे सामाजिक न्याय विभागांतर्गत समाजकल्याण संचालनालयाद्वारे केले जाते. त्यामध्ये प्रामुख्याने अनुसूचित जाती, नवबौद्धांकरिता राज्य घटनेने बंधनकारक ठरविलेले आरक्षणाचे धोरण, शैक्षणिक संस्था व नोकर भरती बढतीमध्ये आरक्षण, तसेच अस्पृश्यता निर्मूलनाचे धोरणांतर्गत नागरी हक्क संरक्षण कायदा, १९५५ व अत्याचार प्रतिबंधक अधिनियम, १९८९ अंतर्गत सामाजिक सुरक्षा राखण्याच्या दृष्टीने देखील समाजकल्याण विभाग प्रमुख समन्वयक विभाग म्हणून भूमिका बजावित आहे.

(रुपये लाखात)

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
		मागासवर्गीय कल्याण व इतर योजना				शासन निर्णय, दिनांक २४–११–१९४९ अन्वये पी.डब्ल्यू.आर. २१९ चा नावाने मागासवर्गीय गृहनिर्माण योजनेची सुरुवात झाली. घराच्या बांधकाम खर्चात होणारी वाढ व उत्पन्नातील वाढ विचारात घेऊन शासनाने सदर योजनेत वारंवार सुधारणा केली असून आता शासन निर्णय, दिनांक १–४–१९९८ अन्वये योजनेची अंमलबजावणी करण्यात येते. सदर योजनेंतर्गत २० टक्के लाभार्थ्यांचा सहभाग, ३० टक्के बांधकाम अनुदान व ५० टक्के वित्त संस्थांकडून कर्ज उभारणी संस्थेने करावयाची असून वार्षिक उत्पन्न रु. ५०,००० पर्यंत असलेल्या लाभार्थ्यांना बांधकाम अनुदानाची रक्कम मंजूर करण्यात येते. तसेच या योजनेंतर्गत पात्र संस्थांना शासकीय जमीन उपलब्ध नसल्यास खाजगी जमीन खरेदी करण्यासाठी नगर रचना विभागाने त्या जमिनीची ठरविलेली किंमत किंवा प्रत्यक्ष खरेदीची किंमत यापेक्षा कमी असलेली रक्कम जमीन अनुदान म्हणून मंजूर केली जाते. या योजनेखाली लाभ घेण्यासाठी उत्पन्न, घराच्या बांधकामाची मर्यादा तसेच अनुदान याबाबतचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.
१	मागासवर्गीय सहकारी	२०१८–२०१९	८०·००	०.५१	१ संस्था	
	गृहनिर्माण योजना	२०१९–२०२०	०·६०	०.००	१ संस्था	
	(शहरी + ग्रामीण)	२०२०–२०२१	१००·००	०.००	...	
	(२२१६ ०४५६)	२०२१–२०२२	०·०१	०.००	...	
	(२२१६ ११७६)	२०२२–२०२३	०.०१	...	...	

अ. क्र.	उत्पन्न गट	उत्पन्नाची मर्यादा	बांधकाम खर्च मर्यादा	बांधकाम अनुदान	बिनव्याजी कर्ज
१	आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल गट	रु. २५,००० पर्यंत वार्षिक	रु. ६०,००० (अ व ब वर्ग)	रु. १८,०००	रु. ६,०००
२	अल्प उत्पन्न गट	रु. २५,००१ ते रु. ५०,००० वार्षिक	रु. १,००,००० अ रु. ८०,००० ब	रु. ३०,००० रु. २,४००	रु. ८,००० रु. ६,०००
३	मध्यम उत्पन्न गट	रु. ५०,००१ ते रु. ७५,००० वार्षिक	रु. १,५०,००० अ रु. १,००,००० ब	अनुज्ञेय नाही अनुज्ञेय नाही	कोणतेही बिनव्याजी कर्ज मिळणार नाही.
४	मध्यम उच्च उत्पन्न गट	रु. ७५,००१ ते रु. ९५,०००	रु. १,५०,००० अ रु. १,००,००० ब	अनुज्ञेय नाही अनुज्ञेय नाही	कोणतेही बिनव्याजी कर्ज मिळणार नाही.

२.	अनु. जाती व नवबौद्ध घटकांसाठी रमाई आवास योजना (शहरी) (२२१६ २५३९) ग्रामीण २२१६-२५४८	२०१८–२०१९	५६,०००·००	५६,०००·००	९९,४२८
		२०१९–२०२०	४२,०००·००	३६,०००·००	८५६८३
		२०२०–२०२१	१,१०,०००·००	१०१९९७.८७	...
		२०२१–२०२२	८५,०००·००	...	...
		२०२२–२०२३	१,२५,०००.००	...	

राज्यातील अनुसूचित जाती व नावबौद्ध घटकांतील कुटूंबांचे राहणीमान उंचवावे व त्यांचा निवाऱ्याचा प्रश्न सुटावा म्हणून ग्रामीण व शहरी भागांमध्ये त्यांचा स्वतःच्या जागेवर अथवा कच्च्या घराच्या ठिकाणी पक्के घर बांधून देण्यासाठी सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाच्या शासन निर्णय क्र. बीसीएच-२००८/प्र. क्र.३६/मावक-२, दिनांक १५ नोव्हेंबर २००८ अन्वये रमाई आवास योजना कार्यान्वीत करण्यात आली आहे. त्यानंतर शासन निर्णय क्र. बीसीएच-२००९/प्र. क्र. १५९/मावक-२, दिनांक ९ मार्च, २०१० नुसार सदर योजनेमध्ये सुधारणा करण्यात येऊन योजनेची प्रत्यक्ष अंमलबजावणी सन २०१०-११ पासून ग्रामीण क्षेत्रासाठी जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणा व शहरी क्षेत्रासाठी महानगरपालिका, नगरपालिका/नगरपरिषद/नगरपंचायत या स्थानिक यंत्रणांमार्फत सुरू आहे. सदर योजनेंतर्गत (ग्रामीण व शहरी) क्षेत्राचा सन २०१९-२० अखेर पर्यंत पूर्ण व प्रगतीपथावरील घरकुलांचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे :—

उद्दिष्ट	मंजूर घरकुले	पूर्ण घरकुले	प्रगती पथावरील घरकुले
८,२६,९०६	६,२९,४०१	४,४१,५६९	१,७६,१३१

तसेच शासन निर्णय क्र. रआयो-२०१६/प्र.क्र. ५७८/बांधकामे, दिनांक ३०/९/२०१६ अन्वये रमाई आवास योजनेत सुधारणा करण्यात आली असून, अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या ग्रामीण भागातील रु. १·२० लक्ष व शहरी भागातील रु. ३·०० लक्ष पर्यंत वार्षिक उत्पन्न मर्यादा असलेल्या लाभार्थ्यांची निवड सामाजिक, आर्थिक व जात सर्वेक्षण-२०११ (SECC-२०११) प्राधान्यक्रम यादीच्या निकषाबाहेरील लाभार्थी निवड करण्यात येणार आहे. त्यानुसार सदर प्रक्रिया सन २०१६-१७ या वर्षापासून सुरू करण्यात आली आहे.

रमाई आवास योजना (ग्रामीण) च्या समन्वयासाठी राज्यस्तरावर सि. बी. डी. बेलापूर, नवी मुंबई येथे संचालक, राज्य व्यवस्थापन कक्ष-ग्रामीण गृहनिर्माण कक्षाची स्थापना करण्यात आली आहे. व सदर कक्षामार्फत ग्रामीण भागातील योजनेची अंमलबजावणी व निधीचे व्यवस्थापन करण्यात येत आहे. सदर योजनेकरीता सन २०१६-१७ ते २०१९-२० या वर्षासाठी ग्रामीण व शहरी भागाकरीता एकूण ३,९६,३३५ इतके जिल्हानिहाय उद्दिष्ट निश्चित करण्यात आले आहे व २,१९,०५२ इतके घरकुले पूर्ण झाली आहेत.

तसेच शासन निर्णय क्र. रआयो-२०१६/प्र.क्र. ५७८/बांधकामे, दिनांक ७/१/२०१७ अन्वये रमाई आवास योजना (ग्रामीण व शहरी) अंतर्गत लाभार्थी अनुदानात खालीलप्रमाणे वाढ करण्यात आली आहे.

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
						(१) रमाई आवास योजना (ग्रामीण) करिता २६९ चौ. फुट घरकुल बांधकामासाठी वार्षिक उत्पन्न मर्यादा रु. १·२० लक्ष पर्यंत असलेल्या लाभार्थ्यांसाठी प्रति घरकुल (रु. १२,००० हजार शौचालय बांधकामासह) अनुदान, साधारण क्षेत्र रु. १·३२ लक्ष व नक्षलग्रस्त व डोंगराळ क्षेत्रासाठी रु. १·४२ लक्ष निश्चित करण्यात आले आहे. (२) रमाई आवास योजना (शहरी) (महानगरपालिका/नगरपालिका/नगरपरिषद व नगरपंचायत क्षेत्र) करीता प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी) प्रमाणे ३२३ चौ. फुट घरकुल बांधकामासाठी वार्षिक उत्पन्न मर्यादा रु. ३·०० लक्ष पर्यंत असलेल्या लाभार्थ्यांकरीता घरकुल बांधकामासाठी रु. २·५० लक्ष अनुदान निश्चित करण्यात आले आहे.
३.	मोटार वाहन चालक प्रशिक्षण (२२२५ ३७०७) (२२२५ सी ९५६) (२२२५ ०१८१)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	८१३·१२ १७४·६८ ५००·०५ ५००·०४ ०.०२	५६·४५ ०.०० ०.०० ...	१,३१,६८	राज्यामध्ये मोटार वाहन चालक प्रशिक्षण केंद्र जळगाव व नासिक या दोन जिल्ह्यांमध्ये खाजगी मोटार वाहन प्रशिक्षण संस्थांकडून अनु. जाती/नवबौद्ध मागसवर्गीय उमेदवारांना वाहन चालकाचे प्रशिक्षण देण्यात येते. शा. नि. क्र. मावक—२००५ प्र. क्र. १४/मावक—२, दि. ४ फेब्रुवारी २००८ अन्वये योजनेची व्याप्ती राज्यस्तरावर वाढविणेत आलेली आहे. अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांतील बेरोजगार युवकांना मोफत मोटार वाहन चालविण्याचे प्रशिक्षण देवून त्यांना स्वावलंबी करणे व त्यांचा सामाजिक व आर्थिक स्तर उंचावणे. मागासवर्गीयांना व्यवसायीक संधी उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने राज्यात मोटार वाहन चालकाचे प्रशिक्षण मान्यता प्राप्त संस्थांकडून देण्याची योजना सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग शासन निर्णय क्र.मोवाप्र-२०१७/प्र.क्र.१३५/शिक्षण, दिनांक २३ फेब्रुवारी, २०१८ नुसार सुधारित नियमावलीप्रमाणे सुरु करण्यात आली आहे. तसेच अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांतील उमेदवारांना खाजगी ड्रायव्हिंग स्कूलमध्ये वाहन चालकाचे मोफत प्रशिक्षण देण्यात येते. प्रशिक्षण पूर्ण झाल्यावर प्रशिक्षणार्थ्यास प्रादेशिक परिवहन कार्यालयामार्फत परीक्षा घेऊन वाहन चालविण्याचा परवाना दिला जातो. प्रशिक्षण पूर्ण होऊन संबंधितांना परवाना मिळाल्यानंतर शासनाने विहीत केलेल्या शुल्काची प्रतिपूर्ती प्रशिक्षण देणाऱ्या संस्थेस अदा केली जाते. प्रशिक्षणार्थी उमेदवार हे मोटार परिवहन अधिनियम तरतूदीनुसार वयोमर्यादा, शैक्षणिक अर्हता, शारीरिक पात्रता, जातीचा दाखला इत्यादी अटींची पूर्तता करणारे असावेत.
४.	अनुसूचित जाती व नवबौद्ध सैनिकी व पोलीस सेवा भरतीचे प्रशिक्षण देणे (२२२५ ३६७२)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	८०·०० ७०·०० १००.०० १००.०० ०.०१	७०·०० ०.०० १३.४४ ...	९४१	महाराष्ट्र शासनाने सन २००५-०६ या वर्षापासून महाराष्ट्रातील अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकातील युवकांना सैन्य व पोलीस भरतीसाठी लोकशिक्षणाचा अभाव असल्याने बऱ्याच वेळेस ते सक्षम असताना देखील त्यांना संधी मिळत नाही. ही उणीव भरून काढण्यासाठी सन २००५-०६ या वर्षापासून सदरहू योजना शासन निर्णय क्रमांक इबीसी-२००५/प्र. क्र. ७८/मावक-२ दिनांक ८-२-२००६ अन्वये सुरू करण्यात आलेली आहे. सदरहू प्रशिक्षणाचा कालावधी ३ महिन्याचा राहील.

५.	शाहू, फुले, आंबेडकर दलित वस्ती सुधारणा अभियान (२२२५ ३३७८)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	८०·०० ०·७० १·०० ०·०१ ०.०१	१५·४० ०.०० ०.०० ...	११०९ ०.०० ग्राम पंचायत ...	राज्यातील मागासवर्गीय वस्त्यामध्ये राहणाऱ्या अनुसूचित जातीच्या लोकांचे राहणीमान उंचावण्यासाठी तसेच वस्त्यामध्ये स्वच्छता राहण्यासाठी तेथील रहिवाश्यांचा सहभाग वाढावा व सामाजिक विषमता नष्ट व्हावी म्हणून शासनामार्फत शाहू, फुले, आंबेडकर, दलित वस्ती सुधारणा व स्वच्छता-योजना कार्यान्वित असून या योजने अंतर्गत राज्यातील पंचायत समिती स्तरावरील पहिल्या ३ ग्रामपंचायतींना, जिल्हा स्तरावरील, महसूल सारावरील १ ग्रामपंचायतीस व संपूर्ण राज्यातील उत्कृष्ट ठरणाऱ्या ग्रामपंचायतींना रोख स्वरूपात बक्षीसे देण्याचे निश्चित करण्यात आले. पंचायत समिती स्तरावरील प्रथम ग्रामपंचायतीस २५ हजार रुपये, द्वितीय ग्रामपंचायतीस १५ हजार रुपये आणि तृतीय ग्रामपंचायतीस १० हजार रुपये. जिल्हास्तरावरील प्रथम ग्रामपंचायतीस ५ लाख रुपये द्वितीय ग्रामपंचायतीस ३ लाख रुपये आणि तृतीय ग्रामपंचायतीस २ लाख रुपये विभागीय स्तरावर प्रथम येणाऱ्या एका ग्रामपंचायतीस १० लाख रुपये, राज्य स्तरावरील प्रथम ग्रामपंचायतीस २५ लाख रुपये, द्वितीय ग्रामपंचायतीस १५ लाख रुपये आणि तृतीय ग्रामपंचायतीस १२ लाख ५० हजार रुपये फक्त याप्रमाणे पारितोषिके देण्यात येतात.
६.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर समाज भूषण पुरस्कार योजना आणि अण्णाभाऊ साठे पुरस्कार/संत रोहिदास पुरस्कार (२२२५ ०९९६) (२२२५ ३६३६)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	८८·०० ७७·०० १००·०० १२५५०·०० १४५७५.००	८८·०० ३०३२·४३ ११२५.०० ...	... ७७ व्यक्ती १७ संस्था ...	मागासवर्गीयांचे सर्वांगीण विकासाचे क्षेत्रात भरीव कार्य करणाऱ्या संस्था व व्यक्तिंना शासनामार्फत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर समाज भूषण पुरस्कार देण्याची योजना सन १९७१ पासून राबविण्यात येत आहे. या योजनेमध्ये व्यक्तीस रुपये १५,००० व संस्थेस रु. २५,००० रोख, सन्मानपत्र, स्मृतिचिन्ह, शाल, श्रीफळ देवून गौरव करण्यात येतो. सन २०००-२००१ पासून ५१ व्यक्ती व १० संस्थांना पुरस्कार देवून गौरविण्यात येते. शा. नि. दि. १३-४-२०१२ नुसार सदरचा पुरस्कार दलित मित्रांऐवजी समाज भूषण पुरस्कार म्हणून प्रदान करण्यात येतो. अण्णाभाऊ साठे पुरस्कारासाठी सन १९९७-९८ पासून शासनाने सुरूवात केली असून मातंग समाजाचा सामाजिक, शैक्षणिक व आर्थिक विकास होण्याच्या दृष्टीने कार्य करणाऱ्या मातंग समाजातील कलावंत, साहित्यिक, समाजसेवक अशा एका व्यक्तीस पुरस्कार देवून गौरविण्यात येते. सन १९९८-९९ पर्यंत फक्त ४ पुरस्कार देण्यात आलेले आहेत. सन २०००-२००१ पासून हे पुरस्कार २५ व्यक्ती व ६ संस्थांना देण्यात येतात. तसेच व्यक्तीस रु. २५,००० व संस्थेस रु. ५०,००० रोख सन्मानपत्र, शाल व श्रीफळ देऊन गौरव करण्यात येतो. संत रोहिदास पुरस्कार दि. १६ जुलै २००४ पासून देण्यात येतो. राज्यातील चर्मकार समाज व इतर दलित समाजाच्या उद्धारासाठी कार्य करणाऱ्या व्यक्ती व संस्थांना संत रविदास यांच्या जयंती दिनी दिनांक ६ फेब्रुवारी रोजी देण्यात येत असून सदर पुरस्कार १ व्यक्ती व १ संस्था यांना दिला जातो. व्यक्तीस २१,००० रुपये व संस्थेस रुपये ३०,००१ असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
७.	पद्मश्री कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड पुरस्कार (२२२५ ३१२६)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	४८.४० ५६·०० ५०·०० ५०·०० १५.००	४८·४० ००·०० ००·०० ...	१ व्यक्ती १ संस्था --||-- --||--	दिनांक १५ ऑक्टोबर २००१ ते दिनांक १५ ऑक्टोबर २००२ या कालावधीत पद्मश्री कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड यांची जन्मशताब्दी साजरी करण्यात आली असून त्याचा एक भाग म्हणून त्यांच्या नावाने संपूर्ण महाराष्ट्रातून एक व्यक्ती रु. २१,००० व एक संस्था रु. ३०,००० याप्रमाणे दरवर्षी पुरस्कार देवून गौरविण्यात येते व ही योजना कायमस्वरूपी राबविण्यात येत आहे.
८.	शाहू, फुले, आंबेडकर पुरस्कार प्रदान करणे (२२२५ ३६६३)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	११२·०० ९८·०० १६०·०० २००·०० २५०·००	११२·०० ०००·०० ०.०० ...	१२ संस्था	महाराष्ट्र राज्यात विविध क्षेत्रात काम करणाऱ्या संस्थांच्या सामाजिक न्यायाच्या क्षेत्रातील योगदानामुळे महाराष्ट्राचे नाव राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवर एक प्रगत सामाजिक सुधारणावादी राज्य म्हणून घेतले जाते. अशा सामाजिक न्यायाच्या क्षेत्रांमध्ये काम करणाऱ्या संस्थांना महाराष्ट्रातील सर्वोच्च प्रतिष्ठेचा शाहू, फुले, आंबेडकर पुरस्कार देण्याचे शासनाने जाहीर केले. सदरचा पुरस्कार एकूण ६ विभागातील प्रत्येकी २ याप्रमाणे १२ संस्थांना प्रत्येकी रुपये ७.५ लाख याप्रमाणे पुरस्काराची रक्कम देण्यात येते. सदर पुरस्काराचे वितरण सन २००५-०६ पासून दिनांक २६ जून (सामाजिक न्याय दिनी) रोजी केले जाते.
९.	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्याय प्राविण्य पुरस्कार (२२२५ ३२४२)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	... ०·८० ३५·०० ०.०१ ५०.००	... ...	... ...	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्याय प्राविण्य पुरस्कार सामाजिक न्याय विभागांतर्गत उत्कृष्ट शासकीय/अनुदानित संस्थासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्याय प्राविण्य पुरस्कार देण्याचे दि. १३ ऑक्टोबर २००३ पासून निश्चित करण्यात आले. मागासवर्गीय मुलांमुलींना शिक्षणासाठी अधिकाधिक सोयी सवलती उपलब्ध करून देण्यासाठी शासनाने शासकीय वसतिगृह अनुदानित वसतिगृह व आश्रमशाळा सुरू केल्या असून सदर संस्थेचा दर्जा वाढविण्याच्या दृष्टिने व अधिक जोमाने काम करण्याच्या दृष्टिने शासनाने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्याय प्राविण्य पुरस्कार राज्यस्तरावर ३ पुरस्कार व विभागीय स्तरावर १ पुरस्कार देण्याचे निश्चित केले आहे. पुरस्काराची रक्कम विभागीय स्तरावर रु. १ लाख व राज्य स्तरावर प्रथम, द्वितीय, तृतीय क्रमांकासाठी अनुक्रमे रु. ५ लाख, रु. ३ लाख, व रु. २ लाख इतकी रक्कम निश्चित करण्यात आली आहे.
१०	सामाजिक न्याय निर्देशांक निर्मिती व उपाययोजना दिनांक २६ जून राजर्षी शाहू महाराज जन्मदिन म्हणून साजरा करणे (२२२५ ३३१३)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१४७·२० १२८·८० १००·०० १००·०० ३०·००	११५·५५ ७६·०९ ०.०० ...	३६ जिल्हे ३६ जिल्हे	महाराष्ट्र शासनाने २००३-०४ या वर्षापासून ही योजना सुरू केली आहे. राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज सत्तेवर कार्यरत असताना आपल्या कार्य कालावधीतच सामाजिक न्याय प्रस्थापनेसाठी सदैव दक्ष होते. समाजातील दुर्लक्षित मागासवर्गीय दुर्बल घटकांच्या प्रती त्यांचा दृष्टीकोन विशेष सहानुभूती व सुधारणावादी होता. त्यांनी मागासवर्गीय अपंग, वृद्ध, निराधार, दुर्बल इत्यादी घटकांच्या कल्याणार्थ अनेक निर्णय अमलात आणले. त्याचा आदर्श समाजापुढे विशेषत्वाने या दृष्टीकोनातून त्यांचा जन्मदिवस २६ जून प्रतिवर्षी सामाजिक न्याय दिन म्हणून साजरा करण्याचा निर्णय शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण २००२/प्र. क्र. १८६/मावक २ दिनांक २८-४-२००६ अन्वये महाराष्ट्र शासनाने घेतला आहे.

११ अनुसूचित जाती व नव-बौद्ध घटकांच्या वस्तीचा विकास करणे. (जुने लेखाशीर्ष २२३५-३०५५) (नविन लेखाशीर्ष NN२१००१५)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२	७६०६८.७९ ९०१०३.७३ ८१८३९.०७ ७७७२३.०४	७५४३८.५६ ८८७१८.९१ ८१८३९.०६ -	५८८७० ६४७७५ ६७६१८	ग्रामीण भागातील अनुसूचित जाती व नवबौध्द प्रवर्गाच्या सामाजिक उन्नतीसाठी, मुलभूत गरज पुरविण्यासाठी सन १९७४ पासून ही योजना कार्यान्वित आहे. अनुसूचित जाती व नवबौध्द प्रवर्गाच्या वस्त्यांमध्ये प्राधान्यक्रमाने पाणीपुरवठा, मलनि:स्सारण, पोहोच रस्ते, अंतर्गत रस्ते, वीजपुरवठा व समाजमंदीर या मुलभूत सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी या योजनेंतर्गत ग्रामपंचायतीस अनुदान मंजुर करण्यात येते. दिनांक ५ डिसेंबर २०११ च्या शासन निर्णयान्वये दलित वस्ती ऐवजी अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्तीच्या विकास करणे असा नावात बदल केलेला आहे. तसेच लोकसंख्येच्या प्रमाणात निकषानुसार रुपये २०.०० लाख पर्यंत विविध कामांसाठी अनुदान मंजुर करण्यात येते. सदर योजनेंतर्गत शासन निर्णय दिनांक १३ एप्रिल, २०१७ नुसार अनुसूचित जाती उपयोजनेंतर्गत मंजूर निधी जिल्हा नियोजन समितीमार्फत संबंधित यंत्रणेस उपलब्ध करुन दिला जातो.
१२ नागरी हक्क संरक्षण अंतर्गत अधिनियम व योजना (राज्य + केंद्र) (२२२५ ०१७२) (२२२५ ०१६३) (२२२५ ०१५४) (२२२५ ३१०८)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	६४०.१६ ९५.५१ १२४·३३ १७५.९९ १७५.७२	४२.६२ ७६·१३ ७१·३९	९७३ ८१७ १९० ९३	समन्वयाने नागरी हक्क संरक्षण कायदा १९५५ अन्वये अनु. जाती/जमातीवर होणाऱ्या अन्यायासाठी सहाय्य देण्यात येते तसेच नागरी हक्क संरक्षण अधिनियम कायद्याची लोकांना माहिती व्हावी योजनेचा प्रचार व प्रसिद्धी व्हावी म्हणून वत्कृत्व स्पर्धा, निबंध स्पर्धा, खेडेगावाला बक्षिसे एकदिवशीय शिबीर इ. कार्यक्रम राबविण्यात येतात. दलित वस्त्यांमध्ये विविध योजनेद्वारे ग्राम-पंचायतीने उत्कृष्ट काम केले आहे. अशा ग्रामपंचायतींना प्रत्येक जिल्ह्यात दोन बक्षिसे देण्यात येतात. उक्त कार्यक्रमानुसार अस्पृश्यता निर्मुलनाचा प्रचार व प्रसिद्धी करण्यात येते.
१३ अत्याचारांचे बळी ठरणारे अनु. जाती/जमातीचे कुटुंबातील सदस्यांना आर्थिक सहाय्य (केंद्र + राज्य) (२२२५ २४४२) (२२२५ २४५१) (२२२५ ०६०१)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	४५००·८० ५००७·०० ५०१०·०० ६०१०·०० ८०२०·००	२९६५·१७ ४६१२·७१ ३७६६·२९ ...	२,०२८ २,१९९ २,६८६ ...	भारतीय घटनेनुसार अस्पृश्यता नष्ट करण्यासाठी राज्य व केंद्र शासन यांचे समन्वयाने अत्याचार प्रतिबंधक कायदा १९८९ च्या अधिनियमाचे प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी १९९५ चे नियमानुसार तसेच शासन निर्णय दि. २३-१२-२०१६ मधील परिशिष्ट अ १२(४) अन्वये पिडीतांना सदर पीडीत व्यक्तीस सहाय्यक आयुक्त समाजकल्याण यांचेमार्फत मा. जिल्हाधिकारी यांचे मंजूरीने अर्थसहाय्य व इतर सोई सुविधा प्रमाणकानुसार त्वरीत देण्यात येतात. अत्याचाराचे खटले शीघ्रगतीने निकामी करण्यासाठी विभागीय स्तरावर सहा विशेष न्यायालये सुरू करण्यात आली आहेत.
१४ आंतरजातीय विवाह करणारे जोडप्यांना प्रोत्साहनपर अर्थसहाय्य (केंद्र + राज्य) (२२२५ ०६७३) (२२२५ ०६२८) (२२२५ २४६२) (२२२५ २४३३)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	१८०२·५० १७३०·०० ४५००·०० ९२८०·०० ५२००·००	१६५·४५ १९७८·०० २०००·००	६६१ ५४४२ ४०००	समाजातील जातीभेद नष्ट करण्यासाठी व समाजात समता प्रस्थापित व्हावी याकरिता सदर योजना सुरू करण्यात आलेली आहे. आंतरजातीय विवाहास प्रोत्साहन देण्यासाठी आर्थिक सहाय्य देण्याची योजना अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग, विमुक्त जाती, भटक्या जमातीचे व्यक्तीपैकी एक व्यक्ती सवर्ण हिंदू, लिंगायत जैन, शिख यांचेतील असेल तर अशा आंतरजातीय विवाहीत जोडप्यास प्रत्येकी रु. १५,००० चे प्रोत्साहनपर अनुदान देण्यात येते. यामध्ये ५०% रक्कम संयुक्त नावाने अल्प बचतीमध्ये गुंतविण्यात येते. उर्वरित ५०% रक्कम संसारोपयोगी साहित्याकरिता देण्यात येते. शा. नि. क्र. अजवि-२००७/प्र. क्र. १९१/मावक-२, दि. १-२-२०१० अन्वये रु. १५,००० ऐवजी रु. ५०,००० चे अर्थसहाय्य मंजूर करण्यात येते.

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
१५	सामुहिक विवाह सोहळ्या-मध्ये भाग घेऊन विवाह करणाऱ्या मागासवर्गीय दांपत्यासाठी कन्यादान योजना. (२२२५ ३५३८)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	२,८८.०० १९५.०० ३००.०० ५००.०० ५००.००	२६२.९२ १३२.८२ ११७.१२ ...	१३१४ ६६४ ४८८ ...	महाराष्ट्रात अनुसूचित जातीतील (नवबौद्धांसह) आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत असलेल्या मागासवर्गीय कुटुंबातील सामुहिक विवाह सोहळ्यामध्ये सहभागी होऊन विवाह करणाऱ्या जोडप्यास एकूण रु. १०,००० (रु. दहा हजार) इतके अर्थ सहाय्य वस्तुरूपाने देण्याचा निर्णय सन २००३-०४ या आर्थिक वर्षापासून महाराष्ट्र शासनाने घेतलेला आहे. शासन निर्णय क्र. सावियो-२०१५/प्र. क्र. १०५/सामासू दिनांक १५/१०/२०१६ अन्वये सामूहिक विवाह सोहळ्यामध्ये भाग घेणाऱ्या दांपत्यांना देण्यात येणाऱ्या अनुदान रु. २०,००० तसेच सामुहिक विावाह सोहळा आयोजित करणाऱ्या स्वयंसेवी संस्थांना प्रति पात्र जोडपे रु. ४,००० प्रोत्साहनात्मक अनुदान देण्यात येते यासाठी ३ महिन्याच्या आत विवाह नोंदणी प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहील, असे नमुद करण्यात आले. सदर योजने अंतर्गत प्रतिवर्षी प्रत्येक जिल्ह्यात अनुसूचित जातीतील (नवबौद्धांसह) आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत एकूण १०० जोडप्यांना या योजनेचा लाभ देण्यात येतो. स्वयंसेवी संस्था/यंत्रणेने सामूहिक विवाह सोहळ्यामध्ये सहभागी झालेल्या मागासवर्गीय जोडप्यांची छायाचित्रे, विहित नमुन्यात अर्ज इत्यादी कागदपत्रे विवाह संपन्न होण्याच्या किमान १५ दिवस अगोदर सहाय्यक आयुक्त समाजकल्याण यांचेकडे सादर करावी लागतात.
१६	वृद्ध व अपंग गृहे/मातोश्री वृद्धाश्रम योजना/राज्याचे ज्येष्ठ नागरिकांचे धोरण (२२३५ २७९८) (२२३५ १४३२) (२२३५ २७८९) (२२३५ बी ३१६)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	२२६.३७ ६९०.५० १११२.०० २४७०.०० ११९०.०१	२०३.५१ ११५.०७ १८६.७४	१०५१ ५४० ७६०	**'वृद्धाश्रम योजना' (सर्वसाधारण वृद्धाश्रम)**:- अनाथ, निराधार, निराश्रित ज्येष्ठ नागरिकांचे जीवन जगणे सुसह्य व्हावे, त्यांना हक्काचा निवारा उपलब्ध व्हावा, म्हणून राज्य शासनाने दिनांक २० फेब्रुवारी १९६३ अन्वये वृद्धाश्रम ही योजना सुरु केलेली आहे. ही वृद्धाश्रमे स्वयंसेवी संस्थांमार्फत अनुदान तत्त्वावर चालविली जातात. आतापर्यंत शासन मान्यताप्राप्त ३२ वृद्धाश्रमे अनुदान तत्त्वावर सुरू आहेत. या वृद्धाश्रमामध्ये निराधार निराश्रित व गरजू ज्येष्ठ नागरिकांना मोफत प्रवेश देण्यात येतो. वृद्धाश्रमामध्ये प्रवेशितांना निवास, अंथरुण-पांघरुण, भोजन, वैद्यकीय सुविधा, मनोरंजनाच्या सोयी मोफत पुरविण्यात येतात. वृद्धाश्रमामध्ये ६० वर्षे वयावरील पुरुष व ५५ वर्षे वयावरील स्त्रियांना मोफत प्रवेश देण्यात येतो. प्रत्येक मातोश्री वृद्धाश्रमाची प्रवेशितांची मान्य संख्या २५ ते १०० इतकी आहे. तसेच सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग शासन निर्णय दिनांक ३/३/२०१९ नुसार प्रतिमहा प्रती वृद्ध रुपये १५००/- इतके परिपोषण अनुदान देण्यात येते. **'मातोश्री वृद्धाश्रम' योजना** :- 'वृद्धाश्रम' योजनेबरोबरच ज्येष्ठ नागरिकांना वृद्धाश्रमामध्ये काही अधिकच्या सोयी-सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात, (उदा. बाग-बगीचा, वाचनालय, दूरदर्शनवरील कार्यक्रम पाहण्यासाठी सुविधा, बैठे खेळ इत्यादी.) म्हणून सर्व सोयींनी युक्त असे 'मातोश्री वृद्धाश्रम' ही योजना शासनाच्या सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने शासन दिनांक १७ नोव्हेंबर १९९५ रोजी स्वयंसेवी संस्थांमार्फत सुरु करण्यात आली आहे. राज्यात सद्यस्थितीत '२३ मातोश्री वृद्धाश्रम' अनुदान तत्त्वावर सुरु असून प्रत्येक मातोश्री वृद्धाश्रमाची प्रवेशितांची मान्य संख्या १०० इतकी आहे. त्यामधील ५०% जागांवर शुल्क भरुन व ५०% जागांवर विनाशुल्क प्रवेश देण्यात येतो. तसेच सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग शासन निर्णय दिनांक ६/३/२०१९ अन्वये सदर योजनेंतर्गत महाराष्ट्र राज्यात एकूण २३ वृद्धाश्रमांना अनुदान तत्त्वावर मान्यता देण्यात आली आहे.

						ज्येष्ठ नागरिक हा समाजाचा महत्त्वपूर्ण घटक असल्याने त्यांचे राहणीमान सुसह्य व्हावे, आरोग्याच्या सोयी सुविधा उपलब्ध व्हाव्यात, त्यांच्या पालन पोषणाची जबाबदारी व अधिकार यांची जाणीव समाजाला आणि त्यांच्या पाल्यांना व्हावी, म्हणून केंद्र शासनाने ज्येष्ठ नागरिकांच्या कल्याणासाठी आई वडील, ज्येष्ठ नागरिकांच्या चरितार्थ या कल्याणासाठी अधिनियम, २००७ पारित केला आहे. हा अधिनियम महाराष्ट्रात दिनांक १ मार्च, २००९ पासून लागू करण्यात आला आहे. सदर धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी शासनाने दिनांक ९/७/२०१८ च्या शासन निर्णयानुसार राज्याचे सर्वसमावेशक धोरणात्मक दिनांक ३०/९/२०१३ रोजी मंत्रीमंडळाच्या बैठकीमध्ये निर्णय घेण्यात आला आहे. दिनांक ९/७/२०१८ च्या शासन निर्णयामध्ये नमूद बाबींकरीता ज्येष्ठ नागरिकांची वयोमर्यादा ६० किंवा त्यापेक्षा जास्त अशी करण्यात आली आहे. राज्य शासनाच्या सर्वसमावेशक ज्येष्ठ, नागरिकांच्या धोरणाबाबत झालेल्या शासन निर्णय दिनांक ९ जुलै, २०१८ नुसार संबंधित प्रशासकीय विभागाकडून ज्येष्ठ नागरिक योजनेसंबंधी कार्यवाही सुरु आहे. ज्येष्ठ नागरिक धोरण अंमलबजावणीसाठी जिल्हा स्तरावर १ ऑक्टोबर- हा दिवस जागतिक ज्येष्ठ नागरिक दिन म्हणून साजरा करण्यासाठी रुपये १५०००/- इतकी तरतूद सहायक आयुक्त, समाजकल्याण यांना उपलब्ध करुन दिली जाते. तसेच माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई यांचेमार्फत ज्येष्ठ नागरिक धोरण अंबलबजावणीसाठी विविध जाहिरातीव्दारे प्रचार व प्रसिध्दी करण्यात येते.
१७	व्यसनमुक्ती प्रचार व कार्य व पुरस्कार (२२३५ १७५५) (२२३५ २८१३) (२२३५ ०१०४) (२२३५ २८०४)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	८,८६·४४ २९२७·६५ १२५४·४० १७२९·४९ २४५५.०१	८,५१·६२ ३१·६६ १०८·०६ ...	... ...	सन १९५० पासून दारुबंदीचा कार्यक्रम महाराष्ट्रात अंमलात आला. गृह विभागाच्या दारूबंदी उत्पादन शुल्क विभागाअंतर्गत सन १९९० पर्यंत आणि त्यानंतर १ ऑक्टोबर १९९० पासून आयुक्त, समाजकल्याण यांच्या आस्थापनेवर कार्यरत आहे. एप्रिल २००१ पासून ही योजना जिल्हा परिषदेकडे हस्तांतरित करण्यात आली आणि दिनांक ५-१२-२००१ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये या योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी असलेला कर्मचारी वर्ग दिनांक १-१-२००२ पासून अतिरिक्त ठरविण्यात आला व त्यासाठी कार्यरत असलेली कार्यालये बंद करण्यात येऊन हा विषय जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचेकडे प्रभावी अंमलबजावणीसाठी सुपूर्द करण्यात आलेला आहे. आयुक्तालयात २ अधिकारी व ४ कर्मचाऱ्यांचा एक कक्ष या योजनेच्या संनियंत्रणासाठी कार्यरत ठेवण्यात आलेला आहे. सन २०१२-१३ पासून व्यसनमुक्ती क्षेत्रात विधायक व रचनात्मक काम करणाऱ्या सेवाभावी संस्था, सामाजिक कार्यकर्ते, लोककलावंत, कीर्तनकार, प्रवचनकार, लेखक, कवि, साहित्यिक, पत्रकार यांना प्रतिवर्षी व्यसनमुक्ती सेवा पुरस्कार देवून गौरविण्यात येते.
१८	सांख्यिकी आधार सामुग्रीचे संगणकीकरण लेखाशिर्ष (२२२५ २३३५)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१,९१·७४ ५४·३५ ५००·०० ५००·०० ५००·००	१,९१·४१ ५२·९६ ०·०० ...	... ...	शा. नि. क्र. सीओएम १००१/प्र. क्र. १७४/०१/३९ मुंबई दिनांक २९-१०-२००१ अन्वये सांख्यिकी आधार सामुग्रीचे संगणकीकरण योजना कार्यान्वित झालेली आहे. शासनाचे सामाजिक न्याय विभाग व त्यांचे अधिनस्त कार्यालयातील पेपरलेस पद्धत वापरण्याचे धोरण शासनाने अंगिकारले असून आयुक्तालय, सर्व क्षेत्रीय अधिकारी, यांना संगणक व त्या अनुषंगाने लागणारे साहित्य व संगणकोपयोगी साहित्यांचा पुरवठा या योजनेमधून करण्यात आलेला आहे.

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
१९	किरकोळ दुरुस्ती व लहान बांधकामे लेखाशिर्ष (२२३५ १५१२)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	४.५९ ४.०८ ३.०० ३.०० १००.००	४.५९ ४.०८ ०.०० ...	... ...	शा. नि. क्र. जेडीई/११५५/एन दिनांक १३ जून १९५७ अन्वये किरकोळ दुरुस्ती व लहान बांधकामे यांना मंजुरी प्रदान करण्यात आलेली आहे. सदर योजने अंतर्गत आयुक्तालयाच्या नव्या इमारतीचे किरकोळ दुरुस्तीचे काम मा. कार्यकारी अभियंता, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, मध्यवर्ती इमारत, पुणे यांचे मार्फत व जुन्या इमारतीचे किरकोळ दुरुस्तीचे काम मा. कार्यकारी अभियंता, बांधकाम विभाग (दक्षिण) जि. प. पुणे यांचेकडून करण्यात येते. सदरील दोनही विभागाकडे शासनाकडून उपलब्ध असलेल्या तरतुदीमधून खर्च भागविण्यात येतो. तरतूद उपलब्ध नसल्यास लेखाशिर्ष २२३५-१५१२ या लहान बांधकामे, किरकोळ दुरुस्ती यावर उपलब्ध तरतुदीमधून रक्कम खर्च करण्यात येते.
(नविन योजना)						
२०	तृतीयपंथीय व्यक्तींच्या हक्कांचे संरक्षण व कल्याण योजना २२३५ सी. १९९ (सहाय्यक अनुदाने)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	... ... ५००.०० ५००.०० १०००.००	... ... ००.०० ००.०० ००.००	... ...	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने शासन निर्णय दिनांक १३ डिसेंबर, २०१८ व दिनांक ७ ऑक्टोबर, २०२० नुसार राज्यस्तरावर मा. मंत्री सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग यांच्या अध्यक्षतेखाली, तसेच विभागीय स्तरावर मा. विभागीय आयुक्त (महसूल) यांच्या अध्यक्षतेखाली तृतीयपंथीय हक्कांचे संरक्षण आणि कल्याण मंडळाची स्थापना केली आहे. शासन निर्णय दिनांक ७ ऑक्टोबर, २०२० नुसार राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये तृतीयपंथीयांच्या समस्यांच्या/तक्रारी संदर्भात जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हास्तरीय तक्रार निवारण समिती गठीत करण्यात आली आहे. सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाकडून तृतीयपंथीय घटकांसाठी विविध कल्याणकारी योजना राबविण्याची कार्यवाही सुरु आहे. सामाजिक न्याय व अधिकारिता मंत्रालय, नवी दिल्ली यांचेकडून तृतीयपंथीय व्यक्तींसाठी राष्ट्रीय पोर्टल सुरु करण्यात आले आहे. सदर पोर्टलवर तृतीयपंथीय व्यक्तींना प्रमाणपत्र व ओळखपत्र उपलब्ध करुन देण्याची कार्यवाही सुरु आहे. तृतीयपंथीय घटकांसाठी मुंबई, पुणे, नाशिक व नागपूर या चार ठिकाणी प्रत्येकी एक आधारआश्रम (Shelter Home) सुरु करण्याची कार्यवाही सुरु आहे.
२१	शिक्षण व इतर योजना भारत सरकार मॅट्रिकोत्तर शिष्यवृत्ती योजना (१००% केंद्र पुरस्कृत) (२२२५ ०४९५) (२२२५ ०३५२)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१५,२५,००.०० १७१७२०.०० १७८०००.०० १७८०००.०० १६००००.००	१३,३२,६२.४२ १०५३३७.७७ ३७२८०.१५ ...	... ...	१. या योजनेखाली अभ्यासक्रमाच्या वर्गीकरणानुसार अनु. जाती (नवबौद्धसहित) व अनु. जमातीच्या विद्यार्थ्यांना वसतिगृहात न राहता शिक्षण घेणाऱ्या पात्र विद्यार्थी/विद्यार्थीनींना दरमहा रु. २३० ते ५५० या दराने निर्वाह भत्ता देण्यात येतो. वसतिगृहात राहणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी हे दर रु. ३८० ते १,२०० असे आहेत. या योजने अंतर्गत ज्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांचे उत्पन्न रु. २,००,००० पर्यंत आहे त्यांना शिष्यवृत्ती देण्यात येते. सन २०११-१२ पासून इ. स्कॉलरशीपद्वारे विद्यार्थ्यांना निर्वाह भत्ता संगणक प्रणालीद्वारे त्यांचे बँक खात्यामध्ये जमा करण्यात येतो. २. सदरहू योजनेसाठी केंद्र शासनाने रु. १५,४२,९८१ ही बांधील खर्चाची मर्यादा निश्चित केलेली असून सदरहू बांधील खर्च राज्य शासनाच्या आर्थिक तरतुदीतून खर्च करण्यात येतो व बांधील खर्चापेक्षा जास्त होणारी आर्थिक तरतूद केंद्र शासनामार्फत मंजूर केली जाते.

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
२२	मॅट्रीकोत्तर शिक्षण फी व परीक्षा फी प्रदाने (२२२५ ०३८८)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	३,०५,७४·९९ २,५०,००·०० २,५०,००·०० २,५०,००·०० २,७५,००·००	३,०५,७४·९९ २,४५,७९·६६ ७,५००·०० ...	... ...	अनुसूचित जातीतील ज्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांचे वार्षिक उत्पन्न रु. २,००,००० पेक्षा जास्त आहे त्यांना भारत सरकार शिष्यवृत्तीचा लाभ मिळत नसल्याने त्यांना शैक्षणिक लाभ मिळण्याच्या दृष्टीने त्या त्या स्तरावरील मान्यता प्राप्त अभ्यासक्रमानुसार शिक्षण विभागाने निर्धारित केल्याप्रमाणे शिक्षण शुल्क, परीक्षा शुल्काची प्रतिपूर्ती महाविद्यालयांना केली जाते. तसेच व्यावसायिक अभ्यासक्रमासाठी शिक्षण शुल्क समितीने निर्धारित केल्याप्रमाणे शिक्षण शुल्काचे प्रतिपूर्ती महाविद्यालयांना केली जाते.
२३	माध्यमिक शाळेत शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती (२२२५ ०४२१) (२२२५ ३८४१) (२२२५ ०३६१) (२२२५ ०५३९)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१,३५·६६ ९८·२१ १,३०·४८ ९१.०० ६३.०१	१,३५·६६ ०,००·०० ४४.९६ ...	... ... ४१४१ ...	अनुसूचित जातीतील इयत्ता ५ वी ते १० वी मध्ये शिक्षण घेणाऱ्या प्रत्येक इयत्तेमधून गुणानुक्रमांकाने प्रथम येणाऱ्या २ विद्यार्थ्यांना या योजनेखाली शिष्यवृत्ती मंजूर केली जाते. इयत्ता ५ वी ते ७ वी रु. ५० दरमहा (१० महिन्यांसाठी फक्त), इयत्ता ८ वी ते १० वी रु. १,०० दरमहा (१० महिन्यांकरिता) ही शिष्यवृत्ती दिली जाते. शिष्यवृत्तीच्या रकमेत वाढ करण्याचा प्रस्ताव विचाराधिन आहे.
२४	महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे मॅट्रीकपुर्व शिक्षण फी, परीक्षा फी. (२२२५ ०४४१) (२२२५ ०५४८) (२२२५ ०५३९)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१,९३·९८ १,३९·८९ १,८६·५२ १२०.०० ८४·००	१,३३·६३ ०,००·०० ५९.९५ ...	... ... ६५९	मान्यता प्राप्त सर्व स्तरावरील शैक्षणिक संस्थांमध्ये शिक्षण घेणाऱ्या मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांचे वय व उत्पन्न विचारात न घेता शिक्षण फी, परीक्षा फी शिक्षण विभागाने ठरवून दिलेल्या दराप्रमाणे संस्थेला प्रदान करण्यात येते. ही योजना जिल्हा परिषदेमार्फत सध्या राबविण्यात येत आहे. तसेच खाजगी विना अनुदानित व कायम अनुदानित शाळांमध्ये इयत्ता १ ली ते १० वीच्या वर्गात शिक्षण घेत असलेल्या दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबातील अनु. जाती, विद्यार्थ्यांची शिक्षण शुल्क व परीक्षा शुल्काची प्रतिपूर्ती सन २०११-१२ या शैक्षणिक वर्षापासून दरवर्षी १० महिन्यांचे कालावधीकरिता रु. १,०० व १,५०/रु. २,०० दरमहाप्रमाणे करण्यात येते.
२५	इयत्ता ५ वी ते ७ वी मध्ये शिकणाऱ्या मागासवर्गीय मुलींना शिष्यवृत्ती (२२२५ ०४२१) (२२२५ ३८५२) (२२२५ ०५३९)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१,६७·०४ ९६·३७ १,२८·४९ ७२.०० ५०.४०	१,३३·६३ ०,००·०० ३५.९७ ...	... ... ३६० ...	मागासवर्गीय मुलींमध्ये प्राथमिक शाळांमध्ये गळतीचे प्रमाण अधिक आढळून येत असल्यामुळे ते कमी व्हावे म्हणून इ. ५ वी ते ७ वी मध्ये शिक्षण घेणाऱ्या सर्व मागासवर्गीय मुलींना दरमहा रुपये ६० प्रमाणे १० महिन्यांची शिष्यवृत्ती प्रदान करण्यात येते. सदर योजना दिनांक १२ जानेवारी १९९६ पासून सुरू करण्यात आलेली आहे. यासाठी उत्पन्नाची किंवा गुणाची अट नसून शाळेत उपस्थिती ही एकच अट ठेवण्यात आलेली आहे.

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
२६	इयत्ता ८ वी ते १० वी मध्ये शिकणाऱ्या अनुसूचित जातींच्या मुलींना सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना (२२२५ ३४६७) (२२२५ ३८६१)	२०१८—२०१९	...	...	...	शासन निर्णय, इबीसी-२००३/प्र. क्र. ११६/ मावक-२, दि. २३ मे २००३ अन्वये मागासवर्गीय मुलींचे प्राथमिक शाळेतील गळतीचे प्रमाण कमी व्हावे यासाठी इयत्ता ५ वी ते ७ वी मधील मुलींना शिष्यवृत्ती देण्याची योजना शासन निर्णय, दिनांक १२ जानेवारी १९९६ अन्वये सन १९९५-९६ पासून सुरू करण्यात आली. ही बाब लक्षात घेऊन याच धर्तीवर इयत्ता ८ वी ते १० वी मध्ये शिकणाऱ्या अनुसूचित जातींच्या मुलींसाठी सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना लागू करण्यात आली आहे. त्यानुसार दरमहा रुपये १०० याप्रमाणे १० महिन्यांसाठी शिष्यवृत्ती या योजने अंतर्गत दिली जाते.
		२०१९—२०२०	...	...	...	
		२०२०—२०२१	०	०	...	
		२०२१—२०२२	...	...	...	
		२०२२—२०२३	...	...	...	
२७	अस्वच्छ व्यवसायातील पालकांच्या मुलांना मॅट्रिक पूर्व शिष्यवृत्ती (राज्य + केंद्र) (२२२५ ०४६८) (२२२५ ०५०१) (२२२५ ३०३७) (२२२५ ३७८१) (२२२५ ०४०३) (२२२५ ३०४६)	२०१८—२०१९	१५,१८·७८	१५,०८·९१	...	मेहतर व्यवसाय, कातडी कमावणे हे व्यवसाय करणाऱ्या पालकांच्या मुलांना मॅट्रिकपूर्व शिक्षण घेता यावे या उद्देशाने दिनांक ४ ऑक्टोबर, १९७७ पासून शिष्यवृत्ती देण्याची योजना सुरू केलेली असून यासाठी केंद्र आणि राज्य यांच्यामार्फत ५०:५० टक्के खर्च करण्यात येतो. यासाठी उत्पन्नाची कोणतीही अट नसून पालकांचे अस्वच्छ व्यवसाय करीत असल्याचे प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक आहे. अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना असे प्रमाणपत्र सादर करणे बंधनकारक नाही. शासन निर्णय क्र. इबीसी-२०१३/प्र. क्र. १९१/शिक्षण-१, २७ ऑगस्ट २०१४ अन्वये कचरा गोळा करणे/उचलणे हा व्यवसाय करणाऱ्या पालकांच्या मुलांचा समावेश सदर योजनेच्या लाभार्थ्यांमध्ये करण्यात आला आहे. शानिक्र.अजाशि-२०९०/प्रक्र.१८९/शिक्षण-१/दि. १ मार्च २०२१ पासून लाभाच्या रकमेत वाढ करण्यात आली आहे.
		२०१९—२०२०	४००·४०	१·०७	...	
		२०२०—२०२१	४६१०·५२	३७.६१	...	
		२०२१—२०२२	३१२९.११			
		२०२२—२०२३	८१५.२३			
२८	औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था मधील मागास-वर्गीय प्रशिक्षणार्थ्यांना विद्यावेतन प्रदान करणे. (२२२५ ०४३२) (२२२५ ३०२८) (२२२५ ०३७९) (२२२५ ३०४६)	२०१८—२०१९	२९·८६	२६·८७	...	मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना तांत्रिक शिक्षणाकडे वळविण्याकरिता औद्योगिक शिक्षण संस्थामध्ये प्रशिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना संस्थेच्या प्राचार्यामार्फत विद्यावेतन अदा करण्यात येत असून सदरहू योजना १९७२-७३ पासून सुरू करण्यात आली आहे. या योजने अंतर्गत तांत्रिक शिक्षण विभागाकडून दरमहा रु. ६० व समाजकल्याण विभागाकडून रु. ४० पुरक विद्यावेतन देण्यात येते. तंत्र शिक्षण विभागाकडून ज्यांना विद्यावेतन देण्यात येत नाही त्यांना समाजकल्याण विभागाकडून रु. १,०० विद्यावेतन देण्यात येते.
		२०१९—२०२०	१४·६१	००·००	...	
		२०२०—२०२१	१७·७१	१२०.५८	...	
		२०२१—२०२२	२००·०१			
		२०२२—२०२३	०.०२			
२९	वैद्यकीय अभियांत्रिकी, कृषी. पशुवैद्यकीय विद्यार्थ्यांकरिता ग्रंथ-पेढ्या (राज्य + केंद्र) (२२२५ ०५५७) (२२२५ ०५६६)	२०१८—२०१९	३,८४·४०	२,०९·०७	...	वैद्यकीय, अभियांत्रिकी, तंत्रनिकेतन, कृषी व पशुवैद्यकीय या अभ्यासक्रमाचे शिक्षण घेत असलेल्या अनु. जाती-जमातीच्या विद्यार्थ्यांना आर्थिक परिस्थितीमुळे या अभ्यासक्रमाची पुस्तके महाग असल्याने खरेदी करता येत नाहीत. अशा विद्यार्थ्यांसाठी सन १९७८-७९ पासून सदर योजना सुरू करण्यात आली. यासाठी केंद्र आणि राज्य यांच्या मार्फत ५०:५० टक्के खर्च करण्यात येतो. यामध्ये महाविद्यालयामधील विद्यार्थी संख्या विचारात घेऊन पुस्तक संच विकत घेण्यासाठी अनुदान दिले जाते.
		२०१९—२०२०	...	०,००·००	...	
		२०२०—२०२१	१·००	०.००	...	
		२०२१—२०२२	०·०१		...	
		२०२२—२०२३	१८७.८४			

३०	सैनिक शाळेत प्रशिक्षण घेणाऱ्या मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना निर्वाह भत्ता (२२२५ ०४५९) (२२२५ ०३९७)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	५,००·०१ ५,६०·०० ५३७·०० ५३७·०० १३०·००	४,०४·१० ३७७·८३ १३२·८४ ०	... ...	सदरहू योजना सन १९७६-७७ कार्यान्वित करण्यात आली असून मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना राष्ट्रीय संरक्षण प्रबोधिनीमध्ये प्रवेश मिळावा या हेतूने सैनिक शाळांतून जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांनी शिक्षण घ्यावे म्हणून विद्यार्थ्यांना निर्वाह भत्ता दिला जातो. इयत्ता ५ वी ते १० वी पर्यंत सैनिक शाळेत शिकणाऱ्या विद्यार्थ्याला सैनिक शाळेतील वसतिगृहातील निवास, भोजन, कपडे तसेच घोडे सवारी शिक्षण फी व परीक्षा फी इत्यादींवरील संपूर्ण खर्च अदा करण्यात येतो. (सातारा, नाशिक, पुणे) बाकी सर्व मान्यताप्राप्त सैनिक शाळांना प्रति विद्यार्थी १५,०००/- भत्ता ठेवण्यात येतो.
३१	व्यावसायिक पाठ्यक्रमाशी संलग्न असलेल्या वसती-गृहातील मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना निर्वाह भत्ता (२२२५ ०४७७) (२२२५ ०४१२)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	२,००·०० २,००·०० २,००·०० २००·०० २००·००	१,२४·६८ १९९·९९ ९६.९३	... ...	शासन निर्णय, क्र. बीसीएच-१०८५ ७०९४/ (९२) बीसीडब्ल्यू-४, दिनांक २० जून १९८६ सुधारित क्र. इबीसी-२००३/प्र. क्र. ३११/मावक-२, दिनांक ९ जून २००३ अन्वये वैद्यकीय, अभियांत्रिकी, कृषी इत्यादी व्यावसायिक अभ्यासक्रमातील महाविद्यालयामध्ये शिक्षण घेणाऱ्या अनुसूचित जातीमधील विद्यार्थ्यांना भारत सरकार मॅट्रिकोत्तर शिष्यवृत्ती या योजने अंतर्गत वसतिगृहात राहणाऱ्या विद्यार्थ्यांना रु. २३५ ते रु. ७४० निर्वाह भत्ता दिला जातो. व्यावसायिक पाठ्यक्रमाशी सलग्न असणाऱ्या महाविद्यालयातील वसतिगृहात राहणाऱ्या अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती-द्वारे मिळणाऱ्या निर्वाह भत्त्यातून त्यांची व्यावसायिक पाठ्यक्रमाची पुस्तके, निवास, भोजन, स्टेशनरी इत्यादी बाबींचा खर्च भागवावा लागतो. या निर्वाह भत्त्यातून व्यावसायिक पाठ्यक्रमाची पुस्तके, निवास, भोजन, स्टेशनरी इत्यादी बाबींचा खर्च ते भागवू शकत नाहीत. पर्यायाने शिष्यवृत्तीतून मिळणाऱ्या निर्वाह भत्त्यावर संपूर्ण अभ्यासक्रम पूर्ण करणे विद्यार्थ्यांच्या आर्थिक परिस्थितीमुळे शक्य होत नाही. म्हणून जे विद्यार्थी व्यावसायिक पाठ्यक्रमाशी संलग्न असणाऱ्या तसेच शासकीय वसतिगृहाच्या बाहेर राहतात, अशा विद्यार्थ्यांना भारत सरकार शिष्यवृत्तीच्या व्यतिरिक्त पूर्वी देण्यात येत असलेल्या रु. १०० दरमहा च्या दरात वाढ करण्यात येऊन अभ्यासक्रमनिहाय हे दर कमीतकमी रु. ५०० ते जास्तीत जास्त रु. १,००० पर्यंत सुधारित करण्यात आली आहे. विद्यार्थी भारत सरकार शिष्यवृत्ती धारक असावा. या योजनेस भारत सरकार शिष्यवृत्तीसाठी जी रु. २,००,००० लाखाची उत्पन्नाची मर्यादा आहे तिच मर्यादा या योजनेस लागू आहे.
३२	इयत्ता १० वी व १२ वी परिक्षेत विशेष उल्लेखनिय यश मिळविणाऱ्या अनु सूचित जाती, वर्गाच्या मुला-मुलींना राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज गुणवत्ता पुरस्कार प्रदान करणे. (२२२५ ३२६२)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	३,८५·०० ४,००·०० ४,००·०० ४,००·०० २,००·००	२,९३·८३ २,६८·१५ १,१४·८५ ...	... ...	शासन निर्णय क्र. इबीसी-२००३/प्र. क्र. ११५/मावक-२, दिनांक ११ जून २००३ अन्वये क्रमांक इबीसी-२००३/प्र. क्र. ११५/मावक-२, दि. २१ जुलै २००३ माध्यमिक व उच्च माध्यमिक परीक्षा मंडळाच्या इ. १० व १२ वी च्या परिक्षेत सर्वसाधारण विद्यार्थ्यांमधून प्रथम येणाऱ्या अनुसूचित जाती, विद्यार्थ्यांना विशेष पुरस्कार देवून त्यांचा गौरव करण्यासाठी ही योजना कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. गुणवत्ता पुरस्कार हा दरवर्षी २६ जुलै रोजी समारंभपूर्वक वितरीत करण्यात येतो. विद्यार्थी अनुसूचित जाती, विमूक्त जाती, भटक्या जमाती व विशेष मागासप्रवर्गातील असावा. तसेच जिल्ह्यात, तालुक्यात व महाविद्यालय/विद्यालयामधून सर्व साधारण विद्यार्थ्यांमधून प्रथम विद्यार्थ्यांनाही पुरस्कार दिले जातात.

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
३३	इयत्ता १० वी च्या परिक्षेत विशेष प्राविण्य मिळवून इयत्ता ११ वी मध्ये प्रवेश घेतलेल्या अनुसूचित जातींच्या मुला-मुलींना राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती प्रदान करणे. (२२२५ ३८१४)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	८,४७·०० ८,००·०० ८,००·०० ८,००·०० ३,००·००	८,१६·५३ ५,२२·३३ २,३०·४६ ...	... ...	शासन निर्णय, क्र. इबीसी/२००३/प्र. क्र. ११५/मावक-२, दिनांक ११ जून २००३ अन्वये अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक दर्जा सुधारावा व त्यांच्या गुणवत्तेमध्ये वाढ व्हावी, तसेच सर्वसाधारण विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक स्पर्धेमध्ये ते टिकून रहावेत यासाठी गुणवंत विद्यार्थ्यांना सक्षम करण्याच्या दृष्टिने ही योजना कार्यान्वित करण्यात आली आहे. यासाठी इयत्ता १० वी मध्ये ७५ टक्के व त्यापेक्षा जास्त गुण मिळवून इयत्ता ११ वी मध्ये प्रवेश घेणाऱ्या अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींसाठी ही योजना लागू करण्यात आली आहे. ही शिष्यवृत्ती योजना इयत्ता ११ वी व १२ वी मध्ये शिकणाऱ्या कनिष्ठ महाविद्यालय व महाविद्यालयातील अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींसाठी आहे. विद्यार्थ्यांना दरमहा रु. ३०० इतकी शिष्यवृत्ती देण्यात येते. (१० महिन्याकरिता).
३४	राज्यातील १०० अनुसूचित जातींच्या विद्यार्थ्यांना देशातील शैक्षणिक संस्थामध्ये उच्च शिक्षण घेण्यासाठी राजर्षी शाहू महाराज गुणवत्ता शिष्यवृत्ती योजना. (२२२५ ३८२३)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	६,६०·०० ३७५·०० ५००·०० ५,००·०० ४,००·००	३,८३·५१ ३,३४·३८ १,९९·९० ...	१११ ... १६२ ...	शासन निर्णय, क्र. इबीसी-२००३/प्र. क्र. ३२३/मावक-२, दिनांक ११ जून २००३ अन्वये एकविसाव्या शतकामध्ये यशस्वी होण्यास अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना आवश्यक असणारे कौशल्य व ज्ञान उपलब्ध व्हावे व त्यांची विविध क्षेत्रात होणाऱ्या स्पर्धात्मक युगासाठी जडण-घडण व्हावी याकरिता देशातील उत्तोमोत्तम शैक्षणिक संस्थामध्ये त्यांना शिक्षण मिळावे याकरिता १०० अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना शा. नि. इबीसी-२००९/प्र. क्र. ११२/मावक-वि.२ दिनांक ३१-८-२००९ अन्वये विहित केलेल्या अभ्यासक्रमाकरिता देशातील शैक्षणिक संस्थामध्ये उदा. देश पातळीवर होणाऱ्या कॅट परिक्षेद्वारे प्रवेश मिळणाऱ्या ६ संस्था, इंडियन बिझनेस स्कूल, हैद्राबाद, बिझनेस इंडिया किंवा तत्सम संस्थेने राष्ट्रीय पातळीवरील अ + वर्गीकरण केलेली बिझनेस स्कूल, जे. ई. इ. परिक्षेद्वारे प्रवेश मिळणाऱ्या भारतीय तंत्रज्ञान अंतर्गत ६ संस्था आणि अखिल भारतीय अभियांत्रिकी प्रवेश परीक्षेमार्फत प्रवेश देण्यात येणाऱ्या संस्थामध्ये मोफत उच्च शिक्षण देण्यासाठीही योजना कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. राज्यातील सर्व विभागातील विद्यार्थ्यांना समान संधी देण्याच्या उद्देशाने प्रत्येक शालेय शिक्षण परीक्षा मंडळास १२ शिष्यवृत्त्या देण्यात येतील व उर्वरित ४ शिष्यवृत्ती प्राप्त अर्जातून गुणानुक्रमे ज्यांना इ. १२ वी मध्ये जास्त गुण मिळालेले आहेत, त्यांना देण्यात येतील. एखाद्या परीक्षा मंडळातून त्यावर्षी पात्र विद्यार्थी उपलब्ध झाला नाही तर त्या विभागाचा त्या वर्षाचा अनुशेष गृहीत धरून पुढील वर्षी त्या प्रमाणात वाढीव शिष्यवृत्ती त्या विभागास देण्यात येईल. देशातील शैक्षणिक संस्थेकरिता निवड करून त्यांना देशांतर्गत शिष्यवृत्ती देण्यात येते. या शासन निर्णयान्वये सुधारणा करून राज्यातील सर्व विभागातील विद्यार्थ्यांना समान संधी देण्याच्या उद्देशाने ८ परीक्षा मंडळास प्रत्येकी पदवी करीता १० विद्यार्थी असे एकूण ८०, पदव्युत्तर पदवी करिता प्रत्येक परीक्षा मंडळाकरिता असे एकूण १६ विद्यार्थी व राज्यस्तर पदवी पदविका करिता ४ विद्यार्थी असे एकूण १०० विद्यार्थ्यांची नियम व अटी, गुणानुक्रमे निवड करून शिक्षण फी, परीक्षा फी, वसतिगृह, भोजन, पुस्तके व इतर अनुषंगिक खर्च शिष्यवृत्ती स्वरूपात देण्यात येतो.

३५	अनुसूचित जातीच्या ७५ मुला-मुलींना परदेशात शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती देण्याबाबत (२२२५ ३८३२)	२०१८–२०१९	३२,००,०१	३२,००·००	...	शासन निर्णय, क्र. इबीसी-२००३/प्र. क्र. ११५/मावक-२, दिनांक ११ जून २००३ अन्वये अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना आर्थिक परिस्थितीमुळे उच्च शिक्षणासाठी परदेशातील नामांकित विद्यापीठामध्ये प्रवेश घेता येत नाही. विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता असूनही केवळ आर्थिक परिस्थिती-मुळे त्यांना उच्च शिक्षणापासून वंचित रहावे लागते. अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना परदेशात शिक्षणाची संधी मिळावी व त्यांच्या गुणवत्तेला वाव मिळावा म्हणून विविध विषयामध्ये परदेशातील नामांकित विद्यापीठामध्ये ज्या विद्यार्थ्यांना प्रवेश मिळेल, अशा १० विद्यार्थ्यांचा परदेशातील शिक्षणाच्या खर्चासाठी शिष्यवृत्ती योजना कार्यान्वित करण्यात आली आहे. त्यानंतर शासन निर्णय दिनांक १७ जून २००६ अन्वये सन २००६-०७ पासून विद्यार्थी संख्येत २५ पर्यंत वाढ व शासन निर्णय दिनांक २२-१०-२०१० अन्वये सन २०१०-११ पासून विद्यार्थी संख्येत ५० पर्यंत वाढ करण्यात आलेली आहे. त्यामध्ये पदव्युत्तर पदवी करिता २६, व पीएच्डी. करिता २४ अशी शाखा निहाय विभागणी केलेली आहे. शासन निर्णय दिनांक १५-०७-२०१० व २२-१०-२०१० च्या सुधारित नियमान्वये शासनाने विहीत केलेल्या अभ्यासक्रमाच्या मान्यताप्राप्त विद्यापीठात प्रवेश व निवड झालेल्या विद्यार्थ्यांना शिक्षण फीची संपूर्ण रक्कम, जेवण/राहणे करिता वार्षिक निर्वाहभत्ता, युके करिता ९,००० पाऊंड, युएसए व इतर देशाकरिता १४,००० डॉलर्स तसेच पुस्तकांचा खर्च युके करिता १,००० पाऊंड व युएसए व इतर देशाकरिता १,३७५ डॉलर्स इतक्या मर्यादेत तसेच परदेशात जाताना व येतानाचे एकदाच Shortage Route and Economy Class ने प्रवासाचे विमान प्रवास खर्च मंजूर करण्यात येतो. राज्यातील सर्व विभागातील विद्यार्थ्यांना समानसंधी देण्याच्या उद्देशाने शालेय शिक्षण परीक्षा मंडळास, प्रत्येक मंडळास एक याप्रमाणे ८ मंडळास ८ शिष्यवृत्त्या देण्यात येतील आणि राज्यातून दोन विद्यार्थ्यांना पदव्युत्तर शिष्यवृत्ती देण्यात येईल अशाप्रकारे या योजनेअंतर्गत अनुसूचित जातीच्या फक्त १० विद्यार्थ्यांना दरवर्षी शिष्यवृत्ती देण्यात येईल. या १० विद्यार्थ्यां-पैकी ८ विद्यार्थ्यांना पदवी कोर्ससाठी आणि २ विद्यार्थ्यांना पदव्युत्तर कोर्ससाठी शिष्यवृत्ती देण्यात येईल. विद्यार्थी संख्येमध्ये वाढ अपेक्षित. शा. नि. क्र. इबीसी-२००६/प्र. क्र. ३२९/मावक-२, दिनांक १७ जून २००६ अन्वये १० विद्यार्थ्यांच्या संख्येत वाढ करून सन २००६-०७ पासून ८ विद्यार्थ्यांना पदवी कोर्ससाठी व १७ विद्यार्थ्यांना पदव्युत्तर एकूण ५० सुधारणा करण्यात आली. अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना आर्थिक परिस्थितीमुळे उच्च शिक्षणासाठी गुणवत्ता असूनही केवळ आर्थिक परिस्थितीमुळे उच्च शिक्षणासाठी शिक्षणापासून वंचित रहावे लागते. त्याकरिता शासन निर्णय दिनांक ११-६-२००३ अन्वये परदेशी शिक्षणासाठी दरवर्षी १० विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती दिली जात होती. शासन निर्णय दिनांक १७-६-२००६ अन्वये परदेशी शिष्यवृत्तीसाठी विद्यार्थी संख्या १० वरून २५ करण्यात आलेली आहे. त्यानंतर शासन निर्णय दिनांक २२-१०-२०१० अन्वये परदेशी शिष्यवृत्तीसाठी विद्यार्थी संख्या २५ वरून ५० करण्यात आलेली आहे. शासन निर्णय दि. ३०//६/२०१८ अन्वये परदेशी शिष्यवृत्तींसाठी विद्यार्थी संख्या ५० वरून ७५ करण्यात आली आहे. तसेच विद्यार्थ्यांना विमा व आरोग्य देण्याची देखील मान्यता देण्यात आली आहे.
		२०१९–२०२०	३५००·००	३४,९८·२९	...	
		२०२०–२०२१	४०००·००	२३,९९·८४	१३९	
		२०२१–२०२२	१०,०००·००	...	...	
		२०२२–२०२३	१५,०००·००			

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
३६	शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थामधून अनुसूचित जातीच्या उमेदवारांना व्यावसायिक प्रशिक्षण देण्याची योजना (मागेल त्याला व्याव-सायिक प्रशिक्षण) (२२२५ ३२५१)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	६,४०·०० ०·७० १·०० ०·०१ ०·०१	०.०० ०.०० ०.०० ०.००	... ... ०.००	शासन निर्णय, क्र. इबीसी-२००३/प्र. क्र. १८८/मावक-२, दिनांक ४ जुलै २००३ अन्वये देशात औद्योगिक व आर्थिक उदारीकरणाचे धोरण स्विकारल्यामुळे राष्ट्रीय उद्योग व खाजगी उद्योगामध्ये मंदीची लाट आलेली आहे. त्यामुळे उद्योग क्षेत्रातील मनुष्यबळाची गरज अत्यंत कमी झालेली आहे. याचा परिणाम म्हणून समाजातील बेरोजगार उमेदवारांचे संख्येत मोठ्या प्रमाणात भर पडलेली असून, त्यामध्ये एस. एस. सी. उत्तीर्ण/अनुत्तीर्ण व आर्थिक दुर्बलतेमुळे पुढील कुठलेही शिक्षण न घेऊ शकलेले बेरोजगार यांचा समावेश आहे. राज्यातील अल्पशिक्षित अनुसूचित जातीमधील उमेदवारांना औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांमध्ये उपलब्ध असलेल्या प्रशिक्षण सुविधांचा व साधनसामग्रीचा यथायोग्य वापर करून एक आठवडा ते दोन महिनेपर्यंतच्या अल्प कालावधीचे प्रशिक्षण देऊन या प्रशिक्षित उमेदवारांना स्वयंरोजगार मिळवून देण्यासाठी तसेच शासकीय वसतिगृहातील गट-क व गट-ड कर्मचारी व अनुदानीत वसतिगृहातील अधीक्षक यांना प्रशिक्षण देण्यासाठी ही योजना कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे.
३७	शासकीय वसतिगृहे. (२२२५ ३३४२) (२२२५ ०२८१) (२२२५ ०९१३)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	४,०१,७६·४५ ३६४२६·१३ ३५८००·०० ४२७००·०० ४९५००·००	३,४४,३७·९१ ३०६९५·९३ १३७१६·२९ ...	... ...	मागासवर्गीय मुला-मुलींना उच्च शिक्षण घेण्यासाठी व आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील मुलींना विद्यालयीन व महाविद्यालयीन शिक्षण सुलभ व्हावे याकरिता शासनाने शासकीय वसतिगृहे कार्यान्वित केलेले आहेत. सदरची योजना ही सन १९२२ पासून सुरू असून सद्या महाराष्ट्रात मागासवर्गीय मुला-मुलींकरीता ४४१ शासकीय वसतिगृहे आहेत. शासननिर्णय क्र. बीसीएच-२०१६/प्र. क्र. २९३/शिक्षण-२ दि. ६ जानेवारी २०१७ अन्वये ज्या अनु. जाती व नवबौद्ध विद्यर्थ्यांनी शासकीय वसतिगृहात प्रवेश मिळणेकरीता अर्ज केला परंतु त्यांना वसतिगृहात प्रवेश मिळाला नाही अशा विद्यार्थ्यांना मॅट्रीकोत्तर शिक्षण घेता यावे म्हणून भोजन, निवास, व इतर शैक्षणिक सुविधा स्वतः उपलबध करून घेण्यासाठी त्यांचे आधार क्रमांक संलग्न असलेल्या बँक खात्यात थेट रक्कम वितरीत करणेबाबत "भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजना" सुरू करण्यात आली आहे.
३८	सफाई कामगारांच्या मुलांच्यासाठी निवासी शाळा (पब्लिक स्कूल). (२२२५ २२२८)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	११०·७२ ८०·४५ ११३·१३ ८८.३७ ९४.२८	५६·४५ ६१·९३ ४७·४५ ...	... ...	सफाई कामगारांची मुले शिक्षणापासून वंचित राहू नयेत म्हणून निवासासह शैक्षणिक उन्नतीसाठी या समाजाच्या मुलांकरिता इयत्ता १ ली ते इयत्ता १० वी पर्यंत शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणून १९८५ मध्ये पुणे येथे व १९९५-९६ मध्ये नागपूर येथे प्रत्येकी एक निवासी शाळा सुरू करण्यात आलेली आहे. या शाळेत प्रवेश घेणाऱ्या मुलांना निवास, भोजन, शैक्षणिक साहित्य, गणवेश इत्यादी सोयी मोफत दिल्या जातात.

३९	अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींकरीता नवीन शासकीय निवासी शाळा सुरू करणे. (२२२५-डी-११७)	२०१८—२०१९	१९,०९६·३३	११,५०९·०४	...	शासन निर्णय, क्र. बीसीएच—२००२/प्र. क्र. २६८/मावक-४, दिनांक ४ जुलै २००७ अन्वये शासनाने आर्थिक परिस्थितीमुळे अनु. जाती/नवबौद्ध मुला-मुलींना प्राथमिक/माध्यमिक शिक्षण घेता येत नाही अशा मुला-मुलींच्या शिक्षणाची सोय व्हावी म्हणून प्रत्येक तालुक्यात एक शासकीय निवासी शाळा सुरू करण्याचा निर्णय घेतला आहे. यापैकी ९० निवासी शाळा सुरू झाल्या आहेत. सदर निवासी शाळेमध्ये इयत्ता ६ वी ते १० वी पर्यंतच्या अनु. जाती व नवबौद्ध मुला-मुलींना प्रवेश दिला जाणार आहे. निवासी शाळेत मोफत भोजन, निवास व इतर आवश्यक शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येतात.
		२०१९—२०२०	११७८४·१८	१०५०६·९६	...	
		२०२०—२०२१	१५०००·००	६९५८·२४	...	
		२०२१—२०२२	१७८६८·३६	...	...	
		२०२२—२०२३	२१०००·००			
४०	मागासवर्गीय मुला मुलींकरिता नवीन १०० शासकीय वसतिगृहे सुरू करणे. (४२२५-०४६१)	२०१८—२०१९	२०,००·००	४२·३०	...	शासन निर्णय, क्र. बीसीएच—२००५/प्र. क्र. ५५४/मावक-४, दि. २८ जून २००७ नुसार मागासवर्गीय मुला-मुलींकरीता जिल्हा व तालुकास्तरावर १०० नविन शासकीय वसतिगृहे इमारत बांधकाम करून सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. या वसतिगृहांपैकी ७७ वसतिगृहांचे बांधकाम पूर्ण झाले असून २२ वसतिगृहांचे बांधकाम प्रगतीपथावर आहे.
		२०१९—२०२०	५,००·००	२४५·६४	...	
		२०२०—२०२१	५,००·००	०००·००	...	
		२०२१—२०२२	०·०१	...	...	
		२०२२—२०२३	०·०१			
४१	शासकीय वसतिगृहे बांधकाम. (४२२५-०४८-१)	२०१८—२०१९	५०,००·००	५०,००·००	...	शासन निर्णय, क्र. बीसीएच—२००५/प्र. क्र. ५५४/मावक-४, दिनांक २८ जून अन्वये विभागीय स्तरावर मागासवर्गीय मुला-मुलींसाठी (२५० क्षमतेचे एक युनिट याप्रमाणे चार युनिट) १,००० क्षमतेची सात वसतिगृहे सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. यापैकी अमरावती, औरंगाबाद व लातूर, पुणे, नाशिक येथील वसतिगृह इमारत बांधकाम पूर्ण झालेले असून वसतिगृह सुरू झालेली आहेत. मुंबई, नागपूर ठिकाणची जमीन अद्याप अप्राप्त आहे.
		२०१९—२०२०	६२,००·००	५२७२·४३	...	
		२०२०—२०२१	५०००·००	२५००·००	...	
		२०२१—२०२२	१००००·००	...	...	
		२०२२—२०२३	११०००·००			
४२	अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींसाठी शासकीय निवासी शाळा बांधकाम. (४२२५-०५०-५)	२०१८—२०१९	२५,००·००	२३,२९·२०	...	शासनाने शासन निर्णय, क्र. अजाशा—२००५/प्र. क्र. ४३२/का -४, दिनांक १ जून २००६ व दिनांक १९ जून २००६ नुसार राज्यात मागासवर्गीय मुला-मुलींसाठी तालुकास्तरावर एकूण ३५३ शासकीय निवासी शाळा सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. यापैकी पहिल्या टप्प्यात शासन निर्णय क्र. बीसीएच-२००६/प्र. क्र. ३९५/मावक-४ दिनांक ४ जून २००७ नुसार इमारत बांधकाम करून १०० ठिकाणी शासकीय निवासी शाळा सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. या १०० निवासी शाळांपैकी ८९ निवासी शाळांचे बांधकाम पूर्ण झाले असून ०८ ठिकाणी बांधकाम प्रगती पथावर आहे. बांधकाम पूर्ण असून हस्तांतरण होणे बाकी आहे. ०१ ठिकाणी जागा उपलब्ध नाही. प्रशासकीय मान्यतेस्तव १ व सा. बां. वि.कडे १ प्रस्ताव प्रलंबित आहेत.
		२०१९—२०२०	५०,००·००	३७११·९६	...	
		२०२०—२०२१	५०००·००	१९००·००	...	
		२०२१—२०२२	५२१०·००	...	...	
		२०२२—२०२३	५०००·००			
४३	अनु. जाती व नवबौद्ध मुला-मुलींसाठी विभागीय स्तरावर उच्च स्तर औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरू करणे. (४२२५-०४७-२)	२०१८—२०१९	५·००	...	...	शासन निर्णय क्र. इबीसी-२००५/प्र. क्र. २९५/मावक-२, दिनांक ९ जानेवारी २००६ नुसार राज्यात विभागीय स्तरावर सात ठिकाणी अनुसूचित जाती व नवबौद्ध मुला-मुलींसाठी विभागीय स्तरावर उच्चस्तर निवासी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था इमारत बांधकाम करून सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. या सात औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांपैकी नाशिक, अमरावती, अ औरंगाबाद व नागपूर येथील औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरू झालेल्या आहेत. पुणे येथील प्रस्तावावर कार्यवाही सुरू आहे. मुंबई येथे अद्याप जागा उपलब्ध झालेली नाही.
		२०१९—२०२०	३०·००	२१·७०	...	
		२०२०—२०२१	३०·००	००·००	...	
		२०२१—२०२२	०·०१	...	...	
		२०२२—२०२३	१०००·००			

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
४४	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक न्यायभवन इमारत बांधकाम करणे. (४२२५-०४९-९)	२०१८—२०१९	१२,००·००	१२,००·००	...	या योजने अंतर्गत प्रत्येक जिल्ह्यात एक याप्रमाणे ३४ जिल्ह्याच्या ठिकाणी सामाजिक न्याय विभागांतर्गत जिल्हास्तरीय कार्यालय व महामंडळ यांचे कार्यालयासाठी इमारत बांधकाम मंजूर करण्यात आलेले आहे. ३४ जिल्ह्यांपैकी इमारत बांधकामासाठी ३३ ठिकाणी जमीन प्राप्त झालेली असून ३० ठिकाणी इमारत बांधकाम पूर्ण झालेले आहे व ३ ठिकाणी बांधकाम प्रगतीपथावर आहे. १ ठिकाणी जागा अप्राप्त आहे.
		२०१९—२०२०	२०,००·००	२०००·००	...	
		२०२०—२०२१	२५००·००	४१·२६	...	
		२०२१—२०२२	२५००·००	...	...	
		२०२२—२०२३	५०००·००		...	
४५	अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींसाठी आश्रम शाळा योजना . (२२२५-३७७२)	२०१८—२०१९	...	...	...	विमुक्त जाती, भटक्या जमातीच्या आश्रमशाळा योजनेच्या धर्तीवर या जिल्ह्यात साक्षरतेचे प्रमाण कमी आहे अशा जिल्ह्यात स्वयंसेवी संस्थेमार्फत अनुसूचित जातीच्या मुला-मुलींसाठी आश्रमशाळा ही योजना सन १९९६-९७ पासून सुरू करण्यात आली आहे. सध्या महाराष्ट्रात १० प्राथमिक व ९ माध्यमिक अशा एकूण १९ अनु. जाती आश्रमशाळा कार्यरत आहेत. सदर योजने अंतर्गत शालेय वसतीगृह कर्मचारी यांचे १००% वेतन अनुदान, प्राथमिक आश्रमशाळेतील निवासी विद्यार्थ्यांवर प्रती विद्यार्थी रु. १५०० प्रमाणे दरमहा ११ महिन्यांसाठी व माध्यमिक आश्रमशाळेसाठी १० महिन्यांकरिता स्वयंसेवी संस्थांना परिपोषण अनुदान देण्यात येते, शिक्षक व अधीक्षकाच्या एकूण वेतनाच्या १५% रक्कम आकस्मिक खर्च म्हणून देण्यात येते, सार्वजनिक बांधकाम विभागाने प्रमाणित केलेल्या भाड्याच्या ७५% इमारत भाडे देण्यात येते. तसेच सदर आश्रमशाळेतील विद्यार्थ्यांना वह्या-पुस्तके, स्टेशनरी, गणवेश, आंथरुण-पांघरुण, साबण, तेल इत्यादी वस्तू मोफत पुरविण्यात येते. सदर योजना जिल्हा परिषदेमार्फत राबविण्यात येते.
		२०१९—२०२०	...	...	...	
		२०२०—२०२१	...	...	...	
		२०२१—२०२२	...	...	...	
		२०२२—२०२३				
४६	स्वयंसेवी संस्थाचे मागास-वर्गीय मुला-मुलींच्या अनुदानित वसतिगृहाच्या इमारत (विस्तार) बांध-कामासाठी अर्थसहाय्य (बाबू जगजीवनराम छात्रावास योजना. (राज्य + केंद्र) (२२२५-३७९९) (२२२५-३०२८)	२०१८—२०१९	१०·००	...	...	सदर योजना सन १९७०-७१ पासून फक्त मुलींच्या वसतीगृहाकरिता सुरू करण्यात आली व सन १९८९-९० पासून मुलांच्या वसतिगृहासाठी सुद्धा सदर योजना लागू करण्यात आली. सदर योजने अंतर्गत अनुदानित वसतिगृहांच्या विस्तारित इमारत बांधकामासाठी अनुदान देण्यात येते. नवीन वसतिगृह बांधकामास अनुदान देण्यात येत नाही. सदर योजने अंतर्गत मान्य अंदाजपत्रका-नुसार मुलांच्या अनुदानित वसतिगृहाकरिता राज्य शासन ४५%, केंद्र शासन ४५% याप्रमाणे अनुदान देण्यात येते, तसेच मुलींच्या वसतिगृहासाठी केंद्र शासनाकडून ९०% अनुदान देण्यात येते. उर्वरित १०% हिस्सा हा स्वयंसेवी संस्थेचा असतो. सदर अनुदान मिळाल्यापासून २ वर्षात विस्तारित इमारत बांधकाम संबंधित संस्थेने पूर्ण केले पाहिजे.
		२०१९—२०२०	०·००	...	...	
		२०२०—२०२१	०·०१	०.००	...	
		२०२१—२०२२	८८.३७	०.००	...	
		२०२२—२०२३	९४.२८		...	

४७	स्वयंसेवी संस्थांना वसतिगृहाच्या परि रक्षणासाठी अनुदान. (२२२५-२१३९) (२२२५-३८७९) (२२२५-०५३९) (२२२५-०८८९)	२०१८—२०१९	१,६४,५२·३४	१,३७,११·०५	...	अनुसूचित जातीतील विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक विकास होण्याच्या दृष्टीने व साक्षरतेचे प्रमाण वाढण्याच्या दृष्टीने स्वयंसेवी संस्थांना वसतिगृहे चालविण्यासाठी अनुदान दिले जाते. योजना सन १९५१ पासून सुरू झालेली असून आजमितीस महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ मधील कलम १०० अन्वये जिल्हा परिषदेमार्फत चालविण्यात येते. मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना त्यांचा शिक्षणक्रम पूर्ण करता यावा, तसेच मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक विकास व्हावा या उद्देशाने सदर योजना सन १९५०-५१ पासून कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. सदर योजना शासन निर्णय क्र बीसीएच-१०९८/प्र. क्र. १०७/मावक-४, दिनांक १६ मार्च १९९८ मधील अटी व शर्तीनुसार सदर योजना राबविण्यात येते. सदर योजने अंतर्गत वसतिगृह अधीक्षक, स्वयंपाकी, मदतनीस व चौकीदार यांना एकत्रित वेतन/मानधन देण्यात येते. निवासी विद्यार्थ्यांसाठी दरमहा दरडोई रु. १,५०० परिरक्षण अनुदान १० महिन्यांसाठी संस्थेस देण्यात येते. इमारत भाड्यापोटी सार्वजनिक बांधकाम विभागाने प्रमाणित केलेल्या भाड्याच्या ७५% भाडे संस्थेस देण्यात येते. निवास, भोजन, आंथरुण-पांघरूण, क्रिडा साहित्य इत्यादी सोयीसुविधा मोफत देण्यात येतात. अनुदानित वसतिगृहांमध्ये अनु. जातीच्या विद्यार्थ्यांबरोबर मातंग, वाल्मिकी, कातकरी व माडिया गोंड या प्रवर्गातील स्थानिक विद्यार्थ्यांना आणि अनाथ अपंग निराश्रित विद्यार्थ्यांना प्राधान्याने विहित टक्केवारीच्या आधीन राहून प्रवेश देण्यात येतो. सदर योजने अंतर्गत राज्यात एकूण २,३८८ एवढी अनुदानित वसतिगृहे असून सदर योजना जिल्हा-परिषदेमार्फत राबविण्यात येते.
		२०१९—२०२०	१४,६६·७५	...	...	
		२०२०—२०२१	२,२०,५३·७५	१०५४९.४३	...	
		२०२१—२०२२	२,०७,०६·००	...	...	
		२०२२—२०२३	१,५२,९४·२०			
४८	मागासवर्गीय बाल वाड्यांना सहाय्यक अनुदान. (२२२५-०५३९) (२२२५-०८८९)	२०१८—२०१९	१·५९	१·३२	...	मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना त्यांच्यामध्ये लहान वयातच स्वच्छता व नीटनेटकेपणाचे संस्कार व शिक्षणाची गोडी निर्माण व्हावी म्हणून बालवाड्यांची योजना जिल्हा परिषदेमार्फत राबविण्यात येत आहे. प्रत्येक बालवाडीत किमान २० ते कमाल ४० मुलांना प्रवेश देण्यात येतो. यामध्ये १०% बिगर मागासवर्गीय मुलांनाही प्रवेश देण्यात येतो. शासनाने नवीन धोरणानुसार शहरी व ग्रामीण विभागामध्ये एकात्मिक बाल विकास प्रकल्पांतर्गत अंगणवाड्या सुरू झालेल्या असल्याने बालवाड्यांसाठी पाहिजे तसा प्रतिसाद मिळत नाही.
		२०१९—२०२०	०·६२	...	...	
		२०२०—२०२१	१·२६	६.००	...	
		२०२१—२०२२	१·२२	...	...	
		२०२२—२०२३	८·४०			
४९	समाज कार्य महाविद्यालय. (२२३५-१५०३)	२०१८—२०१९	१,१५,४४·३२	१,०८,७५·५५	...	स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालवल्या जाणाऱ्या शासनमान्य विद्यापीठाशी संलग्न असणाऱ्या व शासनाची मान्यता असणाऱ्या समाजकार्य विषयाच्या पदवी-पदव्युत्तर अभ्यासक्रम शिकवणाऱ्या महाविद्यालयांना मान्यता व अनुदान ही योजना सन १९६६-६७ पासून कार्यान्वित आहे. स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविण्यात येणाऱ्या पदवी व पदव्युत्तर अभ्यासक्रम चालविणाऱ्या महाविद्यालयांना वेतन व वेतनेतर सहाय्यक अनुदान या योजने अंतर्गत मंजूर करण्यात येते. अनुदान तत्वावरील समाजकार्य महाविद्यालयातील शिक्षक-शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांना १००% वेतन अनुदान, सार्वजनिक बांधकाम विभागाने प्रमाणित केलेल्या भाड्याच्या ७५% इमारत भाडे अनुदान तसेच वेतनेतर खर्चाकरिता वेतन खर्चाच्या ८% (चौथ्या वेतन आयोगाच्या आधारे) अनुदान देण्यात येते, राज्यात सद्यस्थितीत ५१ समाजकार्य महाविद्यालये असून, पैकी ५० अनुदान तत्वावर, १ विनाअनुदान तत्वावर कार्यरत आहेत. सदर योजना संबंधीत जिल्ह्याचे सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण यांचेमार्फत राबविण्यात येते.
		२०१९—२०२०	१२६२७·९१	१,०५,५८·६७	...	
		२०२०—२०२१	१३१०८·९९	१,१४,०६·२४	...	
		२०२१—२०२२	१४०१५.५४	...	...	
		२०२२—२०२३	१५२६२·६९			

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
	अनुसूचित जाती उपयोजना					
५०	गटई कामगारांना पत्र्याचे स्टॉल पुरविणे. (२२२५-२६२२)	२०१८–२०१९	४,००·००	४,००·००	८६४	महाराष्ट्र राज्यामध्ये चामड्याच्या वस्तू व पादत्राणे दुरुस्ती करण्याच्या क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर असलेल्या अनुसूचित जातीच्या गटई कामगारांना त्यांची आर्थिक व सामाजिक उन्नती साधण्यासाठी १००% अनुदान तत्वावर पत्र्यांचे स्टॉल व रुपये ५०० इतके अनुदान देण्यात येते. शासन निर्णय क्र. गटई-२०११/प्र. क्र. १४७/मावक-२, दि. ८-१२-११ अन्वये सदरची योजना व्यवस्थापकीय संचालक संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार महामंडळ (मर्या.), मुंबई यांचे मार्फत राबविण्यात येते.
		२०१९–२०२०	३५०·००	३००·००	८९	
		२०२०–२०२१	८००·००	०००·००	००	
		२०२१–२०२२	७००·००	…	…	
		२०२२–२०२३	७००·००			
५१	अनुसूचित जाती आणि नवबौद्ध घटकांसाठीच्या योजनांना समाजकल्याण संचालनालयामार्फत व्यापक प्रसिद्धी. (२२२५-३७२५)	२०१८–२०१९	३२,००·००	२१,७८·१६	…	शा. नि. क्र. वि. घ. यो.–२००६/प्र. क्र. २४७/वि. घ. यो.–१, दि. ३ नोव्हेंबर २००६ अन्वये समाजकल्याण आयुक्तालयामार्फत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध घटकांच्या शैक्षणिक सामाजिक व आर्थिक विकासाकरिता येणाऱ्या विविध कल्याणकारी योजनांना तळागाळातील व ग्रामपातळीवर व्यापक प्रसिद्धी देणे.
		२०१९–२०२०	३५००·००	२४·०९	…	
		२०२०–२०२१	१५०००·००	७०३·२४	…	
		२०२१–२०२२	२००००·००	…	…	
		२०२२–२०२३	२५०००·००			
५२	अनुसूचित जाती आणि नवबौद्ध घटकांच्या स्वयंसहाय्यता बचतगटांना मिनी ट्रॅक्टर व त्याची उपसाधने यांचा पुरवठा करणे. (२२२५ डी-३३१)	२०१८–२०१९	२५,६०·००	२५,५९·४४	१९२५	शासन पत्र क्र. एसटीएस २०११/प्र. क्र. ४३९/अजाक-१, दि. ६-१२-१२ अन्वये अनु. जाती व नवबौद्ध घटकातील शेतकऱ्यांना १००% अनुदानावर पॉवर ट्रिलर पुरवठा ही योजना बंद करण्यात आली असून त्याऐवजी बचत गटांना ९०% अनुदानावर ९ ते १८ अश्वशक्तीचा मिनी ट्रॅक्टर व त्याची उपसाधने याचा पुरवठा करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला असून अटी व शर्ती पुढीलप्रमाणे : (१) अनु. जाती-नवबौद्ध घटकांच्या बचत गटातील सदस्य महाराष्ट्र राज्याचे रहिवासी असावेत. (२) सदर बचत गटातील किमान ८०% सदस्य अनु. जाती-नवबौद्ध घटकातील असावेत. (३) मिनी ट्रॅक्टर व त्याची उपसाधने यांच्या खरेदीची किमान मर्यादा रु. ३·५० लाख इतकी राहील व सदर बचत गटांनी वरील किमान मर्यादेच्या १०% स्वहिस्सा भरल्यानंतर ९०% (कमाल रु. ३·१५ लाख.) (४) सदरची योजना शासन निर्णय क्र. एसटीएस-२०१६/प्र.क्र. १२५/अजाक दिनांक ८/३/२०१७ अन्वये डी. बी. टी. अंतर्गत समाविष्ट करण्यात आलेली आहे.
		२०१९–२०२०	४२००·००	३०५३·९६	१७०३	
		२०२०–२०२१	४०००·००	०.००	०.००	
		२०२१–२०२२	५०००·००	…	०.००	
		२०२२–२०२३	५०००·००			
५३	कर्मवीर दादासाहेब गायकवाड स्वाभिमान व सबलीकरण योजना. (२२२५-३६१८) (६२२५-०२६९)	२०१८–२०१९	३२,०१·००	३२,००·००	३५३	या योजने अंतर्गत अनु. जाती व नवबौद्ध घटकाच्या दारिद्र्य रेषेखालील भूमिहीन शेतमजूर कुटुंबांना उत्पन्नाचे स्त्रोत उपलब्ध व्हावे म्हणून ४ एकर कोरडवाहू जमीन किंवा २ एकर ओलिताखालील जमीन उपलब्ध करून देण्याची योजना शासनाने १ एप्रिल २००४ पासून सुरू केली आहे. या योजने अंतर्गत दिनांक १४ ऑगस्ट २०१८ अन्वये सुधारित शासन निर्णयानुसार सदरची योजना ही १००% अनुदानित करण्यात आली आहे.
		२०१९–२०२०	३५००·०१	२८,७०·०९	१७०	
		२०२०–२०२१	५०००·०१	२५,००·००	१२२	
		२०२१–२०२२	१५०००·००	…	…	
		२०२२–२०२३	१५०००·०१			

५४	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे (कार्यशाळा व प्रशिक्षण कार्यक्रम राबविणे). (२२२५-३६८१)	२०१८–२०१९	८०,००·००	८०,००·००	१ संस्था	राज्य शासनाने शासन निर्णय क्र. यूटीए-१०७८/डी-२५, दि. ३० डिसेंबर १९७८ अन्वये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे या संस्थेची स्थापना करण्यात आली आहे. या संस्थेमार्फत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनावरील विविध प्रकाशनाचे संशोधन कार्य करण्यात येते. या संस्थेमार्फत मागासवर्गीयांकरिता स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन प्रशिक्षण वर्ग घेतले जातात. तसेच समाजकल्याण विभागातील कार्यरत कार्यालय अधिक्षक, प्रमुख लिपिक, समाज कल्याण निरिक्षक, वरिष्ठ लिपिक, कनिष्ठ लिपिक व शिपाई या वर्ग-३ व वर्ग-४ कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्यात येते.
		२०१९–२०२०	७०,००·००	६०,००·००	१ संस्था	
		२०२०–२०२१	९५,०००·००	५०००·००	...	
		२०२१–२०२२	३०,०००·००	...	...	
		२०२२–२०२३	३५,०००.००			
५५	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांचे मार्फत अनु. जातीचे सुशिक्षीत बेरोजगार तरुणांना व्यावसायाभिमुख क्षमता वाढीसाठी प्रशिक्षण देणे. (२२२५-३७५२)	२०१८–२०१९	६,८६·४०	६,८६·४०	...	शासनाने शासन निर्णय क्र. इबीसी–२००६/प्र. क्र. १४८/मावक-२, दि. १५ सप्टेबर २००६ अन्वये अनुसूचित जातीच्या प्रवर्गातील बेरोजगारांसाठी प्रमाण कमी करून त्यांच्या क्षमता वृद्धीसाठी ही योजना सन २००६-०७ पासून सुरू करण्यात आलेली आहे. अनुसूचित जातीच्या व्यक्तींना आर्थिक परिस्थितीमुळे कौशल्यावर आधारित व्यावसायिक प्रशिक्षण कार्यकम सुरू करता येत नाहीत. त्यासाठी कृषि औद्योगिक, कृषि प्रक्रिया, फळबागा, फुलशेती, रेशीम उद्योग, कृषि पणन, मत्स्य व्यवसाय, पशु संवर्धन, दुग्ध प्रक्रिया यांसारख्या व्यावसायिक बाबींवर प्रशिक्षण देऊन त्यांची कौशल्यवृद्धी करणेसाठी ५ दिवसांच्या प्रशिक्षणासाठी रु. ४,००० खर्च अपेक्षित आहे. अनु. जातीच्या किमान इ. ८ वी उत्तीर्ण अर्जदार पात्र असून वयोमर्यादा १८ ते ४५ वर्षे राहील. सदरहू संस्थेची स्थापना २२ डिसेंबर १९७८ पासून करण्यात आली असून सदरहू संस्थेमार्फत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवनावरील विविध प्रकारचे संशोधन कार्य हाती घेण्यात आले असून त्यासाठी निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, चर्चासत्रे व परिसंवाद, ग्रंथ खरेदी व इतर तत्सम कार्यक्रम घेण्यात येत आहेत.
		२०१९–२०२०	३,५०·००	३,००·००	...	
		२०२०–२०२१	५,००·००	०.००	...	
		२०२१–२०२२	५,००·००	...	...	
		२०२२–२०२३	१०,००.००			
५६	महाड येथील डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे राष्ट्रीय स्मारकाची परिरक्षण व व्यवस्थापन. (२२२५-३६४५)	२०१८–२०१९	४,७९.७३	४,७९.७३	१ स्मारक	महाड येथे भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे जयंती दिनाचे शतक महोत्सवाचे औचित्य साधून हे राष्ट्रीय स्मारक बांधण्यात आले आहे. या स्मारकामध्ये प्रेक्षागृह, वस्तुसंग्रहालय, वाचनालय, बहुउद्देशीय सभागृह, सहा सेमीनार हॉल, १२ विश्रामगृह, तरंग तलाव, डॉ. बाबासाहेबांचा पुतळा व प्रशस्त बगीचा आहे. सदर स्मारकांची देखभाल व प्रशासकीय बाबीसाठी १२ कर्मचाऱ्यांची पदे मंजूर आहेत. सद्य:स्थितीत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे यांचेमार्फत सदर स्मारकांची सर्व देखभाल व प्रशासकीय नियंत्रण करण्यात येते.
		२०१९–२०२०	३,११·५०	३,६१·५०	१ स्मारक	
		२०२०–२०२१	५००·००	२·५०	...	
		२०२१–२०२२	५०३·००	...	...	
		२०२२–२०२३	५००·००			
५७	अनु. जातीचे सहकारी औद्योगिक संस्थांना अर्थसहाय्य. (४२२५-०४५-२) (६२२५-०२५-१)	२०१८–२०१९	२०,००·००	११,५७·२६	००	सहकाराच्या माध्यमातून अनुसूचित जातीच्या घटकांना विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणणे काळाची गरज आहे. दुर्बल घटकांना सहकार क्षेत्रात वाव मिळवून देऊन त्यांना विकासाच्या संधी मिळवून देणे आवश्यक आहे. अनुसूचित जातीमध्ये बेरोजगारांना उपजिविकेचे साधन उपलब्ध करून देण्यासाठी अनु. जातीच्या सहकारी संस्थांना अर्थ सहाय्य देण्याची योजना शासन निर्णय क्र. मासाका-२००३/प्र. क्र. १९/विघयो-२ दि. २७ फेब्रुवारी २००४ नुसार सुरू करण्यात आली
		२०१९–२०२०	३२,००·००	...	...	
		२०२०–२०२१	१९,००·००	०.००	...	
		२०२१–२०२२	१९,००·००	...	...	
		२०२२–२०२३	२०,००·००			

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
						आहे. यामध्ये अनु. जातीच्या यंत्रमाग सोसायट्या, निटींग गारमेंटस, सूत प्रोसेसिंग युनिटस, शेतीमाल प्रक्रिया, साखर कारखाने, खांडसरी कारखाना रूपांतरित करणे इ. समावेश आहे. (१) सहकारी संस्थेचा स्वहिस्सा—५% (२) सहकारी संस्थांना शासकीय भागभांडवल—३५% (३) शासकीय दीर्घ मुदतीचे कर्ज—३५% (४) वित्तीय संस्थेकडून कर्ज—२५% वरीलप्रमाणे अर्थसहाय्य खालील अटीवर दिले जाते. (१) सहकार कायद्या अंतर्गत संस्था नोंदणीकृत असणे, (२) संस्थेचे भागधारक ७०% अनु. जातीचे/ नवबौद्ध असावेत, (३) संस्थेच्या प्रकल्पाच्या ५% स्वहिस्सा भाग भांडवल, (४) शासनाने या योजनेसाठी विहित केलेल्या १ ते ३२ अटींची पूर्तता करणे.
५८	अनु. जातीचे सहकारी सूत गिरणींना दीर्घ मुदतीची कर्जे. (६२२५-०२२२)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	२०,००·०० २०,००·०० १५,००·०० ५,००·०० ७५,००·००	१४,००·०० १२,००·०० ००,००·०० ...	१ १	मागासवर्गीय सहकारी सूत गिरण्यांना दीर्घ मुदतीचे कर्ज मंजूर करावयाची योजना शा. नि. क्र. एपीसी-१०९७/१६३४९/प्र. क्र. १२३ विघयो-२, दि. ४ जून १९९८ आणि शा. नि. क्र. सूतगी-२००३/५५५/प्र. क्र.-३३, विघयो दि. २ जुलै २००४ अन्वये राज्यात कार्यान्वित आहे. सूत गिरणीचे प्रकल्प मूल्य ५३ कोटी निर्धारीत केले असून त्याचे ५% किमान ८० लाखांपर्यंत सभासदाकडून भागभांडवल गोळा करणारे संस्थेस प्रकल्प मूल्याचे ४५% सहकार व वस्त्र उद्योग विभागाकडून भागभांडवल व समाजकल्याण विभागाकडून ५०% दीर्घ मुदतीचे कर्ज मंजूर करण्यात येते. साधारण २ वर्षानंतर कर्जवसूली ६ वर्षांच्या कालावधीत २४ समान मासिक हप्त्यात करावी लागते. राज्यामध्ये एकूण ९ सूतगिरण्या कार्यान्वित आहेत.
संचालनालय व प्रशासन						
५९	आयुक्तालयाचे बळकटीकरण. (२२२५-००९२) (२२२५-०१३६) (२२२५ डी-५५) (२२२५-०१५४) (२२२५-०१०९)	२०१८—२०१९ २०१९—२०२० २०२०—२०२१ २०२१—२०२२ २०२२—२०२३	६६,६१·६८ ७९,६३·१० ९०,९०·९४ ९१,९२.९४ ९९,४६.७०	५९,७८·४९ ७२,३३·८३ ६७७४.७३ ...	... ...	आयुक्तालय, समाजकल्याण आणि क्षेत्रीय कार्यालयातील ९७९ अधिकारी व कर्मचाऱ्यांच्या वेतन व इतर भत्त्यासाठी लेखाशीर्ष एनपी-२२५ ००९२ मधून खर्च करण्यात येतो. तसेच जिल्हा परिषदेतील जिल्हा समाजकल्याणचे ३३ अधिकाऱ्यांच्या वेतन व इतर भत्त्यावर लेखाशीर्ष एनपी-२२२५-डी-५५ खाली करण्यात येतो आणि समाजकल्याण जि. प. कार्यालयातील ४६२ कर्मचाऱ्यांच्या वेतन व इतर भत्त्यासाठी लेखाशीर्ष एनपी-२२२५ ०१३६ मधून खर्च करण्यात येतो. नागरी हक्क संरक्षण यंत्रणा मुख्यालय व क्षेत्रीय कार्यालयांमार्फत राबविण्यासाठी १४ कर्मचाऱ्यांच्या वेतन व भत्त्यांचा खर्च लेखाशीर्ष एनपी-२२२५ ०१५४ मधून करण्यात येतो. तसेच अनु. जाती उपयोजन क्षेत्रीय कार्यालयामार्फत राबविण्यासाठी ५० अधिकारी/कर्मचाऱ्यांच्या वेतन व भत्त्याचा खर्च लेखाशीर्ष-२२२५ ०१०९ मधून करण्यात येतो.

६०	सामाजिक न्याय संचालनालय (मागासवर्ग शाखा) व जात प्रमाणपत्र पडताळणी समित्या दक्षता पथक. (२२२५-३४७६) (२२२५-०११८)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	४९,५१·५० ४३,९९·२० ४८,७८·०६ ५१,३८·६२ ७५,२२.४३	४४,२७·१९ ४०,९६·३९ ३३,०८.८६	... ...	महाराष्ट्र राज्यातील आयुक्तालयाचे नियंत्रणाखालील ७ विभागातील ३६ जात प्रमाणपत्र पडताळणी समित्या कार्यरत आहेत. त्यांचे मार्फत अनु. जाती, वि. जा. भ. ज., इ. मा. व., वि. मा. प्र. यांचे जातीच्या प्रमाणपत्राची पडताळणी करून प्रमाणपत्र देण्यात येते. सदर प्रमाणपत्र शैक्षणिक, निवडणूक, सरकारी-निमसरकारी नोकरीसाठी देण्यात येते. सध्या संगणकावर ई-जाती प्रमाणपत्रासाठी अर्ज करण्याची सुविधा उपलब्ध आहे. समित्यांमधील २६३ अधिकारी/कर्मचाऱ्यांचे वेतन व भत्ते लेखाशीर्ष २२२५ ३४७६ खाली काढण्यात येऊन कंत्राटी पदावरील ७९ कर्मचाऱ्यांचे मानधन १० कंत्राटी सेवा यामधून करण्यात येते. जात पडताळणी समित्यामधील क्लिष्ट प्रकरणासाठी दक्षता पथके कार्यान्वित असून १०८ अधिकारी/कर्मचाऱ्यांचे वेतन व इतर भत्त्याचा खर्च लेखाशीर्ष एन-२२२५ ०११८ मधून करण्यात येतो.
६१	इयत्ता ९ वी व १० वी मध्ये शिकत असलेल्या अनु. जा. विद्यार्थ्यांना भारत सरकार मॅट्रीकपूर्व शिष्यवृत्ती. (२२२५-डी ६५४)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	५५,००.०० २३,००.०० ५५,००.०० ५५,००·०० १०,६७·००	... २१,३०·९२ ०.०० ०.००	... ...	सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने शासन निर्णय क्र. इबीसी २०१२/प्र. क्र. १५१/ शिक्षण-१ दिनांक ४ ऑक्टोबर २०१३ नुसार सन २०१३-१४ या शैक्षणिक वर्षापासून सदर योजना लागू करण्यास मान्यता दिलेली आहे.

१. सदर योजनेअंतर्गत शिष्यवृत्ती व इतर अनुदानाचे दर खालीलप्रमाणे राहतील.

अ. क्र.	योजना	वसतीगृहात न राहणारे (अनिवासी)	वसतीगृहात राहणारे (निवासी)
१.	शिष्यवृत्तीचा दर (प्रतिमाह)	रु. १५०	रु. ३५०
२.	पुस्तके व तदर्थ अनुदान (वार्षिक)	रु. ७५०	रु. १,०००

२. वरीलप्रमाणे शिष्यवृत्ती शिवाय विनाअनुदानित शाळेतील अपंग विद्यार्थ्यांकरिता अतिरिक्त भत्ते पुढीलप्रमाणे आहेत.

अ. क्र.	भत्त्याचा प्रकार	मासिक भत्त्याची रक्कम
१.	अंध विद्यार्थ्यांसाठी वाचक भत्ता	रु. १६०
२.	वसतीगृहात न राहणाऱ्या अपंग विद्यार्थ्यांकरिता वाहतूक भत्ता	रु. १६०
३.	अपंग विद्यार्थ्यांच्या सोबत्याकरिता भत्ता	रु. १६०
४.	अपंग विद्यार्थ्यांच्या मदतनीसकरिता भत्ता	रु. १६०
५.	मंदबुद्धी विद्यार्थ्यांकरिता शिकवणी भत्ता	रु. २४०

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
						३. सदर शिष्यवृत्ती योजनेअंतर्गत अटी व शर्ती पुढीलप्रमाणे राहतील. १. सदर योजना शासकीय मान्यता प्राप्त शाळेत शिकत असणाऱ्या विद्यार्थ्यांस लागू राहील. २. सदर योजनेअंतर्गत शिष्यवृत्तीसाठी विद्यार्थ्यांच्या पालकांच्या उत्पन्नाची मर्यादा रु. २·०० लक्ष. ३. यामध्ये विद्यार्थ्यांच्या किमान गुणांची अट नाही. ४. सदर योजनेअंतर्गत विद्यार्थ्याने अर्ज करणे आवश्यक आहे. ५. सदर योजनेचा लाभ केंद्राच्या इतर माध्यमिक पूर्व शिष्यवृत्तीच्या लाभार्थ्यांना लागू राहणार नाही. ६. या योजनेकरिता राज्य स्तरावर सह आयुक्त (शिक्षण), समाजकल्याण आयुक्तालय, पुणे यांना आणि जिल्हा स्तरावर समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद व समाजकल्याण अधिकारी, वर्ग-२ बृहन्मुंबई तक्रार निवारण अधिकारी म्हणून घोषित करण्यात येत आहेत. ७. राज्य शासनाची सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती ही योजना अनुसूचित जाती प्रवर्गातील इयत्ता ८ वी ते १० वी च्या सर्व मुलींसाठी सध्या सुरू आहे. यामध्ये पालकांच्या उत्पन्नाची मर्यादा नाही. मात्र केंद्र शासनाच्या इयत्ता ९ वी व १० वी मध्ये शिकत असणाऱ्या अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांना भारत सरकार मॅट्रीकपूर्व शिष्यवृत्ती योजनेमध्ये रुपये २·०० लक्ष इतके वार्षिक उत्पन्न असणाऱ्या पालकांच्या इयत्ता ९ वी, १० वी च्या मुलींचा समावेश होणार आहे. त्यामुळे अनुसूचित जाती प्रवर्गातील इयत्ता ८ वी च्या मुली आणि रुपये २·०० लक्ष पेक्षा जास्त उत्पन्न असणाऱ्या पालकांच्या इयत्ता ९ वी १० वी च्या मूलींकरिता सध्याची सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना यापुढेही चालू राहील. मात्र एकाच लाभार्थ्यांस दोन्ही योजनेचा लाभ घेता येणार नाही.
६२	हमी परताव्यासाठी मागासवर्गीय गृहनिर्माण संस्थांसाठी कर्ज. (६२१६-०२३-९)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१·०० १·०० १·०० १·०० ३०.००	०·०० ०.०० ०.०० ...	... ...	राज्यातील मागासवर्गीय गृहनिर्माण संस्थांना अर्थसहाय्य (पीडब्ल्यूआर २१९) या योजने अंतर्गत मागासवर्गीय सहकारी गृहनिर्माण संस्थांना आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल गट व अल्प उत्पन्न गटातील मर्यादा धारण करणाऱ्या संस्थांना घरे बांधणीसाठी शासनातर्फे अनुदान दिले जाते. या योजने अंतर्गत मागासवर्गीय सहकारी गृहनिर्माण संस्थांना कर्ज मंजूर व अदा करण्याची जबाबदारी दी महाराष्ट्र स्टेट-को. हौसिंग फायनान्स लि. मुंबई यांचेकडे सोपविण्यात आली आहे. ज्या गृहनिर्माण संस्था कर्ज घेणार असतील त्या त्या कर्जाला बांधकाम खर्चाच्या मर्यादेला आधीन राहून विविध शासनाने निर्णयान्वये शासन हमी दिलेली आहे.
६३	नरबळी आणि इतर अमानुष, अनिष्ट व अघोरी प्रथा व जादूटोणा यांना प्रतिबंध घालणे व त्याचे समूह उच्चाटण करणे. (२२३५-बी-३६१)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१,३८·४० १,८२·०० १३,००·०० ३१०·०० २२००·००	६६·१७ ५५·१२ ५९.१० ...	८ संस्था २ संस्था	शासन निर्णय क्र. अंश्रनि-२०१४/प्र. क्र. २९३ (अ)/सामासु, मुंबई दिनांक १२ सप्टेंबर २०१४ अन्वये शासनाने महाराष्ट्र नरबळी आणि इतर अमानुष, अनिष्ट व अघोरी प्रथा व जादूटोणा यांना प्रतिबंध घालण्याबाबत व त्याचे समूळ उच्चाटन करण्याबाबत अधिनियम २०१३ या कायद्याची प्रभावी अंमलबजावणी व प्रचार आणि प्रसिद्धी याकरिता विविध कार्यक्रम/कार्यशाळा इत्यादी आयोजित करण्यात येतात परंतू शा.नि.दिः-१५ जुलै २०२० नुसार शासनस्तरावर कार्यवाही केली जाते.

६४	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची १२५ वी जयंती वर्ष "समता व सामाजिक न्याय वर्ष" साजरे करणे. (२२२५-डी-८२३)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	८०,०८.०० २९,४०.०० ४०,००.०० ४०,००.०० ५०,००.००	७३,२८.३० २५,४५.१९ ३९९.९३ ...	कार्यक्रम कार्यक्रम कार्यक्रम ...	शासननिर्णय क्रमांक सामान्य न्याय विभाग-२०१५/प्र. क्र.-१६३/बांधकामे दिनांक ९ ऑक्टोबर २०१५ अन्वये शासनाने भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे १४ एप्रिल २०१५ ते १४ एप्रिल २०१६ हे वर्ष समता व सामाजिक न्याय वर्ष म्हणून साजरे करण्याचा निर्णय घेतलेला आहे. सदरच्या वर्षामध्ये अनेक कार्यक्रम/उपक्रम हाती घेण्यास शासनाने मान्यता दिली आहे. तसेच सदर शासन निर्णयानुसार राज्यात मागासवर्गीय मुलींसाठी नवीन ५० शासकीय वसतिगृहे व महानगरात नोकरी करणाऱ्या मागासवर्गीय महिलांसाठी शासकीय वसतिगृहे सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.
६५	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी लंडन येथे सन १९२१-२२ मध्ये वास्तव्य केलेल्या घराची खरेदी व दुरुस्ती. (४२२५-११६-३)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	... ०.०१ ०.०१ ०.०१ ०.०१	... ... ०.००	... ...	शासन निर्णय क्र. विघयो-२०१४/प्र. क्र. ८०/विघयो दिनांक १६ फेब्रुवारी २०१५ अन्वये भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सन १९२१/२२ मध्ये वास्तव्य केलेले लंडनस्थित १० किंग्ज हन्रीरोड एन डब्ल्यु-३ येथील घर शासनाने घेतले आहे. सदर घर खरेदी केंद्र शासन, परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालय व भारतीय रिझर्व्ह बँक यांच्या मान्यतेच्या अधिन राहून करण्यात आले आहे.
६६	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजना. (२२२५-ई-७७७)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	८८,८०·०० ७०,००·०० १,००,००·०० २,००,००.०० १,८०,००.००	८३,९८·१९ ५७,५५.९७ ७४९०.०३ ...	... ...	शासन निर्णय क्र. बीसीएच-२०१६/प्र. क्र. २९३ शिक्षण-२, दिनांक ६ जानेवारी २०१७, अन्वये भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजना राबविण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. सदर योजनेखाली १० वी व १२ वी नंतरच्या व्यावसायिक तसेच बिगर व्यावसायिक अभ्यास क्रमामध्ये प्रवेश मिळालेल्या अनु. जाती व नवबौद्ध विद्यार्थ्यांना भोजन, निवास, व इतर शैक्षणिक सुविधा स्वतः उपलब्ध करून घेण्यासाठी त्यांचे आधार संलग्न असलेल्या बँक खात्यात थेट रक्कम जमा करण्यात येते. सदरचा लाभ मिळणेकरिता विद्यार्थ्यांने विहीत नमुन्यातील अर्ज करणे आवश्यक आहे. सदरच्या शासन निर्णयातील नियमानुसार विहीत अटींची पूर्तता करणाऱ्या विद्यार्थ्यास सदर योजनेचा लाभ देण्यात येतो.
६७	भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक विकास योजना. (लेखाशिर्ष २२२५-एफ-०८५)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	८०,००·०० ३,००,००·०० ५,००,००·०० १०,००,००·०० १२,००,००·००	८०,००·०० १,६८,७६·५२ ४१,००·०० ...	२३७२ ९४३ ९०८ ...	राज्यातील नागरी व ग्रामीण क्षेत्रातील अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्त्यांना / गावांना पायाभूत सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी सन १९७४ पासून अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्ती सुधारणा योजना राबविण्यात येत आहे. या योजनेंतर्गत राज्यामध्ये नागरी व ग्रामीण क्षेत्रातील अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्त्यांचा/गावांचा कमी अधिक प्रमाणात विकास झाला तरी तो एकसमान झालेला दिसून येत नाही. राज्यातील नागरी तसेच ग्रामीण भागातील विशेष घटक संवर्गातील वस्त्यांमध्ये/गावांमध्ये विकास कामे निधी अभावाने प्रलंबित राहिल्याने ग्रामस्थांना तसेच नागरी भागातील रहिवाशांना अनेक समस्यांना तोंड द्यावे लागते. यासंदर्भात लोकप्रतिनिधींकडून अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्तीस/गावाच्या विकास कामांकरिता वारंवार मोठ्या प्रमाणात निधीची मागणी होत आहे. उपरोक्त बाब विचारात घेऊन राज्यातील अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या नागरी व ग्रामीण भागातील वस्ती/गावांचा विकास करण्याबाबत लोकप्रतिनिधींनी सुचविलेल्या कामांना शासन स्तरावरुन मान्यता देण्यासंदर्भात नव्याने राज्यस्तर योजना तयार करुन सदर योजनेचे निकष निश्चित करणे आवश्यक

होते. तसेच या योजनेंतर्गत घ्यावयाची कामे. अंमलबजावणी यंत्रणा व इतर निकष निश्चित करुन राज्यातील अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या नागरी व ग्रामीण भागातील वस्ती/गावांचा विकास करण्याबाबत लोकप्रतिनिधींनी सुचविलेल्या कामांना शासन स्तरावरुन मान्यता देऊन या योजनेंतर्गत घ्यावयाची कामे, अंमलबजावणी यंत्रणा व इतर निकष निश्चित करण्यासाठी भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सामाजिक विकास योजना अशी राज्यस्तर योजना सन २०१८-१९ या वर्षापासून दिनांक ९ मार्च २०१८ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये सुरु करण्यात आली आहे.

या योजनेंतर्गत अनुसूचित जाती व नवबौध्द घटकांच्या वस्तीतील/गावातील पाणीपुरवठा, मलनिःस्सारण, पोहोच रस्ते, अंतर्गत रस्ते, गटारे बांधणे, स्मशान भुमीचा विकास करणे, पथदिवे, पर्जन्य पाण्याचा निचरा, सार्वजनिक सुलभ शौचालये, ग्रंथालय/अभ्यासिका, व्यायामशाळा या व्यतिरिक्त स्थानिक वस्तीतील रहिवाशांच्या गरजा लक्षात घेता विकास कामांचा समावेश शासन स्तरावरुन करण्यात येईल. सदर योजनेंतर्गत केवळ विद्यमान खासदार व आमदार यांनी सुचविलेली कामे मंजूर केली जातात.

दिनांक २८ जुलै, २०२१ रोजीच्या शासन शुध्दीपत्रकान्वये सदर योजनेंतर्गत घ्यावयाच्या कामांमध्ये वाढ करण्यात आली असून नविन अटी व शर्ती समाविष्ट करण्यात आलेल्या आहेत.

समाजकल्याण आयुक्तालयामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिलांविषयक योजना (Gender Budget)

रुपये लाखात

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
१	सामुहिक विवाह सोहळ्यामध्ये भाग घेऊन विवाह करणाऱ्या मागासवर्गीय दांपत्यासाठी कन्यादान योजना. (२२२५-३५३८) (२२२५-३५४७)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	३,६०·०० १,७५·०० ३,००·०० ५,००·०० ५,००.००	३,१०·९२ २,६२·९२ ११७.१२	७८३ १३१४ ६६४	महाराष्ट्रात अनुसूचित जातीतील (नवबौद्धांसह) आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत असलेल्या मागासवर्गीय कुटुंबातील सामुहिक विवाह सोहळ्यामध्ये सहभागी होऊन विवाह करणाऱ्या जोडप्यास एकूण रु. १०,००० (रु. दहा हजार) इतके अर्थ सहाय्य वस्तुरूपाने देण्याचा निर्णय सन २००३-०४ या आर्थिक वर्षापासून महाराष्ट्र शासनाने घेतलेला आहे. शासन निर्णय दि. ०२-१२-२०१६ अन्वये सामुहिक विवाह सोहळ्यामध्ये भाग घेणाऱ्या दांपत्यांना वस्तुरूपात देण्यात येणाऱ्या अनुदानात रु. २०,००० इतकी रक्कम वधूचे वडील, आई किंवा पालकांच्या नावे अधोरेखित धनादेशाद्वारे (क्रॉसचेकने) लग्नाच्या दिवशी देण्यात येते. तसेच सामूहिक सोहळा आयोजित करणाऱ्या स्वयंसेवी संस्थांना प्रति पात्र जोडपे रु. ४,००० प्रोत्साहनात्मक अनुदान देण्यात येते यासाठी ३ महिन्याच्या आत विवाह नोंदणी प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहील, असे नमुद करण्यात आले. सदर योजने अंतर्गत प्रतिवर्षी प्रत्येक जिल्ह्यात अनुसूचित जातीतील (नवबौद्धांसह) आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत एकूण १०० जोडप्यांना या योजनेचा लाभ देण्यात येतो. स्वयंसेवी संस्था/यंत्रणेने सामूहिक विवाह सोहळ्यामध्ये सहभागी झालेल्या मागासवर्गीय जोडप्यांची छायाचित्रे, विहित नमुन्यात अर्ज इत्यादी कागदपत्रे विवाह संपन्न होण्याच्या किमान १५ दिवस अगोदर सहाय्यक आयुक्त समाजकल्याण यांचेकडे सादर करावी लागतात.
२	इयत्ता ५ वी ते ७ वी मध्ये शिकणाऱ्या मागासवर्गीय मुलींना शिष्यवृत्ती. (२२२५-०५३९)	२०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	१,६७·०४ १,६७·०४ १,२९·४९ ७२.०० ५०.४०	१,३३.६३ ... ३५.९७	... ...	मागासवर्गीय मुलींमध्ये प्राथमिक शाळांमध्ये गळतीचे प्रमाण अधिक आढळून येत असल्यामुळे ते कमी व्हावे म्हणून इ. ५ वी ते ७ वी मध्ये शिक्षण घेणाऱ्या सर्व मागासवर्गीय मुलींना दरमहा रुपये ६० प्रमाणे १० महिन्यांची शिष्यवृत्ती प्रदान करण्यात येते. सदर योजना दिनांक १२ जानेवारी १९९६ पासून सुरू करण्यात आलेली आहे. यासाठी उत्पन्नाची किंवा गुणाची अट नसून शाळेत उपस्थिती ही एकच अट ठेवण्यात आलेली आहे.
३	इयत्ता ८ वी १० मध्ये शिकणाऱ्या अनुसूचित जातींच्या मुलींना सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना. २२२५-३४६७ २२२५-३८६१	२०१७–२०१८ २०१८–२०१९ २०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२ २०२२–२०२३	... ...	... ...	... ...	शासन निर्णय, इबीसी-२००३/प्र. क्र. ११६/मावक-२, दि, २३ मे २००३ अन्वये मागासवर्गीय मुलींचे प्राथमिक शाळेतील गळतीचे प्रमाण कमी व्हावे यासाठी इयत्ता ५ वी ते ७ वी मधील मुलींना शिष्यवृत्ती देण्याची योजना शासन निर्णय, दिनांक १२ जानेवारी १९९६ अन्वये सन १९९५-९६ पासून सुरू करण्यात आली. ही बाब लक्षात घेऊन याच धर्तीवर इयत्ता ८ वी ते १० वी मध्ये शिकणाऱ्या अनुसूचित जातींच्या मुलींसाठी सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजना लागू करण्यात आली आहे. त्यानुसार दरमहा रुपये १०० याप्रमाणे १० महिन्यांसाठी शिष्यवृत्ती या योजने अंतर्गत दिली जाते.

समाजकल्याण आयुक्तालयामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या महिलांविषयक योजना (Gender Budget)

रुपये लाखात

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
४	शासकीय वसतिगृहे (२२२५ ३३४२) (२२२५ ०२८१) (२२२५ ०९१३)	२०१८–२०१९	४०१७६.४५	३४४३७.९१	...	मागासवर्गीय मुला-मुलींना उच्च शिक्षण घेण्यासाठी व आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील मुलींना विद्यालयीन व महाविद्यालयीन शिक्षण सुलभ व्हावे याकरिता शासनाने शासकीय वसतिगृहे कार्यान्वित केलेले आहेत. सदरची योजना ही सन १९२२ पासून सुरू असून सद्या महाराष्ट्रात मागास-वर्गीय मुला-मुलींकरीता ४४१ शासकीय वसतिगृहे आहेत. त्यामध्ये मुलांची २२९ व मुलींची २१२ वसतिगृहे असून लाभार्थी विद्यार्थी संख्या ४१,४८३ एवढी आहे. आज मितीस एकूण २५९ वसतिगृहे शासनाच्या इमारती मध्ये कार्यान्वित असून उर्वरित १८२ वसतिगृहे भाड्याच्या इमारतीमध्ये कार्यान्वित आहेत. त्याप्रमाणे केंद्र शासनास प्रस्तावित केलेले आहे. शासन निर्णय, दिनांक २८-६-२००७ अन्वये जिल्हा व तालुकास्तरावर नवीन १०० शासकीय वसतिगृहे व विभागीय स्तरावर १,००० विद्यार्थी क्षमतेची ७ वसतिगृहे सुरू आहेत.
		२०१९–२०२०	३६४२६.१३	३०६९५.९३	...	
		२०२०–२०२१	३५८००.००	१३७१६.२९	...	
		२०२१–२०२२	४२७००.००	...	...	
		२०२२–२०२३	४९५००.००	...		

टिप - समाजकल्याण आयुक्तालयाकडून राबविण्यात येणाऱ्या सर्वच शैक्षणिक, आर्थिक विकास, गृहनिर्माण भांडवली खर्च कर्ज योजना तसेच सामाजिक सुरक्षा व कल्याणाच्या योजनांचा लाभ पुरूष, महिला, विद्यार्थी, विद्यार्थिनींना देण्यात येतो.

भाग—३

दिव्यांग कल्याण विभाग

अनुक्रमणिका

					पृष्ठ क्रमांक
(१)	प्रस्तावना	...	...	...	९७
(२)	समग्र कार्यक्रम	...	...	...	९९
(३)	महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त आणि विकास महामंडळ	...	...	...	१०१
(४)	महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळाच्या माध्यमातून दिव्यांग व्यक्तींच्या निरंतर सेवेसाठी महामंडळामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजना	...	...	...	१०२
(५)	योजनेची संक्षिप्त माहिती	...	...	...	१०३
(६)	वित्तीय आवश्यकता	...	...	...	१०८

दिव्यांग कल्याण व पुनर्वसनविषयक योजना

प्रस्तावना

महाराष्ट्र राज्यातील दृष्टीहीन, कर्णबधिर, अस्थिविकलांग व मनोविकलांग मुलांना शिक्षण, प्रशिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देऊन त्यांना समाजाच्या मुख्य प्रवाहात सामील करण्याच्या दृष्टीने सामाजिक न्याय विभागाच्या दिव्यांग कल्याण आयुक्तालयामार्फत दिव्यांगांचे शिक्षण व पुनर्वसनविषयक योजना राबविल्या जातात. त्याचप्रमाणे दिव्यांग व्यक्ती (समान संधी, हक्कांचे संरक्षण आणि संपूर्ण सहभाग) अधिनियम, १९९५ या कायद्याच्या अंमलबजावणीचे कामकाज दिव्यांग कल्याण आयुक्तालयामार्फत केले जाते. आयुक्त, दिव्यांग कल्याण कार्यालयाची निर्मिती ऑगस्ट २००० मध्ये करण्यात आली आहे. दिव्यांग कल्याण योजनावर सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षात कार्यक्रम रुपये ८५,९९१·१७ लाख व अनिवार्य १,८७४·४९ लाख अशी एकूण ८७,८६५·६६ लाख इतकी अर्थसंकल्पीत तरतूद उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे. (सोबत लेखाशीर्षनिहाय तरतुदी व खर्चाचा तपशील जोडलेला आहे.) या योजना जिल्हा स्तरावर मुंबई शहर व उपनगर या जिल्ह्यामध्ये सहाय्यक आयुक्त समाजकल्याण व इतर जिल्ह्यामध्ये जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचे कार्यालयामार्फत राबविल्या जातात. दिव्यांग आयुक्तालयातील अधिकारी व कर्मचारी यांचा पदनिहाय तपशील पुढीलप्रमाणे.

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई–३२
दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

तक्ता क्रमांक ७

अ. क्र.	पदनाम	वेतन	ग्रेड पे	पदांची संख्या	
				२०२०–२०२१	२०२१–२०२२
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
	मुख्यालय स्तर				
	राजपत्रित गट–अ आणि गट–ब				
१	आयुक्त (भा. प्र. सें.)	वेतनस्तर	...	१	१
२	उप आयुक्त – S-23	६७,७००–२,०८,७००	६६००	१	१
३	सहाय्यक आयुक्त – S-19	५५,१००–१,७५,१००	५०००	१	१
४	लेखाधिकारी (वर्ग–२) – S-16	४४,९००–१,४२,४००	४६००	१	१
५	निरीक्षक (राज) दिव्यांग संस्था – S-15	४१,८००–१,३२,३००	४४००	५	५
६	सहाय्यक लेखाधिकारी – S-15	४१,८००–१,३२,३००	४४००	२	२
७	लघुलेखक (उच्चश्रेणी) – S-15	४१,८००–१,३२,३००	४४००	१	१
८	विधी अधिकारी (अंशकालीन)	३०००० (एकत्रित)	...	१	१
	अराजपत्रित (गट ब, क व ड)				
९	कार्यालय अधीक्षक – S-14	३८,६००–१,२२,८००	४३००	२	२
१०	लघुलेखक (निम्नश्रेणी) – S-14	३८,६००–१,२२,८००	४३००	१	१
११	वैद्यकीय सामाजिक कार्यकर्ता – S-14	३८,६००–१,२२,८००	४३००	२	२
१२	सहाय्यक सल्लागार – S-13	३५,४००–११,२४,००	४२००	२	२
१३	प्रमुख लिपिक – S-13	३५,४००–११,२४,००	४२००	२	२
१४	वरिष्ठ लिपिक – S-08	२५,५००–८१,१००	२४००	३	३
१५	कनिष्ठ लिपिक – S-6	१९,९००–६३,२००	१९००	८	८
१६	वाहन चालक – S-6	१९,९००–६३,२००	१९००	२	२
१७	शिपाई – S-1	१५,५००–४७,६००	१३००	४	४

तक्ता क्रमांक ७—चालू

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
जिल्हास्तर					
१	अधीक्षक (राजपत्रित) — S-15	४१,८००—१,३२,३००	४४००	६	६
२	अधीक्षक — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	१४	१४
३	वैद्यकीय सामाजिक कार्यकर्ता — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	२८	२८
४	सहाय्यक सल्लागार — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	२८	२८
५	भौतिक उपचार तज्ञ — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	७	७
६	व्यवसाय उपचार तज्ञ — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	५	५
७	परिचारिका — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	६	६
८	निदेशक — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१६	१६
९	विशेष शिक्षक — S-10	२९,२००—९२,३००	२८००	५४	५४
१०	शिक्षक (हस्तव्यवसाय कला/शारीरिक शिक्षण/गायन/अवयव चलन प्रशिक्षण) — S-10	२९,२००—९२,३००	२८००	१६	१६
११	निदेशक/कॉम्प्युटर ऑपरेटर अँड प्रोग्राम असिस्टंट — S-8	२५,५००—८१,१००	२४००	३	३
१२	वरिष्ठ लिपिक/लेखापाल — S-8	२५,५००—८१,१००	२४००	१३	१३
१३	कनिष्ठ लिपिक नि टंकलेखक भांडारपाल — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	१९	१९
१४	वाहन चालक — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	५	५
१५	वरिष्ठ काळजी वाहक— S-3	१६,६००—५२,४००	१६००	३६	३६
१६	कनिष्ठ काळजी वाहक— S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	३३	३३
१७	स्वयंपाकी — S-3	१६,६००—५२,४००	१६००	२३	२३
१८	शिपाई — S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	११	११
१९	मदतनीस — S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	३३	३३
२०	पहारेकरी — S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	८	८
२१	माळी — S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	२	२
२२	मानद वैद्यकीय अधिकारी (मानधन)	मानधन	मानधन	१८	१८
२३	मानद मानस उपचार तज्ञ	मानधन	मानधन	५	५
२४	सफाईगार — S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	१३	१३
२५	अर्धवेळ शिक्षक	अर्धवेळ	अर्धवेळ	१	१
२६	संगीत शिक्षक (अंशकालीन)	अंशकालीन	अंशकालीन	१	१
२७	कवायत निदेशक	अंशकालीन	अंशकालीन	१	१
२८	सफाईगार (अंशकालीन)	अंशकालीन	अंशकालीन	१	१
जिल्हा पुनर्वसन केंद्र, विरार, जि. ठाणे					
१	जिल्हा दिव्यांग पुनर्वसन अधिकारी — S-23	६७,७००—२,०८,७००	६६००	१	१
२	कृत्रिम अवयव अभियंता (वरिष्ठ) — S-15	४१,८००—१,३२,३००	४४००	१	१
३	समाजसेवक व्यवसाय मार्गदर्शक आणि मानसशास्त्रज्ञ — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	१	१
४	भौतिक उपचार तज्ञ — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	१	१
५	व्यव. उपचार तज्ञ — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	१	१
६	लेखापाल — S-14	३८,६००—१,२२,८००	४३००	१	१
७	कृत्रिम अवयव अभियंता (कनिष्ठ) — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१	१
८	निम्नश्रेणी लघुलेखक — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१	१
९	प्राथ. आरोग्यकेंद्र व पुनर्वसन अधिकारी — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१	१

तक्ता क्रमांक ७ —चालू

(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
१०	श्रवण व वाचाउपचार तज्ञ — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१	१
११	विशेष अंध शिक्षक — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१	१
१२	सहाय्यक — S-13	३५,४००—१,१२,४००	४२००	१	१
१३	लेदर वर्कर कम शू मेकर — S-10	२९,२००—९२,३००	२८००	१	१
१४	कान साचा तंत्रज्ञ — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	१	१
१५	बहुउद्देशीय पुनर्वसन तंत्रज्ञ — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	२	२
१६	बहुउद्देशीय पुनर्वसन उपचारक — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	२	२
१७	टंकलेखक/भांडारपाल — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	१	१
१८	वाहनचालक — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	१	१
१९	वाहनसहाय्यक — S-6	१९,९००—६३,२००	१९००	१	१
२०	संदेशवाहक/सफाईगार/चौकीदार — S-1	१५,०००—४७,६००	१३००	३	३

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग,

उपसचिव

अवर सचिव (१)

कक्ष अधिकारी (२)

समग्र कार्यक्रम

हे पुस्तक म्हणजे दिव्यांग कल्याण विभागामार्फत कार्यान्वित करण्यात येत असलेल्या योजना व कार्यक्रम यांचा विस्तृत अहवाल आहे. आयुक्तालयाला नेमून दिलेल्या कार्याचे संदर्भात कार्य आणि कार्यक्रमाचे अभियान प्रतिबिंबीत करणे हे कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. आयुक्तालयाने निविर्देशपूर्वक मागणी केलेल्या आणि सन २०२१-२२ च्या अंदाजपत्रकात मंजूर झालेला निधी ज्या कार्यक्रमासाठी आहे अशा योजनांचा कार्यक्रम अंदाजपत्रकात अंतर्भाव केलेला आहे.

प्रशासकीय रचना —

उपरोल्लिखित कार्यक्रमांची अंमलबजावणी करण्यासाठी या विभागासाठी एक स्वयंपूर्ण आयुक्तालय आहे. सद्यःस्थितीत आयुक्त व्यतिरिक्त मुख्यालय स्तरावर व जिल्हा स्तरावर कर्मचारी वर्ग उपलब्ध करून देण्याची कार्यवाही सुरू आहे.

(१) दिव्यांगांना शिक्षण व प्रशिक्षण देणाऱ्या राज्यातील शासकीय संस्था — ६ ते १८ वर्ष वयोगटातील दिव्यांग विद्यार्थ्यांची शिक्षणाची व निवासाची विनामूल्य व्यवस्था शासकीय संस्थांमधून केली जाते. तसेच १८ वर्षांवरील दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शासकीय प्रौढ दिव्यांगांच्या प्रशिक्षण केंद्रामधून विविध व्यवसाय प्रशिक्षण दिले जाते. अशा प्रकारे राज्यात एकूण १८ शासकीय संस्था कार्यरत आहेत. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनांसाठी रुपये १,२९२·०६ लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(२) स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविण्यात येणाऱ्या संस्थेमधून दिव्यांगांचे शिक्षण व प्रशिक्षण — ६ ते १८ वर्ष वयोगटातील दिव्यांग विद्यार्थ्यांना स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविण्यात येणाऱ्या दिव्यांगांच्या विविध शाळांमधून अंध, कर्ण-बधीर, अस्थिव्यंग व मतिमंद मुलांना शिक्षण व निवासाची विनामूल्य सुविधा पुरविल्या जातात. तसेच १८ वर्षांवरील दिव्यांग विद्यार्थ्यांना वेगवेगळ्या व्यवसायाचे दिव्यांगानुरूप व्यवसाय प्रशिक्षण कार्यशाळांमधून दिले जाते. या संस्थांना शासनामार्फत नोंदणी प्रमाणपत्र प्राप्त झाल्यानंतर कार्याची दोन वर्षे पूर्ण झाल्यावर निधीच्या उपलब्धतेनुसार अनुदान देण्यात येते. या संस्थांना खालीलप्रमाणे अनुदान देण्यात येते.

१. वेतन—मान्य कर्मचाऱ्यांचे १०० टक्के वेतन दरमहा बँकेमार्फत.

२. वेतनेतर अनुदान—मान्य वेतन खर्चाच्या ८ टक्के पर्यंत मर्यादित.

३. इमारत भाडे—सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या भाडे प्रमाणपत्राप्रमाणे ७५ टक्के.

४. परिपोषण—दरमहा प्रती विद्यार्थी रुपये १५०० व मतिमंद प्रवर्गासाठी रु. १६५० प्रमाणे १० महिन्यांकरिता व मतिमंद बालगृहातील प्रती विद्यार्थी रुपये २,००० प्रमाणे १२ महिन्यांकरिता

सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनांसाठी रुपये ८१,७१९·५९ लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे. स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविण्यात येणाऱ्या अनुदानित दिव्यांगांच्या विशेष शाळा व कार्यशाळांचा तसेच लाभार्थ्यांचा तपशील खालीलप्रमाणे—

(३) शारीरिकदृष्ट्या दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्त्या व उद्योगांतर्गत प्रशिक्षण — दिव्यांग शाळेतील अनिवासी विद्यार्थी तसेच सामान्य शाळेतील इयत्ता १ ली ते १० वी पर्यंत दिव्यांग विद्यार्थ्यांना उत्पन्नाची अट न लावता शिष्यवृत्त्या व उद्योगांतर्गत प्रशिक्षण या योजनेखाली शिष्यवृत्ती रक्कम प्रदान केली जाते.

त्याचप्रमाणे इयत्ता १० वी नंतरचे महाविद्यालयीन व्यावसायिक, तांत्रिक व अभियांत्रिकी शिक्षण घेणाऱ्या दिव्यांग विद्यार्थ्यांना त्यांच्या अभ्यासक्रमाच्या दर्जाप्रमाणे अभ्यासक्रमाचे गट करून शिष्यवृत्तीची रक्कम देण्यात येते. त्याचबरोबर अंध विद्यार्थ्यांना वाचक भत्ता तसेच सर्व दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्तीबरोबर शैक्षणिक शुल्क, प्रकल्प टंकलेखन खर्च, अभ्यासदौरा खर्चाची रक्कम दिली जाते.

सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनांसाठी रुपये ७४८.१० लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(४) दिव्यांग विद्यार्थ्यांना कृत्रिम अवयव व साधने पुरविणे — शारीरिक पुनर्वसनाच्या दृष्टीने अस्थिविकलांग दिव्यांगाकरिता कॅलिपर, कृत्रिम अवयव, तीन चाकी सायकल, कर्णबधिरांकरिता श्रवणयंत्र, अंध विद्यार्थ्यांकरिता टेपरेकॉर्डर व कॅसेट्स इत्यादी साधनांसाठी रुपये ३,०००/— पर्यंतचे अर्थसहाय्य देण्यात येते. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेसाठी रुपये १२८६.३१ लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(५) दिव्यांग व्यक्तींना स्वयंरोजगारासाठी बीज भांडवल — १८ ते ५० वर्ष वयोगटातील दृष्टीहीन, कर्णबधिर व अस्थिविकलांग दिव्यांग व्यक्तींना स्वयंरोजगारासाठी रुपये १,५०,००० व्यवसायाकरिता ८० टक्के बँकेमार्फत कर्ज व २० टक्के कमाल रुपये ३०,००० सामाजिक न्याय विभागामार्फत अनुदान देण्यात येते. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेसाठी रुपये २९९.६१ लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(६) दिव्यांग व्यक्तींना पुनर्वसनासाठी अर्थसहाय्य — शासकीय तसेच शासन मान्य संस्थेमधून प्रशिक्षण पूर्ण केलेल्या १८ ते ५० वर्ष वयोगटातील दिव्यांग व्यक्तींस प्रशिक्षण पूर्ण केलेला व्यवसाय सुरू करण्यासाठी लागणाऱ्या साधनांकरिता रुपये १,०००/— अर्थसहाय्य देण्यात येते. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेसाठी रुपये ७·८८ लाख इतकी सुधारीत तरतूद उपलब्ध आहे.

(७) दिव्यांग विद्यार्थ्यांना गुणवत्ता पुरस्कार — प्रत्येक विभागीय माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळामधून इयत्ता १० वी व १२ वी उत्तीर्ण होणाऱ्या प्रथम तीन क्रमांकांच्या प्रत्येकी तीन दिव्यांग विद्यार्थ्यांना रुपये १,००० रोख रक्कम व प्रमाणपत्र देऊन गौरविण्यात येते. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता रु. २.४० लाख या योजनेसाठी सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(८) दिव्यांग कल्याण राज्य पुरस्कार — उत्कृष्ट कार्य करणाऱ्या दिव्यांग कर्मचारी/स्वयंउद्योजक, दिव्यांगांचे नियुक्तक व सेवायोजन अधिकारी यांना राज्य पुरस्कार प्रदान करून सन्मानित करण्यात येते. दिल्या जाणाऱ्या पुरस्काराचे स्वरूप खालीलप्रमाणे —

१. उत्कृष्ट दिव्यांग कर्मचारी—रोख पुरस्कार रुपये १०,००० शाल, श्रीफळ, प्रशस्तीपत्रक व प्रमाणपत्र.

२. दिव्यांगांचे नियुक्तक व सेवायोजन अधिकारी—मानचिन्ह, शाल, श्रीफळ, प्रशस्तीपत्रक व प्रमाणपत्र.

सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेसाठी रुपये २५०.०० लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(९) दिव्यांग मार्गदर्शन व सल्ला केंद्र — दिव्यांग व्यक्तींना दिव्यांगांसाठी असलेल्या विविध सोई सुविधांची माहिती व मार्गदर्शन करणे तसेच त्यांना या सुविधा मिळवून देण्यासाठी समाजकल्याण अधिकारी कार्यालयात दिव्यांग मार्गदर्शन व सल्ला केंद्र कार्यरत आहे. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेसाठी रुपये ४५७.९२ लाख सुधारित अर्थसंकल्पीय तरतूद उपलब्ध आहे.

(१०) दिव्यांगांच्या क्रीडा स्पर्धा — दिव्यांगांच्या क्रीडा गुणांना वाव मिळावा म्हणून प्रतिवर्षी राज्यस्तरीय दिव्यांग क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन करण्यात येते. सन २०२१-२२ या आर्थिक वर्षाकरिता या योजनेसाठी रुपये ७०.०० लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

(११) जागतिक दिव्यांग दिन — दिव्यांगात्वाविषयी जनजागृती निर्माण व्हावी व त्यांच्या समस्यांचे निराकरण होण्याच्या दृष्टीने विविध उपक्रमांचे आयोजन करून दिव्यांग दिन साजरा केला जातो. सन २०२१-२२ या वर्षाकरिता रुपये ५.०० लाख सुधारित तरतूद उपलब्ध आहे.

दिव्यांग व्यक्ती (समान संधी, हक्कांचे संरक्षण आणि संपूर्ण सहभाग) अधिनियम, १९९५ अंतर्गत दिव्यांग कल्याणाच्या कामावर देखरेख ठेवण्यासाठी केंद्र शासन स्तरावर केंद्रीय समन्वय समिती अस्तित्वात आली आहे. तसेच राज्य स्तरावर हे काम राज्य समन्वय समितीकडे सोपविण्यात आले आहे. केंद्र शासनाच्या वतीने मुख्य आयुक्त, दिव्यांग कल्याण हे पद निर्माण करण्यात आले असून त्याचे मुख्यालय नवी दिल्ली येथे ठेवण्यात आले आहे. तसेच प्रत्येक राज्यासाठी आयुक्त दर्जाचे पद निर्माण करण्यात आले आहे व मुख्यालय पुणे येथे आहे.

दिव्यांग कल्याणाच्या कार्यक्रमात मुळात दिव्यांगत्व येऊ नये म्हणून आरोग्य विभागामार्फत प्रयत्न करणे, ६—१८ वर्ष वयोगटातील दिव्यांग मुला-मुलींसाठी शैक्षणिक सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देणे ही कामे प्रामुख्याने आरोग्य विभाग, दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय व शासनाच्या विविध विभागाच्या समन्वयाने सुरू करण्यात आले आहे. १८ वर्षावरील दिव्यांगांसाठी रोजगार व स्वयंरोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळाची स्थापना करण्यात आली असून त्याचे मुख्यालय मुंबई येथे आहे, तसेच महाराष्ट्र राज्यात काही जिल्ह्यांच्या ठिकाणी दिव्यांगांसाठी स्वतंत्र सेवायोजन केंद्र स्थापन करण्यात आली आहेत. सार्वजनिक ठिकाणे, शासकीय, निमशासकीय कार्यालये इत्यादी ठिकाणी अडथळा विरहीत मुक्त संचार व्यवस्था निर्माण करण्याचे काम राज्यात प्रगती पथावर आहे.

दिव्यांग व्यक्ती (समान संधी, हक्कांचे संरक्षण आणि संपूर्ण सहभाग) अधिनियम, १९९५ अंतर्गत दिव्यांग कल्याण आयुक्त यांना काही महत्त्वाचे अधिकार प्रदान करण्यात आले आहेत. स्वयंसेवी संस्थांमार्फत चालविण्यात येणाऱ्या दिव्यांग शाळांना नोंदणी प्रमाणपत्र देणे, त्याचे नुतनीकरण करणे व नियंत्रण करणे इत्यादी कामे आयुक्तालय स्तरावर करण्यात येतात. दिव्यांग व्यक्तीचे अधिकार हिरावले गेल्यास या अधिनियमाच्या कलम ६२ व ६३ अन्वये त्यात सुनावणी घेण्याचे व निर्णय देण्याचे दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार आयुक्त, दिव्यांग कल्याण यांना देण्यात आलेले आहेत. त्यामुळे राज्यभरातून अनेक प्रकरणे आयुक्तालयाकडे सुनावणीसाठी प्राप्त होत आहेत.

महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळ

महामंडळाची स्थापना शासन निर्णय, सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक कार्य, क्रीडा व विशेष सहाय्य विभाग क्रमांक इडीडी–२२१/ प्र. क्र. ६५/सुधार–३, दिनांक २१ नोव्हेंबर २००१ अन्वये करण्यात आली असून कंपनी कायदा, १९५६ मधील कलम २५ खाली दिनांक २७ मार्च २००२ रोजी नोंदणी करण्यात आली आहे. महाराष्ट्र राज्यातील किमान ४०% दिव्यांगत्व असलेल्या रहिवाश्यांना रोजगार व स्वयंरोजगार उपलब्ध करून देण्यासाठी अल्प व्याज दरात कर्ज उपलब्ध करून देणे तसेच त्यांचा विकास करणे हे या महामंडळाचे प्रमुख कार्य असून केंद्र शासनाची राष्ट्रीय विकलांग वित्त एवम् विकास निगम, नवी दिल्ली यांची महाराष्ट्र राज्यातील प्राधिकृत वाहिनी म्हणून आर्थिक विकासाच्या योजना राबविते. तसेच महाराष्ट्र राज्याची थेट कर्ज योजनाही राबविण्यात येते. महामंडळाचे अधिकृत भाग-भांडवल रुपये ५० कोटी असून सन २०१७-१८ या आर्थिक वर्षापर्यंत वितरित भाग-भांडवल हे रुपये ४७·५२ कोटी इतके आहे.

महामंडळाच्या योजना

(अ) महामंडळाच्या योजना

राष्ट्रीय विकलांग वित्त एवम् विकास महामंडळ, नवी दिल्ली यांची प्राधिकृत वाहिनी म्हणून हे महामंडळ कार्यरत असून या महामंडळामार्फत राज्यात खालील योजना राबविण्यात येतात.

अ. क्र.	योजना	योजना
१.	लघु उद्योगकरिता सेवा/व्यापार क्षेत्र : कर्जे मर्यादा रक्कम रु. ५ लक्ष विक्री/व्यापार.	सर्व विद्यमान योजना आता दिव्यांगजन स्वावलंबन योजना या नवीन योजनेत समाविष्ट केल्या आहेत.
२.	लघू उद्योगाकरिता सेवा/व्यापार क्षेत्र : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. ७.५० लक्ष सेवा क्षेत्र.	
३.	कृषी तत्सम व्यवसाय : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. १० लक्ष	
४.	वाहन खरेदी व्यापारी उद्योगाकरिता भाडेतत्त्वावर : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. १० लक्ष (विशेष खरेदी प्रवर्ग उदा. जेसीबी, ट्रक व रोडरोलर इत्यादी कर्ज मर्यादा रक्कम रु. २५ लक्ष) व्यापारी भाडे तत्वावर वाहन खरेदी.	
५.	मतिमंद व्यक्तींच्या पालकांसाठी स्वयंरोजगार योजना : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. १० लक्ष.	
६.	लघु उद्योग गट उभारणीकरिता कर्ज मर्यादा रक्कम रु. २५ लक्ष	
७.	उच्च तांत्रिक शिक्षण/प्रशिक्षण : भारतामधील शिक्षणाकरिता कर्ज मर्यादा रक्कम रु. १० लक्ष व परदेशी शिक्षणाकरिता कर्ज मर्यादा रक्कम रु. २० लक्ष.	
८.	व्यावसाईक शिक्षणाकरिता योजना : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. २ लक्ष पर्यंत दिव्यांग व्यक्तींकरिता व्यावसायीक/कुशल प्रशिक्षण.	
९.	दिव्यांग युवा व्यक्तींकरिता व्यावसायिक योजना : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. २५ लक्ष पर्यंत उच्च शिक्षित/प्रशिक्षित दिव्यांग व्यक्तींकरिता स्वयंरोजगार योजना.	
१०.	सहाय्यक साधनांकरिता वित्त योजना : दिव्यांग व्यक्तीकरिता/स्वयंरोजगाराअंतर्गत व संधी इत्यादी वाढ करण्याकरिता.	
११.	व्यापारी जागेचा विकास योजना : कर्ज मर्यादा रक्कम रु. ३ लक्ष.	

कर्जासाठी मुख्यतः आवश्यक पात्रता-राष्ट्रीय महामंडळाच्या योजनेकरिता

१. या योजने अंतर्गत लाभार्थींचे दिव्यांगत्व ४०% अथवा त्यापेक्षा जास्त असावे. दिव्यांगत्वाचा दाखला जिल्हा वैद्यकीय मंडळ/यांचेकडून प्राप्त केलेला असावा.

२. लाभार्थींचे वय किमान १८ वर्षे असावे.

३. या योजने अंतर्गत लाभार्थी हा महाराष्ट्र राज्याचा रहिवासी असावा. त्याने महाराष्ट्र राज्यात कमीत कमी १५ वर्षे वास्तव्य केलेले असावे. तसे प्रमाणपत्र संबंधित तहसीलदार कार्यालयातून प्राप्त करून ते जोडावे.

(ब) वैयक्तिक थेट कर्ज योजना

दिनांक ३ डिसेंबर २००५ या जागतिक दिव्यांग दिनांकापासून संपूर्णतः महाराष्ट्र शासनाची वैयक्तिक थेट कर्ज योजना सुरू करण्यात आली आहे. सदर योजनेचा मुख्य उद्देश हा अपंगांना कमीत कमी भांडवलात छोटा व्यवसाय सुरू करणे शक्य व्हावे हा आहे. या योजनेखालील कर्जाची सुधारित कमाल मर्यादा ही रु. ५०,०००/– असून व्याज दर द. सा. द. शे. २% आहे व कर्ज व्याजासहित समान हप्त्यांत ३ वर्षात परत करावयाचे आहे.

कर्जासाठी मुख्यतः आवश्यक पात्रता :- राज्य शासनाच्या वैयक्तिक थेट कर्ज योजनेकरिता

१. या योजनेतंर्गत लाभार्थीचे दिव्यांगत्व ४०% अथवा त्यापैकी जास्त असावे मात्र गंभीर स्वरुपाचे दिव्यांगत्व असलेल्या व्यक्तींना प्रथम व प्राधान्याने कर्ज देण्याचा विचार केला जाईल. अपंगत्वाचा दाखला जिल्हा वैद्यकिय मंडळ यांचेकडून प्राप्त केलेला असावा

२. लाभार्थीचे वय १८ ते ६० वर्षे या दरम्यान असावे.

३. या योजनेतंर्गत लाभार्थी हा महाराष्ट्र राज्याचा रहिवाशी असावा. त्याने महाराष्ट्र राज्यात कमीत कमी १५ वर्षे वास्तव्य केलेले असावे. तसे प्रमाणपत्र संबंधित तहसीलदार कार्यालयाकडून प्राप्त करून ते जोडावे.

महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळ
महाराष्ट्र शासन अंतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या योजना

अ. क्र.	योजनेचे नाव	प्रकल्प मर्यादा	व्याजदर	परतफेडीचा कालावधी
१	वैयक्तिक थेट कर्ज योजना	५०,०००/-	२%	३ वर्ष

राष्ट्रीय दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळ, नवी दिल्ली यांच्या योजना

अ. क्र.	योजनेचे नाव	प्रकल्प मर्यादा (प्रत्येकी)	व्याजदर कर्ज रक्कम रु.	व्याजदर	परतफेडीचा कालावधी (प्रत्येक प्रकल्पासाठी)
१	दिव्यांगजन स्वावलंबन योजना	कमाल ५०.००/- लाखापर्यंत	१. रु. ५०,००० पर्यंत ५%	५%	रु. १० लक्ष पर्यंत ५ वषे
			२. रु. ५०,००० च्या वर ते रु. ५ लक्ष पर्यंत	६%	त्यापुढील रकमेकरिता १० वर्ष
			३. रु. ५ लक्ष ते रु. १५ लक्ष	७%	
			४. रु. १५ लक्ष ते रु. ३० लक्ष	८%	
			५. रु. ३० लक्ष ते रु. ५० लक्ष	९%	

वैयक्तिक थेट कर्ज योजना वगळता राष्ट्रीय महामंडळाच्या योजनांकरिता महिला तसेच अस्थिव्यंग दिव्यांग व्यतिरिक्त इतर दिव्यांगांना (मुकबधीर, मतिमंद अंध व अल्पदृष्टी इ.) रक्कम रु. ५०,००० पर्यंत प्रकल्पासाठी व्याजदरात १% सूट देण्यात येते.

३) अर्ज कोणाकडे करावयाचे:-

सदर महामंडळास जिल्हा स्तरावर स्वतंत्र कर्मचारी वर्ग मंजूर नसल्याने सामाजिक न्याय, सांस्कृतिक काय, क्रिडा व विशेष सहाय्या विभाग यांचे शासन निर्णय क्रमांक अविम/२००४/प्र.क्र.२५८/सुधार-३ दिनांक ११ एप्रिल २००५ अन्वये महाराष्ट्र राय अपंग वित्त विकास महामंडळाचे कामकाज महाराष्ट्र राज्या इतर मागासवर्गीय वित्त व विकास महामंडळास सोपविण्यात आलेले होते तथापि शासनाच्या दिनांक ३१ जानेवारी २०१८ च्या शासन निर्णयान्वये सामाजिक न्याय विभागाच्या अख्यारीत कार्यरत असलेल्या महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळाकडे महाराष्ट्र राज्य अपंग वित्त व विकास महामंडळाचे जिल्हास्तरीय कामकाज सोपविण्यात आलेले आहे. माहितीस्तव माहितीपत्रकाची प्रत सोबत सादर करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळाच्या संबंधित अधिकाऱ्यांची माहिती खालीलप्रमाणे

अ. क्र.	कार्यालयाचे/महामंडळाचे नाव व पत्ता	पदनाम	दूरध्वनी क्रमांक
१	महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळ.	व्यवस्थापकीय संचालक	०२२-२६५९१६२०/२२ फॅक्स नं. ०२२-२६५९१६२१ ई मेल आयडी- mshfdc@rediffmail.com.
२	पत्ता-रुम नं. ७४, तळमजला, गृहनिर्माण भवन (म्हाडा), वांद्रे (पूर्व),	महाव्यवस्थापक	
३	मुंबई-४०००५१	लेखाधिकारी	

४) महामंडळाच्या योजनेतंर्गत जानेवारी २१ पर्यंत झालेला खर्च, सन २०२१-२२ करीता मंजूर नियतव्यय व सन २०२२-२३ करीता केलेली मागणी :-

अ. क्र.	कार्यालयाचे/महामंडळाचे नाव	योजनेचे स्वरूप	योजनेंतर्गत झालेले वाटप रक्कमव लाभार्थी संख्या		सन २०२१-२२ करीता मंजूर नियतव्यय (भागभांडवल)	सन २०२२-२३ करीता मागणी (भागभांडवल)
			लाभार्थी संख्या	वाटप रक्कम		
१	महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळ.	वैयक्तिक थेट कर्ज योजना	४०१३	८००.३०	५००	७००
		राष्ट्रीय महामंडळाच्या योजना	१०४३७	११२६४.३५		
२	महाराष्ट्र राज्य दिव्यांग वित्त व विकास महामंडळ.	पर्यावरण स्नेही वाहने उपलब्ध करून देणे	०	०	०	२५००००

दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे १

(रक्कम हजारांत)

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २		वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
१	दिव्यांगांच्या शासकीय संस्था	संख्या	२०१९-२०२०	१६,१०,४२	९,७९,७५	...	६ ते १४ वर्ष वयोगटातील दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शिक्षणासाठी प्रवेश दिला जातो. १८ वर्षांपर्यंत दिव्यांग विद्यार्थ्यास या ठिकाणी राहून आपले शिक्षण पूर्ण करता येते. दिव्यांत्वा-प्रमाणे विशेष शिक्षक, विशेष शिक्षण पद्धती विशेष साधनांच्या सहाय्याने शिक्षण दिले जाते. तसेच शैक्षणिक साधने विनामूल्य दिली जातात. तसेच निवासाची व भोजनाची विनामूल्य व्यवस्था केली जाते. शिक्षणाबरोबरच दिव्यांग व्यक्तींना वैयक्तिक सहाय्यभूत साधने पुरविली जातात.
	१. शासकीय मूक-बधीर विद्यालय	३					
	२. शासकीय अंध शाळा	४	२०२०-२०२१	१२,४८,३४	१०,४५,५४	...	
	३. शासकीय दिव्यांग बालगृह	३					
	४. शासकीय बहु उ. दिव्यांग समिश्र केंद्र	६	२०२१-२०२२	१५,१७,०९	...	...	
	५. शासकीय प्रौढ दिव्यांग कार्यशाळा	४					
	६. दिव्यांगांसाठी औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र, वर्धा	१					
	७. दिव्यांग पुनर्वसन केंद्र, विरार, ठाणे	१					१८ वर्षावरील विद्यार्थ्यांना कार्यशाळामधून व्यावसायिक प्रशिक्षण व निवास भोजन व्यवस्था विनामूल्य उपलब्ध करून दिली जाते.
	एकूण ...	२२					
२	दिव्यांगांच्या विशिष्ट शाळा व संरक्षित कर्मशाळा/प्रशिक्षण केंद्रे शासनमान्य स्वयंसेवी संस्था यांना देण्यात येणाऱ्या अनुज्ञाप्तीची माहिती		२०१९-२०२०	८,३३,५२,१६	५,२७,४८,७९	...	शासकीय संस्थाप्रमाणेच स्वयंसेवी संस्थामार्फत चालविण्यात येणाऱ्या दिव्यांगांच्या विशेष शाळांमध्ये ६ ते १८ वर्ष वयोगटातील अंध, कर्णबधीर, अस्थिव्यंग, मतिमंद मुलांना मोफत शिक्षण दिले जाते. तसेच निवासी शाळांमधून मोफत निवास व भोजन व्यवस्था उपलब्ध करून दिले जाते. १८ वर्षांवरील दिव्यांग व्यक्तींना त्यांच्या दिव्यांगात्वाप्रमाणे त्यांना वेगवेगळ्या व्यवसायाचे प्रशिक्षण दिले जाते. तसेच निवासी कार्यशाळामध्ये भोजन व निवास व्यवस्था विनामूल्य उपलब्ध करून दिल्या जातात. या शाळा व कार्यशाळांना खालीलप्रमाणे शासनामार्फत अनुदान दिले जाते.
			२०२०-२०२१	७,१३,८२,१५	४,४२,२६,६४	...	
	प्रवर्ग	एकूण शाळा					
	१. अंध	६८	२०२१-२०२२	८,१७,१९,५९	...	...	
	२. मूक-बधीर	२७४					१. वेतन — मान्य कर्मचाऱ्यांचे १०० टक्के वेतन.
	३. अस्थिव्यंग	२१६					२. वेतनेत्तर — मान्य वेतन खर्चाच्या ८ टक्के पर्यंत मर्यादित.
	४. मतिमंद	२९३					३. इमारत भाडे — सार्वजनिक बांधकाम विभागाच्या भाडेप्रमाणपत्राप्रमाणे मंजूर रकमेच्या ७५ टक्के.
	५. मतिमंद बालगृह	१४					
	एकूण ...	८६५					४. परीपोषण — दरमहा प्रति लाभार्थी रु. ९०० व मतिमंद प्रवर्गासाठी रु. ९९० प्रमाणे १० महिन्यांकरिता.
३	दिव्यांगांना कृत्रिम अवयव, कर्णयंत्र, वैद्यकीय उपकरणे यांचा आर्थिक सहाय्याद्वारे पुरवठा (२७०-६) (८२-१)		२०१९–२०२०	१२,८६,७५	०	...	दिव्यांग व्यक्तींना शारीरिक पुनर्वसनासाठी त्यांना आवश्यक असणाऱ्या सहाय्यभूत साधनाकरिता उदा., अस्थिव्यंग व्यक्तींना कॅलिपर्स, तीन चाकी सायकल, कुबड्या, कर्णबधीरांना श्रवणयंत्रे, अंध व्यक्तींना सफेद काठ्या, चष्मे व दहावी नंतर शिक्षण घेणाऱ्या अंध विद्यार्थ्यांना टेपरेकॉर्डर व कोऱ्या कॅसेट करिता रु. ३,००० पर्यंत अर्थ सहाय्य खालील उत्पन्नाच्या मर्यादेप्रमाणे दिले जाते.
			२०२०–२०२१	६,४३,३१	०	...	
			२०२१–२०२२	१२,८६,३१		...	

अ. क्र.	योजनेचे नाव	वर्ष	तरतूद	खर्च	लाभार्थी	योजनेची संक्षिप्त माहिती
१	२	३	४	५	६	७
						१. रुपये १,५०० दरमहा पेक्षा कमी १०० टक्के सहाय्य. २. रुपये १,५०१ ते २,००० दरमहा ५० टक्के सहाय्य. २,००० रुपयांपेक्षा जास्त उत्पन्न असणाऱ्या दिव्यांग व्यक्तींना या योजनेखाली अर्थसहाय्य दिले जात नाही.
४	दिव्यांगांकरिता बहुउद्देशीय संमिश्र केंद्र (२२३५२८५१)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	५,२९,९५ ४,२७,८३ ४५,१२३	३,३७,२४ ३२,१०२ ...	... ...	६ ते १४ वयोगटातील अंध, कर्णबधीर व अस्थिव्यंग विद्यार्थ्यांना एकाच छत्राखाली शिक्षणासाठी प्रवेश दिला जातो. १८ वर्षापर्यंत दिव्यांग विद्यार्थ्यास या ठिकाणी राहून आपले शिक्षण पूर्ण करता येते. दिव्यांगात्वाप्रमाणे विशेष शिक्षक, विशेष शिक्षण पद्धती, विशेष साधनांच्या सहाय्याने शिक्षण दिले जाते. तसेच शैक्षणिक साधने विनामूल्य दिली जातात. तसेच निवासाची व भोजनाची विनामूल्य व्यवस्था केली जाते. शिक्षणाबरोबरच अपंग व्यक्तींना वैयक्तिक सहाय्यभूत साधने पुरविली जातात.
५	दिव्यांगांच्या पुनर्वसनासाठी वित्तीय सहाय्य (२२३५२७५१) (२२३५०९३७)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	१५,८५ ४,७८ ३१,५३७	० ० ...	... ...	या योजनेखालील सरकारमान्य अथवा सरकारी संस्थेमध्ये व्यवसाय प्रशिक्षण घेतलेल्या दिव्यांग व्यक्तींना प्रशिक्षण घेतलेला व्यवसाय सुरू करण्यासाठी लागणाऱ्या साधनांकरिता रु. १,००० अर्थ सहाय्य दिले जाते.
६	दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शालांतपूर्व शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती (२७४-२) (२७६-२) (९२-८) (९८-२)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	७८,६०४ ३४,५४५ ५८,८४१	५,०८,४९ ९८.२९ ...	... ...	इयत्ता पहिली ते दहावी पर्यंत (कर्णबधीरांना पायरी वर्गापासून) अंध, अंशतः अंध, कर्णबधीर, अस्थिव्यंग, मतिमंद, मनोरुग्ण व कुष्ठरोग मुक्त दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शालेय शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती दिली जाते. यासाठी कोणतीही उत्पन्नाची अट नसून दिव्यांग विद्यार्थ्याकडे ४० टक्क्यांपेक्षा जास्त दिव्यांगात्वाचे प्रमाणपत्र आवश्यक आहे. या शिष्यवृत्तीचे दर खालीलप्रमाणे आहेत. १. पहिली ते चौथी दरमहा रु. १००/– २. पाचवी ते सातवी दरमहा रु. १५०/– ३. आठवी ते दहावी दरमहा रु. २००/– ४. मतिमंद विद्यार्थ्यासाठी दरमहा रु. १५०/–
७	दिव्यांग विद्यार्थ्यांना मॅट्रीकोत्तर शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती योजना (२७३-३) (९१-९) (१७१-९)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	५८,७१० २२,४०७ ७४,८१०	४,४७,२८ १३,४४३ ...	... ...	दहावी नंतरचे महाविद्यालय व्यावसायिक अभियांत्रिकी व वैद्यकीय शिक्षण घेणाऱ्या अंध, अंशतः अंध, कर्णबधीर, अस्थिव्यंग, मतिमंद, मनोरुग्ण व कुष्ठरोग मुक्त दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती दिली जाते. यासाठी कोणतीही उत्पन्नाची अट नसून दिव्यांग विद्यार्थ्यांकडे ४० टक्क्यांपेक्षा जास्त दिव्यांगात्वाचे प्रमाणपत्र आवश्यक आहे. ही शिष्यवृत्ती अभ्यासक्रमाच्या दर्जाप्रमाणे दरमहा रु. २३० ते १,२०० दराने दिली जाते. या शिवाय अंध विद्यार्थ्यांना वाचक भत्ता, शैक्षणिक शुल्क, प्रकल्प टंकलेखन खर्च व अभ्यास दौरा खर्च शिष्यवृत्ती बरोबर दिला जातो.

८	जिल्हा स्तरावर दिव्यांगांकरिता मार्गदर्शन व सल्ला केंद्रे उघडणे (२९५-८)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	३४,५११ ३९,५६१ ४५,७९२	३२,३५३ ३१,३३५ ...	... ...	दिव्यांगांच्या क्रीडा गुणांना वाव मिळावा या उद्देशाने जिल्हा स्तरावर व राज्य स्तरावर क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन प्रतिवर्षी केले जाते व यासाठी येणारा अनुषंगिक खर्च या योजनेतून केला जातो.
९	गुणवंत दिव्यांग कर्मचारी व त्यांचे नियुक्तक यांना राज्य पुरस्कार योजना. (०९४-६)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	७,५० ३,७५ २,५०,००	... ० ...	... ...	दिव्यांग व्यक्तीच्या रोजगार स्वयंरोजगार प्रोत्साहन मिळण्याच्या दृष्टीने गुणवंत दिव्यांग कर्मचारी, त्यांचे नियुक्तक व सेवायोजन अधिकारी यांना समारंभपूर्वक राज्य पुरस्कार प्रदान करून सन्मानित केले जाते. या पुरस्काराचे स्वरूप खालीलप्रमाणे. १. गुणवंत दिव्यांग कर्मचारी व स्वयंउद्योजक दिव्यांग—रु. १०,००० रोख रक्कम, प्रमाणपत्र, प्रशस्तीपत्रक, शाल व श्रीफळ. २. नियुक्तक—मान चिन्ह, प्रमाणपत्र, प्रशस्तीपत्रक, शाल व श्रीफळ; सेवायोजन अधिकारी—मान चिन्ह, प्रमाणपत्र, प्रशस्तीपत्रक, शाल व श्रीफळ.
१०	दिव्यांगना स्वयंरोजगारासाठी बीज भांडवल योजना (२७७-१) (१७३-७)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	४,२३,०० १,९३,१८ २,९९,६१	१,८५,५८ ० ...	... ...	१८ ते ५० वर्ष वयोगटातील दिव्यांग व्यक्तींना स्वयंरोजगारासाठी रु. १,५०,००० व्यवसाय प्रकल्प खर्चाच्या व्यवसायासाठी ८० टक्के बँकेमार्फत कर्ज व २० टक्के अथवा कमाल रु. ३०,००० अर्थ सहाय्य (सबसिडी) या योजनेखाली दिव्यांग व्यक्तींना दिली जाते.
११	माध्यमिक व उच्च माध्यमिक परीक्षा उत्तीर्ण होणाऱ्या विद्यार्थ्यांना गुणवंत पुरस्कार (२०८-१)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२०–२०२१	२,४० १,२० २,४०	० ० ...	... ...	विभागीय परीक्षा मंडळामार्फत घेण्यात येणाऱ्या माध्यमिक व उच्च माध्यमिक उत्तीर्ण होणाऱ्या प्रत्येक प्रवर्गातील प्रत्येकी तीन गुणवत्ता क्रमानुसार विद्यार्थ्यांना रु. १,००० रोख रक्कम व प्रमाणपत्र समारंभपूर्वक देवून गौरविले जाते.
१२	जागतिक दिव्यांग दिन साजरा करणे (२५२-८)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	५,०० २,५० ५,००	० ० ...	... ...	दिव्यांग व्यक्तींच्या पुनर्वसनाच्या तसेच जनजागृतीच्या दृष्टीने विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करून जागतिक दिव्यांग दिन साजरा केला जातो व यासाठी येणारा अनुषंगिक खर्च या योजनेतून केला जातो.
१३	दिव्यांग व्यक्तींसाठी क्रिडास्पर्धांचे आयोजन करणे (२५३-७)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	५५,०० ४१,२५ ७०.००	३३,०० ० ...	... ...	दिव्यांग व्यक्तींच्या क्रीडा गुणांना वाव मिळावा या उद्देशाने क्रिडा स्पर्धांचे प्रतिवर्षी आयोजन केले जाते व यासाठी येणारा अनुषंगिक खर्च या योजनेतून केला जातो.

दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे १

अ. क्र. १	योजनेचे नाव २	वर्ष ३	तरतूद ४	खर्च ५	लाभार्थी ६	योजनेची संक्षिप्त माहिती ७
१४	दिव्यांग व्यक्ती कायदा, १९९५ या अधिनियमांतर्गत अपंग व्यक्तींच्या विविध योजनांसाठी सहायक अनुदान (२२३५ बी २९२) (कें. पु. यो. १०० टक्के)	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	३०,००,०० ३०,००,०० ५०,००,००	० ६,२७,४३ ...	... ...	दिव्यांग व्यक्ती कायदा, १९९५ च्या अंमलबजावणीशी संबंधित अडथळामुक्त वातावरण स्किम फॉर इम्पलीमेंटेशन ऑफ पर्सन विथ डिसेबल ॲक्ट १९९५ (SIPDA) योजना.
१५	दिव्यांग-अव्यंग व्यक्तीच्या विवाहास प्रोत्साहन देण्यासाठी आर्थिक सहाय्याची योजना. (२२३५ बी ४७९) मुंबई शहर व उपनगर (२२३५ बी ४८८) मुंबई शहर व उपनगर वगळून इतर राज्यक्षेत्र	२०१९–२०२० २०२०–२०२१ २०२१–२०२२	५,८९,५० ३,५९,१५ ४,६०,९५	४,४८,५० ० ...	... ...	किमान ४० टक्के किंवा त्यापेक्षा जास्त दिव्यांगत्व असलेल्या वधू किंवा वराने दिव्यांगत्व नसलेल्या वधू किंवा वराशी विवाह केल्यास अथवा दिव्यांग नसलेल्या वधू किंवा वराने दिव्यांग असलेल्या वधु किंवा वराशी विवाह केल्यास खालीलप्रमाणे अर्थसहाय्य देण्यात येईल. अ. रक्कम रुपये २५,००० चे बचत प्रमाणपत्र. आ. रक्कम रुपये २०,००० रोख स्वरुपात. इ. रुपये ४,५०० संसार उपयोगी साहित्य/वस्तू खरेदीसाठी. ई. रुपये ५०० स्वागत समारंभ कार्यक्रमाच्या खर्चासाठी. सदर योजना मुंबई शहर व उपनगराकरिता सहाय्यक आयुक्त, समाज कल्याण व इतर जिल्ह्यांकरिता समाज कल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांचेमार्फत राबविण्यात येते.

तक्ता क्रमांक ८

दिव्यांग कल्याण आयुक्तालय,

वित्तीय आवश्यकता **तक्ता**

अ. क्र.	कार्यक्रम		प्रत्यक्ष खर्च २०२०–२०२१ अनिवार्य	कार्यक्रम	एकूण
१	२		३	४	५
१	समाजकल्याण संचालनालय व संचालन ०७१–२ (अनिवार्य)	...	२६१८५	...	२६१८५
२	मार्गदर्शन केंद्राची स्थापना व परिरक्षण ०७२–१ (अनिवार्य)	...	४७१०	...	४७१०
३	मार्गदर्शन केंद्राची स्थापना व परिरक्षण (कार्यक्रम) २९५-८	...	...	३१३३५	३१३३५
४	अंधांसाठी कार्य करणाऱ्या अशासकीय संस्थांना वित्तीय सहाय्य ०७६–८ २६८–२ (कार्यक्रम)	राज्य	...	५७३८७	५७३८७
		स्थानिक	...	३८६१०८	३८६१०८
		एकूण ...		४४३४९५	४४३४९५
			...		
५	मुकबधिरांसाठी कार्य करणाऱ्या अशासकीय संस्थांना वित्तीय सहाय्य ०८०–१ २६९–१ (कार्यक्रम)	राज्य	...	१८२०५७	१८२०५७
		स्थानिक	...	१७२७४९२	१७२७४९२
		एकूण ...		१९०९५४९	१९०९५४९
६	दिव्यांग व्यक्तींना कृत्रिम अवयव देणे ०८२–१ २७०–६ (कार्यक्रम)	राज्य	...	...	...
		स्थानिक	...	००	००
		एकूण ...	...	००	००
७	अस्थिविकलांग व्यक्तींसाठी कार्य करणाऱ्या अशासकीय संस्थांना वित्तीय सहाय्य ०८६–६ २७१–५ (कार्यक्रम)	राज्य	...	३८६२७	०
		स्थानिक	...	६६१३७०	०
		एकूण ...	...	६९९९९७	०
८	मनोविकलांग व्यक्तींसाठी असलेल्या संस्थांना अनुदान ०८९–३ २७२–४ (कार्यक्रम)	राज्य	...	१९११७२	०
		स्थानिक	...	११७८४५१	०
		एकूण ...	...	१३६९६२३	०
९	दिव्यांग विद्यार्थ्यांना मॅट्रीकोत्तर शिक्षणासाठी शिष्यवृत्ती (कार्यक्रम)	राज्य	...	००	००
		...	...	००	००
	(१) ०९१–९ (राज्य)	स्थानिक	...	१३४४३	०
	(२) १७१–९ (राज्य)	एकूण ...	...	१३४४३	०
	(३) २७३–३ (स्थानिक)				
१०	दिव्यांग विद्यार्थ्यांना शालांत, शालांत पूर्व शिक्षणासाठी दिव्यांगांना शिष्यवृत्ती उद्योगातील प्रशिक्षण (कार्यक्रम)	राज्य	...	०	०
	(१) ०९२–८ (राज्य)	...	...	०	०
	(२) ०९८–२ (राज्य)	स्थानिक	...	९८२९	९८२९
	(३) २७४–२ (स्थानिक)	...	...	०	०
	(४) २७६–२ (स्थानिक)	एकूण ...	...	९८२९	९८२९
११	शारीरिकदृष्ट्या दिव्यांग व्यक्तींना पुनर्वसनासाठी वित्तीय (कार्यक्रम)				
	सहाय्य (१) ०९३–७	राज्य	...	...	...
	(२) २७७–१	स्थानिक	...	०	०
	(३) २७५–१	स्थानिक	...	...	...
	(४) १७३–७	राज्य	...	...	...
		एकूण ...	...	०	०

महाराष्ट्र राज्य, पुणे–१
क्रमांक ८

अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१–२०२२			सुधारित अंदाज २०२१–२०२२			अर्थसंकल्प २०२२–२०२३		
अनिवार्य	कार्यक्रम	एकूण	अनिवार्य	कार्यक्रम	एकूण	अनिवार्य	कार्यक्रम	एकूण
६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
३०३७७	...	३०३७७	२९८४५	...	२९८४५	३३१४७	...	३३१४७
५३६३	...	५३६३	५३३४	...	५३३४	५८३७	...	५८३७
...	४५७९२	४५७९२	...	४२४२७	४२४२७	...	५७१२९	५७१२९
...	११०९२७	०	...	७३२८८	७३२८८	...	१२१२११	१२१२११
...	७०२५३७	०	...	५६१०२४	५६१०२४	...	८३७१३०	८३७१३०
...	८१३४६४	०	...	६३४३१२	६३४३१२	...	९५८३४१	९५८३४१
...	२५८८३६	२५८८३६	...	२१८९११	२१८९११	...	२९५७६०	२९५७६०
...	२९९१६२०	२९९१६२०	...	२५०९०९३	२५०९०९३	...	३६७२३८०	३६७२३८०
...	३२५०४५६	३२५०४५६	...	२७२८००४	२७२८००४	...	३९६८१४०	३९६८१४०
...	३१	०	...	१	१	...	५००	५००
...	१२८६००	०	...	९६४५०	९६४५०	...	५०००	५०००
...	१२८६३१	०	...	९६४५१	९६४५१	...	५५००	५५००
...	५३८२४	०	...	४६१७१	४६१७१	...	५४५५४	५४५५४
...	१४४१३७९	०	...	११५५७३४	११५५७३४	...	१७६१०४७	१७६१०४७
...	१४९५२०३	०	...	१२०१९०५	१२०१९०५	...	१८१५६०१	१८१५६०१
...	३२६८९७	०	...	६३४०८	६३४०८	...	३४५५१२	३४५५१२
...	२२८५९३९	०	...	१८४९१५३	१८४९१५३	...	३५२५५५९	३५२५५५९
...	२६१२८३६	०	...	२११२५६१	२११२५६१	...	३८७१०७१	३८७१०७१
...	०१	०१	...	०१	०१	...	०	०
...	०१	०१	...	०१	०१	...	०	०
...	७४८१०	७४८१०	...	६३५९१	६३५९१	...	८२९६५	८२९६५
...	७४८१२	७४८१२	...	६३५९३	६३५९३	...	८२९६५	८२९६५
...	१४८१	१४८१	...	१२५९	१२५९	...	०	०
...	१०४४	१०४४	...	८८७	८८७	...	४७७७	४७७७
...	२७७९३	२७७९३	...	२३६२४	२३६२४	...	०	०
...	२८५२३	२८५२३	...	२४२४५	२४२४५	...	५३८९२	५३८९२
...	५८८४१	५८८४१	...	५००१५	५००१५	...	५८६६९	५८६६९
...	२३	२३	...	१	१	...	२७३	२७३
...	२९८८५	२९८८५	...	२२४१३	२२४१३	...	३१३२०	३१३२०
...	७६५	७६५	...	५७४	५७४	...	७६५	७६५
...	७६	७६	...	५७	५७	...	१००	१००
...	३०७४९	३०७४९	...	२३०४५	२३०४५	...	३२४५८	३२४५८

तक्ता

१	२	३	४	५
१२	दिव्यांग असलेल्या कार्यक्षम कर्मचाऱ्यांना आणि दिव्यांगांना नोकऱ्या देऊन लक्षणीय कामगिरी बजावणाऱ्या नियोक्त्यांना राज्य पुरस्कार ०९४–६ (कार्यक्रम)	०	०	०
१३	जागतिक दिव्यांग दिन साजरा करणे २५२–८ (कार्यक्रम)	...	...	...
१४	अंध व्यक्तीची शिक्षण व कल्याण शासकीय संस्था सुरू करणे व त्यांचे परिरक्षण करणे २८२–२ (अनिवार्य)	११९९८	...	११९९८
१५	बहिरे व मुके यांचे शिक्षण व कल्याण शासकीय संस्थांचे परिरक्षण २६३–१ (अनिवार्य)	१३८७८	...	१३८७८
१६	अस्थिविकलांग व्यक्तीची शिक्षण व कल्याण शासकीय संस्थेचे परिरक्षण २८४–२ (अनिवार्य)	३२५३०	...	३२५३०
१७	दिव्यांग असलेल्या व्यक्तीसाठी मिश्रगट संकुल २८५-१ (अनिवार्य)	३२१०२	...	३२१०२
१८	दिव्यांग व्यक्तीसाठी शासकीय औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र वर्धा २८६–९ (अनिवार्य)	३०५९	...	३०५९
१९	दिव्यांग पुनर्वसन केंद्र, विरार, ठाणे ३३९-१ (अनिवार्य)	१०९८७	...	१०९८७
२०	माध्यमिक/उच्च माध्यमिक परीक्षा उत्तीर्ण होणाऱ्या दिव्यांग विद्यार्थ्यांना गुणवत्ता पुरस्कार २०८–१ (कार्यक्रम)	...	...	...
२१	राज्यातील दिव्यांगांचे सर्वेक्षण २२१–४ (कार्यक्रम)	०	०	०
२२	दिव्यांग व्यक्तींसाठी क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन करणे २५३–७ (कार्यक्रम)	...	०	०
२३	सिपडा B२९२ (कार्यक्रम) (Shadow Provision)	...	६२७४३	६२७४३
२४	दिव्यांग-अव्यंग व्यक्तींच्या विवाहास प्रोत्साहन देण्यासाठी आर्थिक सहाय्याची योजना (मुंबई शहर व उपनगर) २२३५ B ४७९ (कार्यक्रम)	...	०	०
२५	दिव्यांग-अव्यंग व्यक्तींच्या विवाहास प्रोत्साहन देण्यासाठी आर्थिक सहाय्याची योजना (मुंबई शहर व उपनगर वगळून राज्यक्षेत्र) २२३५ B ४८८ (कार्यक्रम)	...	०	०
	एकूण अनिवार्य/कार्यक्रम (राज्यक्षेत्र) (स्थानिक क्षेत्र)	१३,५४,४९	४,५४,००,१४	४,६७,५४,६३

क्रमांक ८—चालू

६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४
...	२५०००	२५०००	...	१८७५०	१८७५०	...	२५०००	२५०००
...	५००	५००	...	३७५	३७५	...	५००	५००
१९३९३	...	१९३९३	१६८५१	...	१६८५१	१९६९४	...	१९६९४
१२३४९	...	७२३४९	११६५४	...	११६५४	१२७८३	...	१२७८३
४८०३३	...	४८०३३	४०६२८	...	४०६२८	५१८०८	...	५१८०८
४५१२३	...	४५१२३	४२८०५	...	४२८०५	४८७६४	...	४८७६४
४३०८	...	४३०८	४१४१	...	४१४१	४६३५	...	४६३५
२२५०३	...	२२५०३	१४७३१	...	१४७३१	२४४१७	...	२४४१७
...	२४०	२४०	...	१८०	१८०	...	१०००	१०००
...	१००००	१००००	...	७५००	७५००	...	३६००००	३६००००
...	७०००	७०००	...	५२५०	५२५०	...	८०००	८०००
...	५००००	५००००	...	५००००	५००००	...	५००००	५००००
...	१५०	१५०	...	११३	११३	...	१५०	१५०
...	४५९४५	४५९४५	...	३४४५९	३४४५९	...	६२६४०	६२६४०
८,७४,४९	९,०९,९९,०५	९,२८,७३,५४	१६,५९,८९	७,०६,८९,३६	७,२३,४९,२५	२०,१०,८५	११,३५,७१,६६	११,५५,८२,५१

शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय, पुणे - ४११००१.

एच/१८८–३–२०२२

शासकीय फोटोझिंको मुद्रणालय, पुणे